

בצרון

ירחון למדע, לספרות ולבעיות הזמן

נוסד על-ידי חיים טשרנוביץ (רב צעיר) ז"ל

המערכת:

משה טשרנוביץ — עורך אחראי, חיים ליף — עורך, גבריאל פרייל — עורך מיוחד

מועצת המערכת:

צבי אורלינסקי, נחום גלאצר, שמעון הלקין, צבי וולפסון, ש"ז צייטלין

שנה ל"ב (כרך ס"ב) סיונתמוז, תשל"א חוברת ו' (292)

התוכן

- 273 לא שלום ולא נסוגה יוסף נדבה
279 שקיעתה של האצולה הפלשתינאית הכיב כנען
284 החסידות המתחדשת במדינת ישראל שלמה שמיר
292 התונתו של חיים יקיר (סיפור) רחל איתן
298 ידידים, חרפים (שיר) גבריאל פרייל
299 דרכם של רד"צ הופמן ורכ צעיר בפסקי הלכה חיים אליהו אפאליק
מוטיבים בשירת הלל בכלי (עשר שנים למות המשורר)
304 שמואל לייטר

הערכות ודברי בקורת:

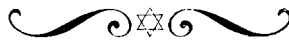
- מדינה ותרכות: (א) תורה ומדינה באספקלריה היסטורית;
310 (ב) אורות וצללים בתרכות המודרנית יוחנן גרנץ
315 (ג) אכרם משה לונץ — חוקר ארץ-ישראל ט. ירוחם
- רשימות מ. פולא 318
פסיפס-ישראלי יעקב הרמגל 320
- סקירות וציונים: חילופי דעות
- א. יהדות ומעשי אלימות אביגדור פאניטש 322
ב. אלימות וצדק ש. ז. שושן 324
- ידיעות 325

„ בצרון ”
1141 ברודוויי
ניו-יורק

מצב החירום נמשך...

עזור שוב לעם במדינת ישראל
על ידי סיפוק צרכים אנושיים דחופים!

תרום כמיטב יכולתך

לקרן החירום לישראל

של

המגבית היהודית המאוחדת

למען צרכים אנושיים דחופים בישראל

ותרום למגבית הפדירה

שהיילתך

לצרכי צדקה מקומיים ושמעבר לים

UNITED JEWISH APPEAL INC.
National Office

1290 AVENUE OF THE AMERICAS, NEW YORK, N. Y. 10019

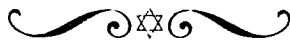
Tel.: 757-1500

הגליל הציוני דמנהטן
של ההסתדרות הציונית באמריקה

מגיש את ברכותיו

למדינת ישראל

בימי גבורה וחרף נפש

ישנה חילה וירומם קרנה ותזכה
להיכונן לבנין עדי-עד!

יהודה לייב רוסבאך, נשיא

הגליל הציוני דברוקלין
של ההסתדרות הציונית באמריקה

מברך את

מדינת ישראל

בימי מסה ועוז-רוח

בכיבושים נוספים בשדה העלייה, ההתיישבות ופיתוח הארץ
מי יתן ויכונן השלום לעד!

א. גולד, נשיא
צבי כרמלי, נשיא-כבוד
דוד ש. מאיר, יו"ר ועד הפועל
יצחק פינקל, סגן-נשיא-כבוד
מ. ספיר, מנהל

„הדסה“

כשישראל פותחת בשנת הכ"ד להיווסדה,

„הדסה“ מתפללת לקץ הקרבות ולכריתת שלום-אמת ולאחווה בין יעדים וערכים
ובעולם כולו.

ההסתדרות של פועלי ציון באמריקה

מברכת את מדינת ישראל

בימי אונה וגאונה

תוסיף לבצר את עם ישראל בארצו ואת רוח ישראל בתפוצות.

פראנק פיליפס, מזכיר

ד"ר אריה דיזנדרוק, נשיא

התנהלה הראשית של אפע"ל

(איגוד פועלים יהודים לאומיים)

שולחת את ברכתה, ברכת חברים, לתושבי מדינת ישראל ולממשלה

במאבקה על שלום העם והארץ

ה„פארבאנד“ — איגוד הפועלים היהודים הלאומיים

יעקב קצמן, מזכיר

יששכר באנמשעק, נשיא

הגליל הציוני דלונג-איילאנד

שולח את ברכתיו הנאמנות

למדינת ישראל

לחיי יצירה, התישבות, עלייה ובנין

אליעזר כגל, מנהל

שמואל פאול, נשיא

ההסתדרות הציונית של דימרויט, מישיגן

מצרפת את ברכתיה

למדינת ישראל

לשנת העשרים ושלוש לקיומה

יהיו הימים הבאים ימי שלום, אושר ובנין.

אריה פאנוש, נשיא

בַּצֵּרוֹן

נוסד עלידי חיים משרנוביץ (רב צעיר) ז"ל

שנה ל"ב (כרך ס"ב) סיון-תמוז, תשל"א חוברת ו' (292)

לא שלום ולא נסיגה

מאת ד"ר יוסף נדבה

יום-הזכרון למלחמת ששת-הימים הוא יום של חשבון-נפש בישראל, ומשמלאו זה מקרוב ארבע שנים להתפרצותה, על כל גילוייה ה"משיחיים", רבו הדיונים וההערכות לגבי מצבה של המדינה — המדיני והצבאי כאחת — ואף נעשו נסיונות לקבוע את ממשות הסיכויים להגיע לידי הסדר שלום. בדרך כלל ניתן לומר, כי ענייני המזרח התיכון שרויים בערפל. הספק מרובה בו על הודאי. כל המעלה תחזית לגבי העתיד ידע מראש כי הוא עשוי להתבדות. יחסי ישראל-ערב אינם מושתתים על כללי הגיון; הרבה מן הרגשנות והקנאות טבועות בסיכסוך שביניהן, ובידוע שלא על-נקלה ניתן לעשות לריתחת-דמים סייג, ומכל מקום יקשה לבסס עליה הסדרים מדיניים לאורך-ימים.

דומה היה, כי עם עלייתו של סאדאט לשלטון חלה הפוגה מסוימת בסערת-הקרוב בקהיר. נראה היה, כי לעולם יעמד היורש בצילו של נאצר, אליל העולם הערבי, וממילא תתגמד קומתו. שוב לא יוכל לשמש בבחינת המנצח על האחדות הערבית, ובמקום בו נעדרת הגדולה תבוא הפשרה. משום כך פשטה הרינה בחוצות ישראל, משהביע סאדאט בפעם הראשונה את הרעיון, כי בתנאים מסויימים יהא מוכן לבוא להסדר של שלום עם ישראל. התשוקה לשלום בישראל עזה כל כך, עד כי רוב הבריות לא נתנו דעתם כלל על כך, שבעצם התנאים, שמציב נשיא מצרים, דהיינו, חזרה לגבולות ה-4 ביוני ופתרון ה"בעיה הפלשתני-אית", מתכוון הוא למוטט את ישראל ולקעקע את יסודותיה, וכי השלום המוצע עלידינו אינו אלא שלום של בית-קברות. התפעלות-הפתאים היתה נעוצה בעצם הסכמתה הסתמית והמדומה של מצרים לעשות שלום עם ישראל. בעקבות גל האופטימיות קצרי-הימים הבחינו מקצת פרשנים בישראל רוחות חדשות המנשבות, כביכול, במזרח התיכון; בן-גוריון חזר והביע את אמונתו, כי השלום יכון חוד

עשר שנים, ושרה־בטחון משה דיין כבר ראה באופק את ראשית הסוף, משהו מעין קץ הלוחמות.

והנה בא חוזה־הידידות בין מצרים לברית־המועצות מיום 27 במאי וטפח לכל האופטימיסטיים על פניהם. הקיפאון חזר לקדמותו. כל בקיעי ה"הפשרה" נסתמו. רישומי־ביקורו של רוג'רס במזרח התיכון כמו גימחו בבת־אחת ללא הותר כל עקבות. החוזה המצרי־רוסי משנה את פני הדברים מעיקרם, והריהו ציון־דרך בתולדות הסיכסוך הערבי־ישראלי. אילו נערך משאל־עם בישראל כיום דומה, כי 90 אחוז מן הנשאלים היו מביעים את דעתם, כי חידוש המלחמה צפוי וכי אש הקרבות — אם בקנה־מידה מצומצם, במסגרת "מלחמת התשה" ליד תעלת סואץ, ואם בקנה־מידה רחב יותר — עלולה להתלקח תוך שנה.

תכופות מתווכחים הפרשנים בישראל בינם לבין עצמם תוך נסיון להשיב על השאלה: לטובת מי פועל הזמן? כלומר, מאזן הכוחות בין ישראל לערב — כיצד ישתנה בעתיד? האם ככל שעוברות השנים הערבים מתעצמים והולכים ואילו ישראל אין בכוחה להדביק את קצב התפתחותם של מיליוני האויבים שמסביבה, או ההיפך. עם חלוף הזמן והשתכללות כלי־המלחמה גוברת עוצמתה של ישראל, משום שרק אוכלוסיה בעלת רמת השכלה גבוהה מסוגלת להפיק את מלוא התועלת מן ההישגים הטכנולוגיים של ימינו? במידה רבה נקבעת דרך התפצלותם של ה"ניצים" וה"יונים" בישראל על־פי מהות התשובה לשאלה זו. אך זו צרה, שאין לשאלה זו תשובה אחת חותכת.

דומה, כי כל הפרשנים בישראל תמימי־דעים בדבר אחד: מאז שרויים הערביים במלחמה עם ישראל לא נשתנה האופי הערבי ביסודו. עדיין סובל הוא הערבי מפרימיטיביותו ההיולית. הגורם הנפשי העיקרי שהיגו בעוכרי מערכותיו עם ישראל הוא הטישטוש הגמור בין דמיון למציאות. לעולם אין בכוח הערבי לשקול את מצב־הדברים כמו שהם באמת. לא מקרה הוא, כנראה, שה"פאטה מורגאנה" היתה תופעה הידועה במזרח: יושבי מדבריות ובסמוך להם נתפסים למראה־תעותעים. הערבי רואה מהרהורי לבו. מספרים על ערבי אחד ששכב באוהל וביקש להתנמנם, אלא שהוטרד על־ידי בנו. הירחר האב ומצא עילה להרחיק את בנו מן המקום; בדה מלבו סיפור על עץ־תאנה המצוי כביכול במרחק־מה מן האוהל וציווה עליו במפגיע לרוץ אליו ולקטוף ממנו תאנים. משיצא בנו לדרך, עדיין נטרד האב ולא יכול להירדם, כי כן אמר בלבו: למה יתקפח גם חלקי שלי בקטיפת התאנים? ...

תכונת־אופי אחרת, הטבועה בערבי, הינה קלות־דעתו. פזיו הוא ונמהר. הרבה עושה רגש הפאטאליזם שבו, וממילא מובן, שהנקל להסיתו. כאשר אומר סאדאת, כי מצרים נכונה להקריב מיליון מבניה ב"מלחמת־הקודש" נגד ישראל יש להאמין לו. בין־לילה, בעקבות הכרזה חגיגית ובלוויית הטפות־ארס נגד ישראל במסגדים, יש בכוחה של מצרים להקים צבא מצרי אדיר, ומכל מקום "מחיר" האדם בארץ־הנילוס זול הוא. כי כן סובלת מדינה זו מ"התפוצצות" אוכלוסין והאבידות בנפש אינן מעלות ואינן מורידות.

ברם, החישובים האסטרטגיים במאזן הכוחות במזרח התיכון אינם נעשים

על טהרת הסטאטיסטיקה המספרית. היסוד החשוב ביותר בחישובים אלה הוא האדס ורמת השכלתו. בידוע שהציוד שנצטבר במצרים מאז תום מלחמת ששת-הימים הוא עצום ורב. שר-ההגנה האמריקני אמד את שיעורו ב-2,700 מיליון דולאר, ומן הסתם אומדן זהיר מאוד הוא. בשנים האחרונות השקיעה ברית-המועצות את מיטב משאביה במערך-המלחמה המצרי, אך יש כלים שספק אם יוכל החייל המצרי להשתמש בהם אפילו כעבור עשר שנים. כמות הציוד לא תמיד היא קובעת; כוח קליטתו והשימוש בו מצומצמים. יתירה מזו: פעמים אין אפילו בהוראת השימוש בכלים כדי לעזור, כי כן הידע הטכנולוגי החדש מותנה במשקע תרבות על פני דורות. מן הראוי לזכור, כי המשטר המהפכני, שקם בשנת 1952, בעקבות הדחת המלך, עשה מעט מאוד כדי לעקור את הבורות בקרב ההמונים, ויתכן, כי שיעור הבורות עדיין עומד על 90 אחוז. כאן, כידוע, עיקר כוחה של ישראל; רמת-ההשכלה בה עולה מדי שנה בשנה; די לציין, כי השנה למדו למעלה מ-40,000 סטודנטים במוסדות ההשכלה הגבוהה במדינה. אין פלא איפוא, כי בחישובי ואשינגטון לקביעת מאון הכוחות במזרח התיכון, מניחים מראש, כי כל ישראלי שקול כנגד ארבעה ערבים במסגרת המערך הצבאי.

ברם, כל הנאמר לעיל לא הביא בחשבון את הגורם הסובייטי. נוכחותם של הסובייטים במצרים שינתה את המצב מיסודו. 18,000 אנשי-צבא ויועצים טכנאים רוסים יושבים כיום בארץ-הנילוס. שוב אין זו "מעורבות", אלא חדירה לפני ולפנים, אל תוך המארג הצבאי והאזרחי של מצרים. הסובייטים שוב אינם רק בגדר משקיפים, המחווים את דעתם ונותנים עצות, אלא מנהלים, הלכה למעשה, את כל משק המדינה, כולל פיתוח התעשייה, בניית מפעלים והרחבת החקלאות. זה מכבר איבד השלטון המצרי את עצמאותו והריהו כפוף להוראות מוסקבה; כל-עצמה "גוררה" היא מצרים, שנרתמה בתוקף הנסיבות אל מרכבת הקומוניזם. הדעת נותנת, כי חוזה-ה"ידידות" נכפה על קהיר הר כגיגית, ובכך שמה מוסקבה קץ למדיניות שנקבעה בשעתה על-ידי נאצר — רכיבה על "שני סוסים" והפקת תועלת מן המערב והמזרח גם יחד. סאדאת שוב אינו אדון בארצו שלו והמדיניות מוכתבת לו על-ידי שגריר ברית-המועצות בקהיר.

מכאן ואילך רצונה של מוסקבה הוא שיקבע, אם תפתח מצרים שוב במלחמת-התשה, או כי תיחלף ל"סיבוב" כוללני חדש. ובכאן נעוץ הנעלם הגדול. ראשית, יודעת רוסיה, כי אין קפנדריה לנצחון על ישראל; ואפילו צליחת תעלת סואץ לא תוכל להיעשות בדרך של "קפיצת-דרך". ולא עוד, אלא שמוסקבה עדיין תוהה מה תהא עמדתה של ואשינגטון, כי נעלה הוא מכל ספק, שאין רוסיה מעוניינת בעימות בין המעצמות. יתירה מזו: אין מדיניותה המסורתית של רוסיה גורסת התערבות צבאית ישירה בארצות שמחוץ לתחום הסובייטי. התערבותה בוויאט-נאם הינה התערבות עקיפין בלבד; חיילים וטייסים סובייטיים אינם משתתפים בקרבות. נוח להם לראשי הקרמלין, שמלאכת ה"כיבוש" תיעשה על-ידי זולתם. אבן-פינה היא זו להשקפת-עולמם — לא להיראות בתור "אימפריאליסטים", אלא רק לסייע בידי עמים מדוכאים ל"השתחרר".

במה דברים אמורים: במקומות שאין "דוקטרינת ברז'נב" חלה עליהם.

שונה עמדתם של הסובייטיים לגבי כל שטח שכבר הוצב בו משטר קומוניסטי והריוו חוסה תחת כנפי שכינת הקרמלין. במקומות אלה יילחמו הרוסים בכל האמצעים שבידם וללא־רתיעה נגד שינוי המשטר. זה סוד התערבותם המוחצת בפולין, בהונגריה ובצ'כוסלובקיה. עדות חותכת היא, כי עדיין לא הוציאו שליטי מוסקבה מלבם את הרעיון על המהפיכה העולמית; כל טרף שבא לידם שוב לא יוציאוהו מפיהם, ובדרך הדרגתית ירחיבו את תחומי שליטתו של ה"אני מאמין" שלהם.

השאלה היא, אם חלה "דוקטרינת ברז'נב" על מצרים, בייחוד לאור חוזה־הידידות החדש. על כך לא רק שחלוקות הדעות, אלא שכנראה במוסקבה עצמה טרם הכריעו בעניין, כי כן תלוי הדבר בראש וראשונה בעמדתה של ארצות־הברית. מאז־הכוחות בין ישראל למדינות ערב לא נשתנה במידה רבה מאז מלחמת ששת־הימים; נהפוך הוא, מצבה של ישראל הוטב בהרבה מכמה בחינות, וקודם־כל מבחינה גיאוגרפית. עצתו של רוג'רס לישראל, שלא ליתן את הדעת יתר על המידה על הגורם הגיאוגרפי, אין לה על מה לסמוך. בכל מלחמה לעתיד לבוא, בכל מקום בעולם, עדיין ממלאת הגיאוגרפיה תפקיד מכריע, לא כל שכן במורח התיכון, בה לא תתחולל בעתיד הנראה לעין מלחמה גרעינית. העובדה, כי טוח הטיסה מקהיר לתל־אביב הוארך כדי 20 דקות, רבת־משמעות היא ביותר, ולא עוד, אלא שקרההגנה לאורך גדתה המזרחית של תעלת־סואץ הוא גורם מכריע לבליתם כל נסיון צליחה מצד המצרים. ואולם, אם יחא בדעתה של רוסיה להתערב — ולו גם בצורה חלקית — בכל מלחמה לעתיד לבוא נגד ישראל — או־או עשויות להיות להתערבות זו תוצאות מרחיקות־לכת.

אשר על כן, המפתח למצב המתפתח והולך במזרח התיכון נתון בידי ארצות־הברית, וכאן עומדים הישראלים בפני נעלם גדול, שאין בכוחם לפתרו. שואלים הם את עצמם, העומדת ואשינגטון על התמורות המתרחשות באיזור — לא רק מבחינה ישראלית, אלא מבחינה מקיפה לאין־ערוך מזו. התפשטותה של רוסיה מהווה איום חמור על המערך הגיאופוליטי בכל העולם, ובראש וראשונה בשלוש היבשות, שהמזרח התיכון הינו להן בבחינת צומת חיוני: אפריקה, אסיה ואירופה. מצרים הינה בגדר שערי־כניסה ל"יבשת השחורה" ורשתה של מוסקבה הולכת ונפרשת על פני שטחים שונים של יבשת זו; זה מכבר דחקה מכאן את רגלי יריבתה — סין הקומוניסטית. בעקבות מצרים הולכת רוסיה ומשתלטת על לוב ועל סודאן וידה שלוחה דרומה ומערבה.

רבים בישראל תמהים על ואשינגטון ועל נכונותה לגלות רוח־לב ולהתיר את פתיחתה מחדש של תעלת־סואץ; הרי בכך העמידה עצמה בראש יומי הסדר־הביניים, שרק רוסיה עשויה להפיק ממנו תועלת. מכאן עשויה להיפתח הרעה, כי כן באמצעותה תגביר רוסיה את נוכחותה באוקיינוס השקט ותוסיף לתתור ביתר שאת, בדרך של "תנועת־מלקחים", למוטט את הבניין הרעוע בלאר־הכי של דרום־מזרח אסיה. היא סופה של המלחמה בוויאט־נאם אשר יחא, ולו גם יעלה בידי ניכסון לחלץ את ארצו מאותה "ביצה" תוך הצלת יוקרת מדינתו, ברור כבר עכשיו, כי תקנת המצב תחא תקנה לשעה בלבד; לא יחא בכוח "התחסנותה" של

דרום וויאט-נאם כדי לעכב בעד ה"סחף" הקומוניסטי האוכל את איזור דרום-מזרח אסיה בכל פה.

מדינות נאט"ו עומדות אף הן בפני סכנה סובייטית מצד דרום. לאחרונה נשמעה הדעה, כי על ארצות-הברית לנער חוצנה מישראל, לחזור ולזכות ברצונן הטוב של מדינות ערב ולסלק על-ידי-כך את ההשפעה הסובייטית במזרח התיכון. זו אשליה. מעולם לא היה בה אמת, לא כל שכן כיום, בשעה מאוחרת כל כך, כאשר רוסיה השתלטה על מצרים ושוב אין אפשרות לקנות את לב שליטי קהיר בכל מתת-שוחד שהוא; שליטי מצרים פשוט שוב אינם אדונים לגורל מדינתם. ניתנה האמת להיאמר, כי המצב מבחינת העולם החופשי החל מידרדר במזרח התיכון מאז החלה ואשינגטון לגלות את חולשתה והססנותה אשר למדיניותה בחלק עולם זה. שלא בטובתה עלתה ממשלת ארצות-הברית על דרך הפיוס. משודע בעולם, כי אין בדעתה של ארצות-הברית לקיים את "מעורבותה" באיזור, נוצר ממילא חלל ריק, ודרכו פרצה מוסקבה ברוב דהרה. הרבה מקלפי-המיקוח שלה אבדו לה לוואשינגטון בשל שגגת-לשון. פעמים מסתיר הדיפלומאט בלבו דברים שלכאורה ידועים לכל, אולם עצם נצירת הלשון והעמדת-הפנים יש בהן מן התבונה; אי-הודאות והעירפול במזיד הינן לעיתים עיקר כוחו של שחקן-הקלפים. למרבה הצער, יש מדינות דמוקרטיות הסבורות כי ל"דיפלומאטיה הגלויה" אין כל סייג, וממילא יודעת רוסיה לנצל את רפיון-הרוח והריהי אוספת את הישיגה כאסוף ביצים עזובות.

דומה, כי כשלקן הדיפלומאטיה נובע גם במידה מסוימת מכשולן התעמולה, ובנידון זה תלוי קולר האשמה גם בממשלת ישראל. העולם החופשי הסכין זה מכבר עם חדירתה של רוסיה למצרים, פשוט משום שמעולם לא קמה הזעקה הגדולה נגד מצב-התערבות זה. מדוע לא הועלתה בכל המשא-ומתן העקיף, אם באמצעות יארינג, ואם באמצעות התיווך האמריקני, דרישה לפינוי הכוחות הסובייטיים במצרים? מדוע עברה ארצות-הברית על-גקלה כל כך לסדר היום כאשר היוזו הרוסים את הטילים אל הגדה המערבית של תעלת-סואץ באוגוסט 1970? אפילו לא היתה רוסיה מציינת לזעקה של דעת הקהל בעניין זה, עצם המתאה ואי-ההשלמה היו נותנים קלפי-מיקוח בידי ואשינגטון וישראל בכל השיחות להסדר שלום באיזור זה לעתיד לבוא.

עתה נעשתה החזירה הסובייטית לאיזור בחזקת "עובדה מוגמרת" ומציאות קיימת מקדמת-דנא. מה אפוא יש לעשות כנגד זה? לאחרונה דנו הרבה בישראל בשאלת אפשרות שלחתימת חוזה אמריקני-ישראלי, דוגמת החחה הרוסי-מצרי. דומה, כי הצעות אלו אינן מציאותיות. ראשית, ספק גדול הוא אם אמנם ניתן יהא לשכנע את ואשינגטון בנחיצות החוזה, ושנית, הדעת נותנת, כי ממשלת ארצות-הברית תסרב להתחייב בחוזה כזה. הלך-הרוחות בוואשינגטון, כיום הינו להתנער מחוזים כאלה בעבר, לא להירתם בעול התחייבויות חדשות. יתירה מזו: החוזה יהא טעון אישור הסינאט ברוב של שני-שלישים, וספק אם אמנם יתן הסינאט את הסכמתו לכך. ושלישית, השאלה היא אם רצוי, כי תהא התחייבות מפורשת כזאת מצד אמריקה, וכבר השיב על כך שר הבטחון משה דיין בשידור-

טלביזיה של הסי. בי. אס." בשעתו: — איננו רוצים, כי ישנאנו בארצות־הברית, אמר, ואין לך גורם מובהק יותר לשינאה מאשר לחייב חיילים אמריקניים ליהרג למען ישראל.

ניתן למצוא פתרון אחר לבעייה זו: מוטב לה לאמריקה, כי תבטיח את נוכחותה באיזור, אם בערב הסעודית, ואולי אפילו בסיני. 375 בסיסים ראשיים יש לה לארצות־הברית בכל רחבי תבל, ו־3000 היאחזויות צבאיות קטנות אחרות. נוכחות מרצון, דרך חכירת בסיס למשל — אין דינה כדין התחייבות להשתתף במלחמה. ואולם הפגנה רבת־משמעות היא, אם תדע, למשל, ברית־המועצות, כי אין בדעת ואשינגטון בשום פנים ואופן לנטוש את עמדותיה במזרח התיכון, וסכנת העימות בין שתי מעצמות־העל תשתקף בנוכחות אמריקנית מעברה המזרחי של תעלת סואץ, יבוא ממילא הקץ להעזתה של מוסקבה; בדרך זו אפשר יהיה לגדור בעד התפשטותה של רוסיה ואף למנוע מלחמה.

קשה, כמובן, להתנבא על מהלך המאורעות בחדשים הקרובים. במדינת ישראל ישנה גם מחלוקת על השיטה שהיא צריכה לנקוט להבא. האלוף במילואים עזר וייצמן, למשל, הסעיר לאחרונה את דעת־הקהל בישראל בטענו, כי ישראל היא שיצאה וידה על התחטונה ממלחמת־ההתשה, וכל כך למה? — משום שקפאה על שמריה, במקום לצלוח את התעלה ולנהל את הפעולות הצבאיות בצד המצרי של התעלה. דברים אלה הינם בתחום האסטרטגיה הגבוהה. אולם מבחינה מדינית אמריקה מוסיפה להיות הגורם המכריע. הפעילות האחרונה, שנעשתה סביב המזרח התיכון, הרחיקה את השלום במקום לקרבו, אך לפחות לעת הזאת הועמדה הבעייה בכל חריפותה ובמלוא הבהירות. זו אינה עוד שאלה של שלושת מיליוני התושבים בישראל בלבד, אלא בעיית הבטחתה של אבן־הפינה בפסיפס־ה"דומיננטי" החיוני לכל העולם החופשי. אם יתנוסף ה"דגל האדום" על המזרח התיכון, ספק אם תהא תקומה למשטר הדמוקרטי בתבל כולה.

תיקון טעות: ב"פסיפס הישראלי" ש־פורסם בגליון הקודם חלה טעות דפוס בכותרת: השאלה מתי יהיה טבוטבול כמו פייגין, צ"ל אבוטבול (ב' ראשונה רפויה שרוקה, ב' שניה דגושה שרוקה).

שקיעתה של האצולה הפלשתינאית

(ירידתו של בית החוסיינים)

מאת חביב כנען

סיומה של תקופה. — אצבע אלהים — אומרים בירושלים ערבים קשישים כשמנסים לדובב אותם על גורמי שקיעתה של משפחת חוסייני שניהלה במשך שני דורות את מלחמותיהם של ערביי פלשתיין.

— אלהה הרחמן משלם לחוטאים את גמולם — אומרים תושבי הכפרים ביהודה ובשומרון הזוכרים את נחת זרועה של משפחת חוסייני שבמסע השתלטות ללא תקדים רצחה כל מי שהעז להרים קולו נגד דרכה הציבורית.

— סופם הטבעי של הפיאודאלים — אומרים צעירים ערביים משכילים המבושמים מתיאוריות השמאל החדש השואף לפירוקה של ישראל במסווה של שינויים סוציאליים ואנושיים מופלגים ומעקרונות המעורפלים של „הסוציאליזם הערבי“ המתיימר להחליף את שלטון המשפחות המיוחסות ברחוב הערבי.

ניתן לומר בלי להסתכן בהפרזה, כי אחד מסימני ההיכר המובהקים של תהליך הפוקד מאז מלחמת ששת הימים את הרחוב הפלשתינאי המתוסכל והמיואש, הוא שקיעתה של האצולה הערבית המסורתית על המבנה המסורתי של משפחותיה התקיפות, עתירות נכסים והשפעה שהיו רגילות במשך מאות בשנים לראות עצמן שליטות על הרחוב הערבי בעיר ועל תושבי הכפרים כשכל התסיסות שפקדו את הציבור הפלשתינאי על רקע לאומי ומדיני ינקו לאמיתו מתחרות בין החמולות הגדולות ומשאיותיהן להשתלט על הציבור ולדכא את יריבותיהן

כך זה היה בתקופת השלטון העותומני, ולשיא הגיעו המאבקים הפנימיים בין המשפחות הפלשתינאיות בשנות המנדאט הבריטי; אחרי סיפוחה של ארץ-ישראל המערבית לממלכת ירדן ההאשמית, חלו תמורות קיצוניות על מפת ההתחרות הזאת: משפחות הורדו מגדולתן ויריבותיהן, שלבית ההאשמים לא היה בעבר סיכסוך עמו, עלו לגדולה וזכו לתפקידי מפתח בשלטון הירדני. אך מלחמת ששת הימים רוקנה את כולן מהשפעה בציבור הערבי הנוכח כיצד הולך שולל והובל לקראת שואה על-ידי המשפחות שנהגו לחלק ביניהן את נתחי ההשפעה בציבור הנבער מבחינה מדינית. השלטון הישראלי זכה — ללא כל פעולות מכוונות מראש וללא כל צעדים חוקיים או מנהליים — להוריד מעל הבמה את אלה שכוחם התבסס על יחוס, עושר, אגדות בדבר התייחסות לזרע הנביא או הכליף פלוני או כובש מוסלמי פלמוני. מצבה של האצולה הפלשתינאית מזכיר במידה לא קטנה את שקיעתו של מעמד האצולה הבריטי מאז מלחמת העולם השנייה כאשר הלורדים, הדוכסים והאריסטוקראטים למיניהם הופכים למעשה למוצגים מוזיאוניים שתולדותיהם מתחילים לשמש נושא לרומאנים מרתקים.

מאסוואדים לחוסיינים. — לית מאן דפליג שמירב האצולה, שממנה יצאו מנהיגי ערביי פלשתינה, צמח בירושלים, השלישית בערים הקדושות לאיסלם. הטורקים קדמו לבריטים בהנהגת העקרון „הפרד ומשול“ בין החלקים המיוחסים של הציבור הערבי; הם ידעו לעורר קנאה ולגרות משפחה ברעותה, לא פחות מירושם הנוצרי.

על רקע התככים שנקמו בארמון המושל הטורקי, צמח במאה ה-19 מעמד של החוסיינים. האגדה אותה הפיצו החוסיינים על מוצאם מחוסיין אבו עלי בן אבו טאלב, דודו של הנביא, נדחית על-ידי יריביהם. ידוע שמשפחתם הגיעה במאה ה-16 מתימן והתישבה בכפר דיר-טודאן (משכן השחורים) ליד רמאללה; שם הכפר לא העיד על יחוס, ובמשך דורות שימש מקור ללעג שהתבטא בהדבקת הכינוי אל אסוואד (השחור) לבני המשפחה.

אבל האסוואדים הצטיינו בחריצות, במרץ ובתקיפות, וצברו הון רב. הם הגיעו לבעלות על 50 אלף דונם קרקע, בעיקר בסביבות רמאללה ויריחו. במרוצת הזמן נעשו שליטים על אלפי אריסים. לפני 180 שנה עברה המשפחה לירושלים שהקימה את שכונתה במקום בו עומדת כיום המושבה האמריקאית, למרגלי הר- הצופים ובמבואות שייך ג'ראח. עד היום מכנים ותקי ירושלים הערבים את

השכונה (שאדמותיה נמכרו לפני מאה שנה למתיישבים נוצרים מארצות-הברית) "קומבניה אל חוסייניה".

מאז התרכזו האסוואדים בעיר העתיקה, בקירבת שני המסגדים המקודשים: אל אקצה וחראת א-שריף (כיפת הסלע). כאן החל דורך כוכבם אחרי שאחד מבניהם נשא את בת השייך אבו גוש. שליט תקיף במבואות ירושלים, שאחותו חלשה על הדרך ירושלים—יפו. מאז החלה המשפחה להתקשר ביחסי נשואין עם משפחות מיוחסות, דבר שהגביר חשיבותה בציבור ובעיני המושלים הטורקים. אך המפנה הגדול בתולדות בית אסוואד חל עם נישואי אחד מבניו עם בתו של עשיר ירושלמי, כרמי אל חוסייני, שיחס מוצאו לחוסיין בנו של הכליף עלי ופאטימה, בתו היחידה של הנביא. בניגוד למנהג הערבי, קיבל בן אסוואד זה את השם חוסייני, שם משפחת אשתו. במשך עשרות שנים קראה עוד המשפחה לעצמה אסוואד-חוסייני, אך לבסוף השמיטה את ה"אסוואד" והשאירה את השם "חוסייני" בלבד.

"מופתי של ירושלים". — הראשון שניתק עצמו מהשם אסוואד היה מוסטפה אל חוסייני אשר זכה לקבל מידי המושל הטורקי ב־1890 את התואר מופתי של ירושלים. כן נמסר לידי החוסיינים הפיקוח על נבי מוסה, אתר העלייה-לרגל החשוב של המוסלמים השוכן בין ירושלים ליריחו, ואת הרשות לארח עולי-רגל המשתתפים בחגיגות השנתיות של נבי מוסה (מקום-קבורתו האגדי של משה רבנו). כהונת המופתי, השליטה על קבר נבי מוסה, העושר הרב, האהדה מצד השלטון, אך בעיקר האגדה על מוצאם מזרע הנביא, חיזקו בקרב ההמונים את הכשרה שהמתנגדים לחוסיינים — חוטאים לבניא. בהכרה זאת היה טמון אחד הסודות להשפעתם המגנטית על הרחוב הערבי.

ראשית הריב עם הנאשאיבים. — הראשונים שיצאו נגד התבססות מעמדם של החוסיינים היו בני משפחת נאשאיבי. היתה זאת ראשית הריב בין שתי החמולות הגדולות — ריב שהטביע במשך דורות את רישומו רב־הדמים על חיי ערביי פלשתינה. הנאשאיבים פנו לקושטה ודרשו לאסור על החוסיינים להיקרא בשם העשוי ליצור רושם שהם מצאצאי הנביא. מלומדי הנאשאיבים, שחקרו באילן היחוס המוסלמי, טענו כי החוסיינים אינם נמצאים אפילו ברשימת האשראף (המיוחסים), אבל בעירעור זה עמדה לחוסיינים תמיכת המושל, והוא נדחה.

מאז נטרו הנאשאיבים שנאה עזה לחוסיינים. ההתנגשויות בין שתי המשפחות עברו לירות שונות, ולפני שהתארגנו בשנות השלושים המפלגות הערביות הפלשתינאיות, נקראו החוסיינים מג'לסין (השליטים) במועצה המוסלמית העליונה), ואילו הנאשאיבים כינו עצמם: מוערדין (אופוזיציה). לאחר מכן קראה לעצמה המפלגה הפוליטית של החוסיינים "המפלגה הערבית הפלשתינאית" (אל-חיוב אל-ערבי אל-פלשתיני), ואילו מפלגתם של הנאשאיבים נקראה "מפלגת ההגנה" (חיוב אל-דיפעא).

החוסיינים משתלטים על עמדות מפתח. — ליחס אוהד מצד המושל הטורקי זכה בראשית המאה הזאת זקן משפחת החוסיינים, מוסה קאזם פחה, שמונה לעמדות מנהליות חשובות: מושל מחוז יפו, מחוז בסוריה, בעיראק, באנטוליה ובחצי האי ערב. ואילו כהונת המופתי של ירושלים עברה אחרי מתו של מוסטפה לבנו טאהר, ואחרי-כן לידי כמאל, בנו של טאהר.

גם ראש עיריית ירושלים חוסיין אפנדי אל-חוסייני, נמנה עם בני המשפחה התקיפה, וכאשר כבשו הבריטים את הארץ, מצאו את החוסיינים מנגנים כינור ראשון ברחוב הערבי. היה איפוא טבעי שבמות חוסיין אפנדי, זמן קצר אחרי כינון שלטונם בעיר, מינו הבריטים את מוסה קאזם פחה לראש עיריית ירושלים. **ראשית "הפרד ומשול"** מצד הבריטים. — במות המופתי, השייך כמאל, מינה הנציב העליון הראשון סיר (לאחר מכן: לורד) הרברט סמואל לכהונה את אחיו של המנות, חג' אמין אל חוסייני, למרות שלתפקיד זה הומלצו (על-ידי חבר אלקטורים) שלושה מועמדים אחרים. העדפה זאת של החוסיינים הביאה לתסיסה נגד השלטון הבריטי, כי חוגים חשובים בציבור הערבי, שאפו לנצל את חיסול השלטון העותומני האוטוקראטי להשלטת רוח דמוקרטית יותר בהעלאת ראשי הציבור הערבי.

כ־י לשכך את התסיסה פטרו הבריטים את מוסה קאזם חוסייני ומינו

במקומו לראש עיריית ירושלים את ראגב ביי נאשאשיבי, שהיה חבר הפרלמנט הטורקי ועמד בראש המשפחה הערבית המיוחסת השנייה בחשיבותה בירושלים. עליותו של חג' אמין אל חוסייני. — הבריטים מחלו לחג' אמין את חטאיו כשעמד שנה קודם לכן בראש הפרעות שהתחוללו בירושלים נגד היהודים, ונידון (בהעדרו) על-ידי בית-דין צבאי בריטי לעשר שנות מאסר; הם גם התעלמו מהעדר הסמכה הדרושה לתפקיד הרם של המופתי. יועציו הפרו-ערביים של סמואל טענו באזניו כי טובת הארץ דורשת שחוסייני התקיף והפיקח יבטיח את הנאמנות החשובה במשפחות האצילות הערביות, לכתר הבריטי. חג' אמין, שכונה בירושלים "שייך אל-שבאב" (מנהיג הנוער), אמנם נתברך בתכונות אלה; היה תקיף ופיקח, וידע להחגיף לנציב העליון היהודי, אף על פי שכבר אז נשא בלבו את חלום המלחמה בבית היהודי הלאומי. היתה זאת הפעם הראשונה שכהונת מופתי נמסרה לידי מי שלא היה עאלם, כלומר בעל סמכות בדת האיסלם.

סמואל האמין לחג' אמין כי יקפיד על השקט ברחוב הערבי, ושנה לאחר מכן תמך בבחירת "שייך אל-שבאב" לתפקיד נשיא המועצה המוסלמית העליונה, שהוקמה על צו הממשלה, כדי לנהל את ההקדשים המוסלמים, למנות שופטים דתיים ופקידי בתי-משפט דתיים, מופתים בערים שונות בארץ, מורי דת, מנהלי הקדשים, כלי קודש. כך קיבל חג' אמין סמכות וכוח להבטיח מעמד ופרנסה לאלפי משפחות, במסגרת ניהול עניני העדה המוסלמית.

תאודת הבצע והבגידה. — משכורתו היתה 1440 לא"י (לי"ש) לשנה. מיד מונו בסיטונות חוסיינים וגרווריהם לשופטי בתי-דין שרעיים, למנהלי הקדשים, לכלי קודש במסגדים, למנהלי בתי-תומים. חג' אמין הכריז גם על מגביות בארצות המוסלמיות לצורך תיקונים במסגדי ירושלים, אך מעולם לא הגיש דו"ח כלשהו על השימוש בכספים אלה. מבנין המועצה המוסלמית העליונה ניהל עתה את מלחמתו נגד הישוב היהודי, נגד שליטה של עבר הירדן האמיר עבדאללה (לאחר מכן — מלך) ונגד הבריטים שניסו לפייסו בלי הרף.

אך האיש שהפך את החוסיינים לעוצמה בציבור הפלשתינאי והיה לאדון לחיים ולמוות שלו, הרס במו ידיו את כוחה והשפעתה של משפחתו, כאשר גילו הבריטים שחג' אמין מקבל עזרה כספית, נשק והדרכה לצורך ניהול המרד, בו פתח ב-1936, מאיטליה של מוסוליני ומגרמניה של היטלר, פקעה סבלנותם ושוטרים נשלחו לאסרו. אולם הוד קדושתו פרח לו בלבוש אשה ליפו ומשם הגיע בסירה ללבנון.

שכיר מעצמות "הציר". — עתה לא הסתיר עוד חג' אמין כי הוא שכירם של מוסוליני והיטלר. הוא פעל נגד צרפת בסוריה ונגד הבריטים בעיראק, העניק את ברכתו לג'יהאד (מלחמת קודש) בה פתח נגד הבריטים ב-1941 ראש ממשלת עיראק הפרו-נאצי, ראשיד עלי אל-קילאני, ובשנות מלחמת העולם השנייה מצא מקלט בגרמניה. מכאן ניהל המופתי פעולות חתרנה, חבלה וריגול בכל הארצות המוסלמיות שהיו נתונות לשלטון בריטניה. הוא שימש יועץ למפעילי מכונת ההשמדה של יהודי אירופה; הקים ביוגוסלביה דיביזיה מוסלמית בשורות ה-ס.ס.; ואירגן שבויים ערבים מהצבא הבריטי בליגיון ערבי במסגרת ה"וואהראמאכט" הגרמני.

השביט שהתנפץ. — התמוטטות גרמניה הנאצית היוותה למעשה קץ לקאריירה המדינית של המופתי ולמעמד החוסיינים בארץ. הבריטים הצרו רגליהם ככל שיכלו. חג' אמין לא הורשה עוד לחזור ארצה. אויבו הגדול, המלך עבדאללה מירדן, שהמופתי נהג לתארר כעבד נרצע של הבריטים, סיפח לממלכתו ב-1948 את הגדה המערבית ואת ירושלים המזרחית. חג' אמין שנשא באחריות לרציחתם של אלפים מבני עמו בשנות המרד 1936—1939, ציווה לסלק את המלך, ואמנם שלושה חוסיינים הואשמו ברצח. אחד גיתלה.

כך התנפץ השביט החוסייני שנע בגאוה במשך 60 שנה בשמי הארץ הקדושה. בתקופת השלטון הירדני לא זכו עוד החוסיינים למעמד וליוקרה. יריביהם מבני הנאשאשיבים, הדג'אנים, החאלדים, נהפכו לשרים, לחברי הפרלמנט והסינאט, לשגרירים. חג' אמין הוא כיום שכירו של המלך פייסל מסעודיה, המעניק לו כסף רב כדי שיפעל נגד הנטיות השמאלניות בקרב אירגוני הטירור הפלשתינאיים. משפחתו נעדרת השפעה בעולם הערבי. האיש שהעלה את החוסיינים לפיסגות הצלחה וכוח, הורידם במו ידיו לתחתית השאול הציבורית.

בניהם של שלושת גדולי החוסיינים. — מבין שלושת גדולי החוסיינים בדרונו, נשארו בחיים — שניים, מוסה קאזום פחה חוסייני, הנחשב לאבי הישות הפלשתינאית, נפטר עוד ב־1934, ומחמשת בניו נשאר בחיים רק אחד: סאמי, המגדל כיום בננות וירקות ביריחו.

עבדול קאדר חוסייני, פאר המשפחה והמטה הצבאי שלה שנעשה במותו (נהרג בקרב עם הישראלים על הקסטל ליד ירושלים באפריל 1948) לאגדה ועל שמו נקראו במלחמת השיחורר ולאחריה, יחידות צבא ערביות, הניח שלושה בנים: גאזי התגורר עד פברואר 1969 בירושלים, ועתה הוא לומד באחת האוניברסיטאות בגרמניה. פייסל, שנידון על־ידי בית־משפט ישראל למאסר שנה על החזקת נשק ותחמושת, עזב אף הוא אחר ריצוי העונש את ישראל. פייסל עורר בשעתו סנסאציה גדולה כאשר בתום משפטו אמר לעתונאים כי נוכח לדעת שהמשפט הישראלי הוא משפט צדק וכי ציפה לעונש חמור יותר. יחד עם זאת הביע דעתו כי מה שעשה, לא היה בניגוד לרצון עמו ולא נעשה מתוך מניעים אנוכיים. בעדותו טען כי יש לרכוז את הפעילות באפיקים מדיניים ולפעול בדרכי שלום: „דעתו היא שפעולות אלימות הנעשות על־ידי ארגון כלשהו לשם הרס בלבד אינן בהן בשום אופן כדי לשרת את הענין והדבר חל על כל ארגון שהוא“. השלטונות המצריים מנעו מאמו הגרה במצרים להיות נוכחת במשפט בנה, אף כי ישראל הסכימה להרשות את בואה. הבן השלישי של עבדול קאדר חוסייני, ד״ר מוסה חוסייני, עובד כיום כרופא ברבת עמון.

חג' אמין חוסייני לא זכה לשוב לירושלים עירו, אן ניסה לתקוע יתד ברצועת עזה שעברה לשליטת המצרים. הוא הציע לשליטים החדשים להקים ברצועה גרעין של מדינה פלשתינאית. תחילה גילו המצרים ענין בתכנית ואף ירשו להקים ממשלה פלשתינאית. ב־1949 דרכו רגלי המופתי לראשונה על אדמת פלשתינה מאז נטש אותה 12 שנים קודם לכן, אולם כעבור ימים אחדים נתבקש לחזור עם ממשלתו לקהיר; המצרים הגיעו למסקנה כי האינטרסים שלהם מחייבים שהרצועה תישאר בשליטתם. כך מתה ממשלת פלשתינה של המופתי.

המופתי חוזר לירושלים. — רק באפריל 1967 הירשה המלך חוסיין, מיחוזה של אחדות לאומית, לחג' אמין לבקר בירושלים, ואף העמיד לרשותו את ארמון הקיץ המלכותי בבית־חנינה, מלווה על־ידי מזכירו ושומרי־ראש, כשבלישים ירדניים עוקבים אחרי כל צעדיו, חצה המופתי את גשר אלנבי ונתקבל בכבוד רב ביריחו. כשבא לירושלים, הלך ישר למסגד אל־אקצה, לתפילה. ליד שער המסגד, בדיוק במקום בו נרצח בפקודתו 16 שנים קודם לכן המלך עבדאללה, קידמוהו ראשי העדה המוסלמית בעיר הקודש. בהתאם להסכם עם הירדנים, לא השמיע חג' אמין כל נאום במסגד ואף לא במקומות אחרים בהם ביקר. אחרי התפילה נערכה לו קבלת־פנים במשרד המועצה המוסלמית העליונה בעיר העתיקה שאליה באו פני הציבור; רבים נשקו את ידו ביראת כבוד. דובר על ענינים כלליים ואיש לא נגע בנושאים מדיניים. הכל נמנעו להזכיר את העבר ואת אחריותו של חג' אמין לטבח אכורי שערך במתנגדיו בשנות המרד. אחרי ימים אחדים חזר לכירות וכיום הוא מחלק זמנו בין ריאד בה הוא נמצא ברשימת מקבלי שכר מטעם המלך פייסל לבין בירות בה נמצא ביתו. כן ביקר פעמים אחדות ביקור חטוף ברבת־עמון. למופתי בן יחיד, צאלאה, העובד בשירות החוץ של ממשלת סעודיה ומשמש כיום קונסול סעודיה במואדישו, בירת סומאליה. כן יש לחג' אמין חמש בנות, נשואות כולן.

בן דודו של המופתי ועוזרו הקרוב ביותר בשנים בהן שימש מנהיגם של ערביי פלשתינה, ג'מאל חוסייני, כיום הוא בן 79, היה מעין מיניסטר החוץ של המשפחה ומילא שליחויות רבות מטעם המנהיגות הפלשתינאית לבריטניה, חבר הלאומים ולמדינות שונות. אחרי התבוסה הפלשתינאית של 1948, התיימש מדרכו הפוליטית ופרש לחיים פרטיים. הוא נתקבל לתפקיד מנהלי גבוה בחברת הנפט „טפליין“ בבירות ובשנות החמישים, הוזמן על־ידי המלך סעוד לשמש לו יועץ ושר בממשלתו.

החוסיינים ממשיכים לחיות כיום בחווילות היפות שלהם בירושלים ובבית־חנינה, והם מוקפים עדיין משרתים, הם בעלי אחוזות ובתי קיט ביריחו וברמאללה. על הר הצופים יושב ג'אוואד חוסייני, בנו הבכור של מי שהיה חבר המועצה המייצגת לממשלה בתקופת שלטונו של הרברט סומאל. הוא בעל אדמות ומטעים

ביריחו; אחיו הצעיר, איברהים, שהיה בשנות המנדאט קבלן בנייה בירושלים, מתגורר ברבת עמון שם הקים את המלון „אורינט“.

החוסיינים בימינו. — דודנס, שאף שמו איברהים, המתגורר בירושלים, הוא בעל תואר עורך-דין אך אינו עובד במקצועו; את מרבית שנותיו עבד במועצה המוסלמית העליונה כיועץ משפטי וכמנהל נכסי הוואקף (ההקדשים) בבירה. אחיו, רג'אי, בוגר אוניברסיטת קולומביה בניו-יורק, היה לפני מראשי התעמלנים הלאומיים של הפלשתינאים בלונדון. אחרי התבוסה ב-1948 היה מרצה באוניברסיטה האמריקאית בבירות וכיום הוא נמנה עם עובדי חצר המלוכה הסעודית ומרצה באוניברסיטת ריאד. אחותו נשואה לאיסחאק דרוויש, בעל בתים רבים בירושלים. הוא הצטרף לחג' אמין והלך עמו לגרמניה ובילה שם יחד עם המופתי את שנות המלחמה.

בן אחות המופתי, מוניף חוסייני, חי במחיצת דודו ומשמש לו יועץ מדיני, ואילו אחיינו, מוחמד ראפיק חוסייני, בחר בדרך חיים יוצאת דופן לגבי החוסיינים; הוא התיישב עוד בשנות העשרים בעבר הירדן בה הפך למורה ומחנך ידוע. עם תלמידיו נמנים מרבית ראשי הממשלות בירדן. הוא לא השתתף בפעולות משפחתו בארץ-ישראל וזכה ליוקרה בירדן בה כיהן בשנים האחרונות פעמים אחדות כשר בממשלה, וכיום הוא חבר הסינאט הירדני.

בירושלים חי כיום אחד מגיסיו של חג' אמין, אחמד ראגב חוסייני, רואה חשבון בדימוס של המועצה המוסלמית העליונה. בטריפולי, בירת לוב, מתגורר ד"ר אחמד חוסייני, שהיה בשנות השלושים בין הווכבים העולים של המשפחה כמפקח על לימוד השפה הספרות הערבית במחלקת החינוך המנדאטורית, מורה בקולג' הערבי הממשלתי בירושלים, עתונאי וסופר. עבדול סלאם שאכר אל-חוסייני, שהיה בעל דפוס ועורך „אל-וואחדה“, חי בלבנון. חוסייני זה היה מראשוני האופוזיציונרים לדרכו של חג' אמין, אולם גישתו האופוזיציונית באה לידי ביטוי רק אחרי מלחמת העולם השנייה כאשר פשטה את הרגל דרכו של הקרוב המפורסם. בג'דה, שבסעודיה, מנהל פרקטיקה רפואית משגשגת, ד"ר מוחמד מאהדי אל חוסייני, שהיה בין הקיצונים בציבור הפלשתינאי והכשרי ב-1944 את הקרקע לקליטת צנחנים נאציים וערבים שנשלחו על-ידי המופתי מברלין, כדי לעורר בארץ-ישראל מרד אנטיבריטי ולהרעיל את האוכלוסייה של תל-אביב על-ידי השלכת כמות רעל לתוך מקורות אספקת המים של תל-אביב. אנשי הקומאנדו נלכדו בידי כוחות הביטחון הבריטיים וד"ר חוסייני נאסר והוחזק עד סוף המלחמה בבית-כלא. בנו הבכור עובד כגיאולוג ממשלתי בסעודיה, והבן השני לומד באוניברסיטת בירות.

חוסייני אחר שהורחק על-ידי המשפחה, הוא מוחמד עלי יונס אל-חוסייני, שלעבר מנהל חשבונות במחלקת מהנדס עיריית ירושלים. הוא חי כיום ברבת-עמון ועובד בסוכנות הסעד והתעסוקה של האו"ם כשבני משפחתו אינם יכולים לשכוח לו את עדותו בפני זקן השופטים המנדאטורי, סיר ויליאם פיציג'ראלה, אשר חקר את עמדת חלקים שונים של האוכלוסייה לגבי בעיית ראשות עיריית ירושלים. בהופיעו בפני סיר ויליאם הודה מוחמד עלי יונס ביושר כי „זה 80 שנה יותר, עוד טרם היות הצהרת בלפור, היוו היהודים בירושלים את רוב האוכלוסייה“. הוא היה בין הערבים הבודדים שהסכימו למסור עדות בדלתיים פתוחות בעוד רוב ראשי הציבור הערבי שבאו להעיד, תבעו להוציא מן האולם אפילו את הקצרניות. דודניו גמלו לו על עדות זאת בשני נסיונות בלתי מוצלחים להתנקש בחייו.

החוסיינים הם שריד העבר, מבודדים בתוך עמם, מתוסכלים, חסרי סיכוי להתאים עצמם להווה. כאמור, לחוסיינים החיים כיום בירושלים ובערי הגדה, עדיין רכוש רב, בתים נאים, גינוני אצולה מהולים בגאווה מסורתית; אבל הם נעדרים כל השפעה בציבור וניתן להניח שגם במקרה שמערכה מדינית מסויימת תאפשר כינון נציגות מוסמכת של הציבור הפלשתינאי, ספק אם יהיו ביניהם חוסיינים. על כל פנים אין לחשוב שחוסיינים ינגנו נציגות כזאת עוד את הכינור הראשון, כבעבר. לאחר שנשברו על-ידי דרכם הכושלת בתקופת המנדאט הבריטי, ניכתשו על-ידי המשטר ההאשמי לעפר ואפר, לא נשארו להם סיכויים רבים תחת השלטון הישראלי.

החסידות המתחדשת במדינת ישראל

מאת שלמה שמיר

א. עלייה ורחיקת הקץ

אין לכתוב על התחדשותה של החסידות בישראל, בלי לעמוד בקצרה על המקום שתפסה ארץ־ישראל בתורת החסידות. ארץ־ישראל עמדה תמיד במרכז עולמם של אדמורי"י החסידות ותורתה. החסידות ומנהיגיה, בכל הדורות, הוסיפו עוצמה רבה לכיסופים שמילאו תמיד לב כל יהודי לציון. צדיקים, שהיו ידועים בסגנון דיבור חסכני ועצור, יצאו ממש מגדריהם כאשר דיברו על ארץ־ישראל. הצדיק רבי פנחס מקוריץ אמר: «ארץ־ישראל היא הפנימיות של העולם וכל העולם הוא החיצוניות». המגיד ממזריטש אמר: «כל העולם יונקים חיותם מציון שהיא עיקר העולם והיא החיות של כל העולם». הצדיק רבי נחום מטשרנוביל קבע: «רק מי שגר בארץ־ישראל, דווקא הוא יכול להיקרא צדיק». אין כמעט אדמורי"י מן הראשונים או האחרונים, שאי־אפשר להביא בשמו דברים ואמרות גלהבים על ארץ־ישראל, או שלא הביע רצון ותשוקה לנסוע לארץ־ישראל.

היו צדיקים שהגשימו חלום זה. גיסו של מייסד תנועת החסידות, רבי גרשון מקיטוב, עלה לארץ־ישראל עוד בחייו גיסו הגדול. אחריו עלה רבי מנחם מנדל מוויטבסק, תלמידם של הבעל שם טוב המגיד ממזריטש. גם ניגו של הבעל שם טוב, רבי נחמן מברסלב, זכה ונסע לארץ־ישראל לביקור. ידוע שלא רצה לרכב על בהמה בארץ־ישראל, אלא לצעוד ברגליו ולחוש את אדמתה. אחד מתלמידיו פירסם ספר מיוחד, מוקדש כולו לאימרתיו של רבי נחמן על ארץ־ישראל. זהו ספר «זמרת הארץ» שכתב רבי נחמן מטשערין. למה נקראת ארץ־ישראל ארץ החיים? שאל רבי נחמן והשיב: כי שם לב העולם ועיקר מקור החיים. היו גם חסידים רבים שעלו לארץ־ישראל בזמנים שונים. עלייתם כיחידים, לא צויינה ולכן לא ידועה כמעט.

קרוב למאה שנה, עד לשואה האיומה באירופה, היו מעטים בין האדמורי"ים והחסידים שעלו לארץ־ישראל. הכיסופים לחוד והמעשה לחוד. עד להתחדשותה, במדינת ישראל, נרצחו מאות צדיקים ורבבות־רבבות חסידים ניספו בשואה. מאז קום המדינה, קמה החסידות לתחיה מחודשת במדינת ישראל. ניתן לומר שיש לה בשנים האחרונות בישראל תקופת פריחה ושיגשוג, המזכירה לרבים את תקופת הזוהר שלה במזרח אירופה.

לפני שנעמוד על תחייה מחודשת זו, מן הראוי להזכיר, ולוא בקצרה ובחטף, את השנים שלפני השואה. זהו פרק עצוב, מדכא, מעורר תמיהות רבות ללא תשובות, בשנים שקדמו לשואה, לא פחתו כיסופי ארץ־ישראל בתורת החסידות ואדמורי"ה. ניקח לדוגמא את חצר גור, שהיתה הגדולה ורב־ההשפעה ביותר בפולין. האדמורי"י השני לבית גור, רבי אריה לייב, המפורסם בשם ספרו «שפת אמת», ספר קלאסי חשוב ביותר בחסידות, הקדיש בספרו חלקים גדולים לארץ־ישראל. עמודים מעטים בספר זה אינם מזכירים את ארץ־ישראל, ערכה, קדושתה ומקומה המרכזי בתורת החסידות ובעולמו של האדמורי"י החסיד. בנו, רבי אברהם מרדכי, מפורסם בחיבתו לארץ־ישראל. הוא ביקר בה שבע פעמים בזה אחר זה. השקיע בה כספים ורכש קרקעות. הוא ייסד בירושלים ובתל־אביב ישיבות, בימים שלא רבים מחסידיו ישבו בירושלים, ותל־אביב היתה בראשית בניינה.

כשנוסדה התנועה הציונית, עמדה חצר גור בפולין בראש ההתנגדות לתנועה ומטרותיה. לא הועילו ל"ר הרצל וחבריו בהנהגה הציונית השתדליות וניסיונות שיכנוע. בשנת 1899 פורסם ב"הצפירה" מכתב גלוי של ד"ר הרצל אל הרבי מגור בעל «שפת אמת», בו הוא מפציר ברבי לבטל התנגדותו לציונות, ו"לומר לנו את פשענו לנגד עינינו, שפשענו על ידי הציונות". עד כמה שידוע, לא זכה מכתבו של הרצל לתשובה. משלחת של מנהיגים ציונים, בתוכם רבנים, ביקרה בחצר גור בנסיון לשכנע את הרבי בעל ההשפעה העצומה לתמוך בציונות. המשלחת העלתה חרס. יותר מאוחר ניסה כוחו לרכוש לב חסידי גור נחום סוקולוב. הוא נסע לגור ורצה להיפגש ולשוחח עם בעל «שפת אמת». גם הוא

לא הצליח. בחצרות אחרות בגליציה, הונגריה, רומניה, היתה ההתנגדות לצינונות עוד חריפה יותר מאשר בחצר גור.

בשנות השלושים כיסו עננים שחורים מבשרי־רעה את שמייה של אירופה. כמה מאדמור"י החסידות בפולין היו ידועים כמנהיגים ציבוריים בעלי ראות רחוקה ועין חדה. היתה להם השפעה על רבבות־רבבות של חסידים, שלא נקפו אצבע מבלי שישאלו דעת ועצת רבותיהם. האדמור"ר מגור, רבי אברהם מרדכי, נשא נאום בכנסיה הגדולה של „אגודת ישראל“, בו רמו על עתיד קשה ורע. הוא לא דיבר מפורשות, אבל אלה שהבינו את דבריו, נדהמו ומלאו חרדה. חסידים רבים של חצר גור, הושפעו מייחסו הנלהב של הרבי לארץ־ישראל. הם רצו לעלות. לפני כן שאלו לדעתו והסכמתו. תשובותיו לא היו אחידות. ל כמה מהם אמר לעלות ולהשתקע בארץ־ישראל. לאחרים, צינן את התלהבותם ונכוונתם לעלות.

צריך לדעת מקרוב את החסידות, להכיר את הליכות הצדיקים בהנהגה, ללמוד את רוי תורת החסידות, כדי להבין מדוע לא ראו האדמור"ים לנכון לצוות על חסידיהם לעלות ארצה. החסידות, שלקחה הרבה מהקבלה ומתורת הסוד, ביקשה בתחילתה להחיש את הקץ ולפעול לביאת משיח. החסידות מספרת, שהבעל שם טוב כבר היה בדרכו לארץ־ישראל, אך מן השמים עיכבוהו. אילו היה מצליח ומגיע לארץ־ישראל, היה פוגש בצדיק רבי חיים בן עטר, בעל „אור החיים“ על התורה, ושני הצדיקים היו פועלים בצוותא להחשת בואו של המשיח. השעה לא היתה כשרה לכך. לכן לא עלה בידו של הבעל שם טוב להגיע לירושלים. נסיון מפורסם אחר להחשת הקץ, נעשה על־ידי הצדיק רבי יעקב יצחק, החוזה מלובלין ותלמידיו־חבריו הגדולים. נסיון זה אפוף אגדות וסיפורי חסידים. גם הוא לא הצליח. (על פרשה מופלאה זו בחסידות מספר מ. בובר בספרו „גוג ומגוג“). אדם מן הצד, שאינו חסיד, מתייחס כמובן לסיפורים אלה כאגדות. אבל אדמור"ים וחסידים בדורות מאוחרים הבינו כי מן השמים מעכבים את בוא הגאולה וכי אסור לפעול להחשת משיח. עלייה המונית לארץ־ישראל, יישובה ופיתוחה, נראו בעיניהם כפעולה של דחיקת הקץ.

האדמור"ים, שרבים מהם הצטיינו כמנהיגים ציבוריים וגילו שליטה מפליאה על רבבות יהודים, הבינו כי גם אם יעלו הם, מעטים יהיו שיצטרפו אליהם, וחששו כי בצעד כזה של עלייה ונטישת אלפי חסידים מאחוריהם, יביאו לחיסול הצרותיהם העתיקות. הם לא רצו לצוות על דבר, שידעו לכתחילה שלא רבים יעמדו בו. הם פחדו כי המעטים שיעלו, לא יחזיקו מעמד בקשיי הקליטה וההתאקלמות בארץ־ישראל, שהיתה באותן השנים שוממה ברובה. פחדם היה חזק שהחסידים העולים ייפגעו בעיקר ברוחניות ובדתייתם ויקשה עליהם לגדל בנים ובנות ברוח התורה והחסידות. אם ייערך פעם מחקר מה באמת אירע מבחינה רוחנית־דתית לבניהם וצאצאיהם של אותם חסידים מעטים שעלו ארצה בשנות העשרים, או אפילו השלושים, יוכח כי היה יסוד לחששותיהם לפי השקפתם והלך־מחשבתם.

אדמור"י החסידות התייחסו ברצינות רבה מאד לעלייה לארץ־ישראל. הארץ היתה קדושה ויקרה בעיניהם. יש, למשל, מצוות התלויות בארץ־ישראל והם לא היו בטוחים שהעולים יהיו מסוגלים לקיים מצוות אלה. בעל „שפת אמת“ כתב תשובה הלכתית לאחד מאדמור"י פולין, רבי ישראל מפילוב, בה הוא מעלה חששות אלה. כותב בעל „שפת אמת“: „בודאי מי שיש לו קצת יראת שמים ומקבל על עצמו לשמור ולקיים מצוות התרומות ומעשרות ויודע בנפשו שגם בני ביתו לא ימחו בידו אין לו לחשוש ולמצווה יחשב לו. והגם שעלייה זו שלא לשמה יחשב נוכל לומר מתוך שלא לשמה בא לשמה. אך מי שאינו בטוח בנפשו לקיים המצוות כי רבים המה מתנות עניים ומעשרות עולה בחמש מן התבואות ויותר והעולה על כלנה שנת השמיטה שהיא נסיון גדול לפי דעתי בפרט אם כל מחיתתם תהיה רק מתבואות הארץ לכן לא בנקל להביא עצמו לידי נסיון כזה הפרט“.

מתשובה זו עולה שהאדמור"ר מגור בעל „שפת אמת“ האמין כי יהודי העולה לארץ־ישראל צריך להיות חקלאי ולהתפרנס מתנובת שדהו וכרמו. הוא מציע לאדמור"ר מפילוב „לשלוח כמה אנשים בעלי דעת שישוהו בארץ כמה חדשים ויחקרו ויראו אם ישנה אפשרות להתפרנס מעבודת אדמה... כי אם אמת בדבר למה לא יעשו כך גם אביוני הארץ“.

ב. החסידות בארץ לאחר קום המדינה

ברור הוא כי אלמלא היתה ארץ-ישראל והשאיפה לעלות ולהשתקע בה, כה גדולה וחזקה בתורת החסידות, לא היתה מצליחה החסידות לקום לחיים מחודשים בעוצמה ובממדים כה מרשימים, כפי שאנו רואים כיום במדינת-ישראל. האדמו"ר מגור רבי אברהם מרדכי אלטר והאדמו"ר מבלו, רבי אהרן רוקח, הגיעו לארץ-ישראל כפליטים בראשית שנות הארבעים. שניהם היו זקנים, תשושים, שבורים ורצוצים מהשוואה האיומה, שהכחידה אלפים מחסידיהם. האדמו"ר מגור, שבא לפני האדמו"ר מבלו, התיישב בירושלים. כשהגיע הרבי מבלו, הוא עלה מיד לירושלים להיפגש עם הרבי מגור. היתה זו פגישה מזעזעת של שני צדיקים ומנהיגים גדולים, שראו במו-עיניהם כיצד הצרותיהם הפכו לאפר באירופה. הבלואי, שצריך היה לגלח את זקנו לפני שהוברח בקרון רכבת חתום למקום מבטחים, פרץ בבכי. "אני יכול לספר לך", אמר לרעהו הרבי מגור, "שהחסידים הצעירים שלך קידשו שם שמים ברבים".

שני האדמו"רים התחילו מיד בשיקום הצרותיהם בארץ-ישראל. הרבי מגור מצא בירושלים, בתל-אביב ובחיפה גרעין לא קטן, מלוכד וחזק, של מספר חסידים שעלו לארץ-ישראל לפני פרוץ המלחמה. הוא מצא גם עידוד בעשרות הצעירים שלמדו בשתי הישיבות שהקים בירושלים ותל-אביב. לרבי מבלו היו חסידים מעטים בלבד. מטעמים כמוסים עמו, ציווה לחסידיו לרכוש בית בתל-אביב דווקא ולא בירושלים, כפי שרבים חשבו יהיה רצונו. בתל-אביב שכנה אז חצרו של הרבי מויז'ניץ, חיים מאיר האגר, שרבים מתושבי תל-אביב, גם כאלה הרחוקים מחסידות, נהרו מדי ליל שבת ל"שולחנות" שערך, כדי להאזין למנגינותיו ושירתו. עם תום המלחמה התחילו מגיעים הפליטים מאירופה החריבה, היו ביניהם חסידים משארית הפליטה שפנו ונסעו לארצות-הברית. אבל אפשר לומר שרובם הגדול עלה לארץ-ישראל. היתה זו נחמה פורתא שעדיין נותרו שניים מעיר ואחד ממשפחה. לאט-לאט התקבצו חסידים, שמוראות השואה עדיין רדפו אחריהם, אבל הם החלו מקימים בית חדש בארץ-ישראל. כוח ורצון החיים עשו את שלהם. בלבבות כירסם כאב ויגון על אבדן אלפי חסידים ומיליוני יהודים. אבל שוב נערכו "שולחנות", שוב נשמעו דברי-תורה, שוב זימרו את המנגינות החסידיות העליונות, שוב עמדו תורים לפני חדרו של הרבי וחסידים שאלו שוב לעצה, הדרכה, הסכמה לכל דבר שעמדו לעשות.

תחייתה הגדולה של החסידות בארץ-ישראל התחילה לאחר קום המדינה. אז התחילו מגיעים עולים ברבבות. פליטים רבים חזרו ממחנות ההסגר בקפריסין. ניתוספו ספסלים לבתי-המדרש של גור, בלו וויז'ניץ. הישיבות החסידיות נתמלאו תלמידים. גדיים אלה הפכו עד מהרה לתיישים. הוקמו "כוללים" לאברכים. היחס למפעל הקמת המדינה השתנה. שתי המפלגות הדתיות "אגודת ישראל" ו"פועלי אגודת ישראל", שעמדו תחת השפעת חצר גור ומרבית חבריהם נמנו על חסידי הרבי מגור, נכנסו כחברות לממשלת ישראל והחלו נוטלות חלק בבניין הארץ.

בשנת תש"ח, בחג השבועות, נפטר האדמו"ר מגור הזקן רבי אברהם מרדכי. בגלל המצב אי-אפשר היה להטמינו בהר-הזיתים, שם קנה אחוזת קבר שנים רבות לפני פטירתו, והוא נקבר בחצר ביתו, ברחוב שפת אמת. קברו הוקף במחיצות עץ והפך למקום עליה לרגל ותפילה לחסידי גור. את מקומו ממלא בנו רבי ישראל אלטר. תחת הנהגתו הנמרצת גדלה והתפתחה חצר גור. חצר זו נחשבת כיום לגדולה ביותר בישראל. חסידי גור, יותר מחסידים אחרים, מעורבים בין הבריות ומגלים פעילות עניפה בשטחים ותחומים רבים. יש ביניהם חברי-כנסת, אנשי צבא, פקידים בכירים, עתונאים, סופרים. הם גם בולטים במסחר ולא מעטים מהם ידועים כעשירים ואילי-הון. חסידי בלו וויז'ניץ צנועים יותר. אך גם האדמו"רים לבית בלו וויז'ניץ, הקימו בישראל חצרות לתפארת. לאחר פטירת האדמו"ר מבלו, רבי אהרן רוקח, לא נמצא לו ממלא מקום. בן אחיו, היה צעיר מדי כדי לשאת בכתר האדמו"רות. רק לפני שנים מספר, הוכתר רבי דוב רוקח לאדמו"רים של בלו והוא בראשית שנות העשרים שלו. אך הכל סרים למשמעתו. האדמו"ר מויז'ניץ הקים חסידיית בבני-ברק, שהפכה למרכז חסידי הומה וסואן בשבתות ובחגים. קריה לחסידי ויז'ניץ, הוקמה גם בחיפה, על-ידי אחיו של הרבי, רבי ברוך, שנפטר לפני שנים מספר. לאחר פטירתו של הרבי

מבלו הזקן, עבר מרכזו החצר מתל-אביב לירושלים. הוקמו ישיבה גדולה ובית-מדרש מפואר.

במרוצת השנים החלו חסידים מארצות-הברית ומארצות אחרות לעלות לישראל לישיבת קבע. העלייה המפורסמת ביותר היתה של האדמו"ר מקלויזנבורג, שבנה ליד נתניה קריה יפה ומודרנית בשם "קרית צאנז". מרבית יושבי הקריה הם חסידים שעלו יחד עם רבם. לפני מספר שנים הוקמה קריה חסידית נוספת ליד קרית-אונגו. גם קריה זו הקים אדמו"ר שעלה מארצות-הברית, והוא האדמו"ר מסאסוב, שנפטר ממחלה בגיל צעיר, אך זכה לראות את ראשית מפעלו עומד על תילו. לישראל עלה גם האדמו"ר מקאליב ואף הוא הקים קריה קטנה ליד ראשון-לציון. האדמו"ר מבובוב, לא עלה להתיישבות קבע בישראל, אך ביוזמתו הוקמה קריה בבובוב ליד בת-ים. בימים אלה מתחילים גם חסידי גור לבנות קריה חסידית משלהם, באחד האיזורים היפים בישראל, לא הרחק מבני-ברק.

הקריות החסידיות בנויות לפי מיטב חידושי הזמן. קרית סאסוב, למשל, יכולה להתחרות בפאר חיצוני בכל שכונה יקרה בתל-אביב. בקריות הללו נבנו בנייני פאר מודרניים, נשתלו גינות-ירק, הוקמו מרכזי קניות חדישים, העונים לדרישותיהם של העולים מארצות-הברית ומארצות רווחה אחרות. בקריות הוקמו כמובן ישיבות ותלמודי-תורה והבניין המרכזי בכל קריה הוא בית הרבי ובית-המדרש. בקרית ויז'ניץ בבני-ברק שוחזר בדיוק נמרץ בית-המדרש בצורת בית-המדרש שהיה בוויז'ניץ. החיים בקריות החסידות מתרכזים סביב בית הרבי והישיבות. התלמידים הצעירים, נותנים את הטון והאופי העיקרי בחיי הקריות. בשבתות ובחגים נוהרים חסידים רבים מכל קצות הארץ אל הקריות, ממש כשם שאבותיהם ואבות אבותיהם נהרו לרבותיהם בעיירות הקטנות במזרח אירופה. במרוצת השנים הפכו קריות אלה למרכזים חסידים ולמוקדי עלייה לרגל להמוני חסידים.

החיים בקריות החסידיות מתנהלים בנחת ובשלווה. רוח של אחוה וחברות שוררת בין החסידים המתגוררים בקריות. בערב שבת לובשת הקריה כולה מראה חגיגי. הגברים טובלים במקווה המקומית, לובשים בגדי שבת חסידיים ומתכנסים לבית-המדרש הגדול לתפילת שבת בצוותא עם הרבי. לאחר סעודת ליל ששי, נערך באולם בית-המדרש ה"שולחן". אז סועד הרבי את סעודתו. הוא יושב בראש השולחן, או באמצעיתו כנהוג בחצר גור. סמוך לו יושבים החסידים הישישים והמכובדים. הצעירים מקיפים את השולחן בעמידה, נדחקים סביב הרבי ואינם גורעים ממנו מבטם, עוקבים אחר כל נייע ומקשיבים בחדת כבוד לכל הגה מפיו. לאחר שטעם הרבי ממאכלי שבת הוא מחלק לחסידיו "שירים". בחצרות האדמורי"ם בישראל, נחשב גם כיום ה"שולחן" למעמד קדוש ורם בעיני החסידים. יש ועריכת ה"שולחנות" נמשכת שעות ארוכות ואינן זו ממקומו עד שיעלה בדעתו של הצדיק לסיים את ה"שולחן". חסידים אומרים בשמו של הצדיק מאלכסנדר רבי חנוך, שאמר כי כשיבוא מלך המשיח יתגלה לעולם כולו מה פעלו הצדיקים בעת עריכת ה"שולחנות" שלהם.

ג. לפנים וחיים

ברור, שהחסידות של היום בישראל, אינה כמו שהיתה במזרח אירופה. מבחינה כמותית וחיצונית, זוכה החסידות בישראל, כאמור, לתקופת פריחה ושגשוג. אבל, מבחינה פנימית מהותית, נשתנה בה הרבה. ההבדל העיקרי והחשוב, הוא כיום אין תנועת החסידות בישראל לעשות נפשות לתורתה והיא נדחקה לעמדת הגנה. השינויים החברתיים שהחלו בחברה היהודית, התמוטטות הערכים והמשברים המוסריים הפוקדים את העולם כולו, אבדן אלפי חסידים ואדמורי"ם בשואה, אילצו את תנועת החסידות בישראל, וגם בגולה, לזנוח את שיטת התקיפה. האדמורי"ם של היום רואים את עיקר תפקידם בשמירה על שלימות המחנה של חסידיהם והם מוותרים כמעט לגמרי על ציד-נפשות ומשיכת יהודים נוספים.

ייתכן וחוה משגה. רבים סבורים כי המצב החברתי בישראל יכול לשמש קרקע פוריה לחצרות האדמורי"ם והם יכולים להגדיל את מחנם מבין הנוער הישראלי, המחפש ותוהה אחר תוכן ומהות. כך באמת חושב האדמו"ר מליובביץ', רבי מנחם מנדל שניאורסון. הוא עצמו יושב בבוקלין, אך רשתו פרושה על

ישראל הוא דואג לפיתוח וחיווק כפר חב"ד בישראל ומספר הישיבות שהקים בישראל. כמו הקריות החסידיות, הפך כפר חב"ד, לא הרחק מתל-אביב, למרכז חסידי, המושך גם רבים שאינם חסידים ואף אינם שומרי מצוות. הרבי מליובביץ' מאמין כי כיום, יותר מאי-פעם בעבר, חייבת החסידות לרכוש את עיקר כוחה והשפעתה לרכוש נפשית לתורתה. לחיווק דעתו הוא מביא את הצלחותיו בארצות-הברית ובשורה ארוכה של מדינות אחרות, בהן הקים מרכזים חסידיים. אבל, מרבית האדמורי"ם בישראל, אינם סבורים כמותו. הם תוזרים וטוענים כי מוטב לה לתנועת החסידות של היום לעסוק בליכוד שורותיה ולשמור עצמה מהשפעות העולם החיצוני. נכון, שיהודים ערבים זה לזה וכל יהודי צריך לדאוג לתיקון חברו, אך בשעת סכנה שונה המצב ומן הראוי והחובה להפנות את עיקר הכוח כלפי פנים.

החסיד בישראל שומר, כמו החסיד שחי לפני מאה וחמישים שנה, על שוני בולט בלבוש והופעה חיצונית. כמו כל מנהיג של תנועה חדשה, השכיל הבעל שם טוב להעניק לתנועתו סמלים חיצוניים שיעשו את מאמיני התנועה לחוג שונה ונבדל. היו צדיקים, בפולין בעיקר, שסברו כי הלבוש החסידי המיוחד הוא ערך קדוש בחסידות ופסקו כי על לבוש זה חייב החסיד לשמור גם במקרה והוא צריך למסור נפשו על כך. לפני יותר ממאה שנה, כאשר השלטון בפולין פירסם את גזירת המלבושים ורצה לכפות על החסידים כי ישנו את לבושם החסידי, עמדו שני אדמורי"ם מפורסמים, רבי יצחק מאיר מגור וחברו רבי יצחק מווריקי, לפרסם פסק-דין הלכתי כי על החסיד להיהרג ובלבד שלא יעבור וישנה לבושו. רק בהשפעת הצדיק רבי מנדל'י מקוצק, לא פורסם פסק הדין החמור. עובדה זו מבליטה את החשיבות העליונה שייחסה החסידות ללבוש המיוחד. חשיבות זו נשארה בתוקפה גם כיום בישראל.

תנאי ראשון לנער הרוצה להתקבל לישיבה חסידית בישראל, הוא הלבוש האחיד, המיוחד והמיוחד. מעיל ארוך, מגבעת שחורה, גרבים שחורות וכמובן זקן ופיאות. לקראת נישואיו מקבל החסיד הצעיר שטריימל, אותו הוא חובש בשבת הראשונה שלפני יום נישואיו. הלבוש המיוחד, אומרים חסידים, מבדיל את האדם מסביבתו. לבוש חסידי בולט גם מרסן יצרים. צעיר חסידי הלבוש מעיל ארוך וחובש מגבעת שחורה, לא יעלה בדעתו להיכנס לקולנוע, או לקנות שבועון זול. אך ההקפדה הקיצונית בסמל חיצוני כלבוש, עלתה לחסידות בישראל בוותורים על הרבה דרישות יותר פנימיות, על תביעות יותר מהותיות, שבעבר הציגה החסידות במזרח אירופה למאמיניה. בבתי-התפילה הקטנים של החסידים, ה"שטיבלעך" בירושלים, בבני-ברק ובתל-אביב, מתקבצים לעתים חסידים ישישים ומעלים בגעגועים וזכרונות מהימים שעברו, על החסידים של פעם, שרובם היו בני-עלייה ופרושים באמת מהבלי העולם הזה. החסידות של היום בישראל ובמקומות אחרים נטשה הרבה מפנימיותה ועומקה. אך זהו ויתור שנעשה בכוונה תחילה. החסידות הבינה כי בויתור זה יקל עליה לשמור על שלימותה והשפעתה. ל"צבר", או לצעיר יליד אמריקה, אי-אפשר להציב אותן דרישות רוחניות, שהציבו בעבר צדיקים לחסידיהם. ואולי גם זה משגה. רבים מבין החסידים בישראל, סבורים כי ככל שמקשים על הנוער והצעירים, כך יותר הם נמשכים אל הקשה והמפרך. הנוער אוהב שיתבעו ממנו קורבנות. יש חסידים שאינם מסכימים לויתור כזה על מהותה של החסידות. הם אומרים: פעם התרכזה החסידות על "עשה טוב", צדיקים תבעו מחסידים להתעלות, לעשות אך את הטוב. היום המטרה היא חלקו השני של הפסוק "סור מרע". החסיד של היום מפנה את עיקר מאמציו לגדור עצמו מפני הרע. לכן אין חסידים של היום בעלי רמה רוחנית כפי שהיו חסידים של פעם.

תנועת החסידות הנהיגה כבר מראשיתה את המסורת של התוודעויות וכינוס-ירעים. ההתכנסויות הארוכות בצוותא, ישיבת אחים יחדיו, אכילה ושתיית לחיים בחבורה, היו מן האמצעים שנקטו החסידים להתעלות רוחנית ולהגדלת השמחה ועליצות, שרק עמן ובהן ניתן לעבוד את הבורא. הצדיק רבי צבי הירש מזידיטשוב היה אומר: "חסידים שיושבים בצוותא, שותים יין ואומרים לחיים, הרי זה כמו יום הכיפורים, שכן כך נמחלים להם עונותיהם". לפנינו, די היה שחסיד אחד יתן בקבוק יין שרף וחברו יביא דג-מלוח מצומק, כדי שישמש הדבר אמתלה לבלות לילה שלם בצוותא. החסידים היו יושבים בבית-התפילה הקטן

והדל, כתף נוגעת בכתף, חסיד ישיש היה מספר סיפור על צדיק ומסימו בהרמת כוס וקריאת „לחיים“ מישנו מהחבורה היה מתחיל לומר ניגון והכל היו קמים ומתחילים לרקוד. הריקוד, היה אומר הבעל שם טוב, מרים את החסיד מעל פני האדמה ומגביהו מעלה-מעלה.

גם בישראל עורכים החסידים כינוסים והתוועדויות. אך הכינוסים של היום שונים. מקובל לכנס את החסידים רק בהזדמנויות מיוחדות. הזדמנות כזאת היא בדרך כלל יום-זכרון, „יארצייט“, של צדיק, כינוס חסידי מפורסם בישראל הוא של חסידי חב"ד ביום י"ט בכסלו, היום בו שוחרר רבם, רבי שניאור זלמן מלאדי, מבית-הסוהר ברוסיה. חסידי גור מתכנסים כל שנה ביום ה' בשבט, יום בו נפטר בעל „שפת אמת“. חסידי בלו עורכים כרה גדולה ביום כ"א בחודש אב, בו נפטר רבי אהרן רוקח.

אך כינוסים אלה הם המוניים מדי. חסרים הם את האווירה האינטימית והצפופה של בית-התפילה הקטן בעיירה. השולחנות ערוכים כבחתונה. המסובים אינם מאחרים לשבת. חסידים ישישים אומרים כיום בעקצנות: אם ההתוועדויות של פעם נועדו להתעלות משותפת, הרי כיום המטרה היא שבשעה זו עצמה בה מבליים החסידים בצוותא לא יהיו פנויים לעשות דבר שאינו לרוחה של החסידות...

בכל זאת, החסיד בישראל הוא עדיין יצור הגראה לאדם מבחוץ כבן לשבת אכזוטי, השומר אמונים לפולחן בלתי מובן ומזרח. החסיד בישראל שונה לא רק מהיהודי הלא-דתי, אלא אף מיהודי דתי ויהיה קיצוני ככל שיהיה. החסיד בישראל נאמן לאחד מעקרונות תנועת החסידות: לא לחתור לתיקון העולם כולו. בראש ובראשונה חשוב לו תיקון עצמו, תיקון הקרובים אליו וידידיו הטובים. הרבי מגור בירושלים, אינו מתיר לחסידיו להשתתף בהפגנות הנערכות מדי פעם בירושלים נגד מכוניות הנוסעות בשבתות. „אל תדאג לנשמתו של אדם אחר. בדוק קודם לכן אם אתה שלם עם עצמך ואחר תבוא בדרישות אל זולתך“, אומר הרבי מגור לחסידיו. החסידות אימצה לעצמה את ההשקפה, שאם עמל אדם על תיקון עצמו ומצליח להיטיב את מידותיו, ממילא משפיע הוא על סביבתו. חסידים אומרים: מעט אור דוחה הרבה מן החושך.

עובדה היא שלמרבית המאבקים הציבוריים הדתיים בישראל, יצאה היוזמה מחוגים לא חסידיים, כמו תלמידי הישיבות הלא-חסידיות בבני-ברק ובירושלים. אף פעם לא היו החסידים והאדמורי"ם היוזמים של מאבקים אלה, אם כי לעתים הם מצטרפים למאבקים מאוחר יותר. אפילו מאבק חריף כמו בעניין ניתוחי מתים, מנחה בעיקרו על-ידי יהודים חרדיים שאינם נמנים על ציבור החסידים. אין זאת אומרת שהחסידים בישראל אינם שותפים למטרות של מאבקים אלה ואינם שואפים לתת צביון תורתי למדינת ישראל. אבל היוזמה למאבקים אלה אינה יוצאת מהם.

כדי להסביר דרכם זו מספרים חסידים על אחד מראשוני תנועת החסידות וגדוליה, שהיה אומר: כשהתחלתי להנהיג עדה, הייתי משוכנע כי אצליח לתקן את העולם כולו. עברו שנים והתחלתי לחשוב כיצד מתקנים את החסידים שלי בלבד. משבגרתי התחלתי מפקק אם אצליח לפחות להביא לתיקון אנשי עירי. כשזקנתי התחלתי לשאוף לחינוך בני משפחתי. בסוף ימי גוכחתי לדעת כי בקושי אגיע לתיקון עצמי...

בתחום אחד אפשר לומר כי לא נשתנה מאומה בתנועת החסידות המתחדשת בישראל והוא — הנאמנות לרבי, לצדיק. יש כאלה הסבורים כי החסיד של היום בישראל קשור ומסור לרבו לא פחות, ואפשר עוד יותר מן החסידים במזרח אירופה. זאת משום שהוא מבקר אצל רבו ורואה פניו לעתים מזומנות יותר. בישראל אין צורך לנדוד למרחקים בעגלה כדי להגיע אל הרבי, כפי שהיה הדבר במזרח אירופה. פעם היו חסידים נוסעים אל הצדיקים לקראת ימי חג או למאורעות מיוחדים. בישראל נוסע החסיד לרבו מדי כמה שבועות. החסיד בישראל אינו נוקף אצבע מבלי שישאל לפני כן את פי רבו. חסיד שחלה לא יפנה לרופא לפני שיטול את עצת הרבי. הוא לא ישיא את בנו או בתו בטרם יתן הרבי הסכמתו לשידוך. ידוע כי חסידים עשירים ובעלי עסקים גדולים אינם מבצעים שום עיסקה לפני שהם שואלים את פי הרבי.

ד. לאור תמורות הזמן

תנועת החסדות לא היתה מעולם עשויה מיקשה אחת. תמיד היו בה כיתות בעלות גוונים שונים וכל צדיק וצדיק אימץ לעצמו דרך ושיטה משלו. כזאת היא גם החסידות של ימינו וכך זה בישראל ובארצות-הברית. בישראל קיימות כיום עשרות "חצרות" של אדמורי"ם, מרביתן שוכנות בבני-ברק וחלקן בירושלים. מיעוטן בתל-אביב. בבני-ברק, למשל, אין כמעט רחוב שלא גר בו אדמור"ר. אותם אדמורי"ם שבנו לעצמם קריות, הזכרנו לעיל. קשה למנות את האדמורי"ם המתגוררים בערים הגדולות. יש אדמורי"ם שהצליחו לבנות בעיר בת-מדרש גדולים ונאים ולמשוך לא רק חסידים, אלא אנשים המתגוררים בשכנותם. כזה הוא, למשל, האדמור"ר ממודו"ץ. הוא בנה ברחוב דיזינגוף בית-מדרש לתפארת ובימי חג באים מאות אנשים להתפלל עמו ולהקשיב למנגינותיו. אדמורי"ם אחרים צנועים יותר ומקיימים מניינים בדירותיהם, או ב"שטיבלעך" קטנים. כמו האדמור"ר מסלונים הגר ברחוב טימוקין ומקיים מניין מתפללים בדירתו. בשנים האחרונות חל חידוש מעניין והוא שכמה אדמורי"ם קבעו להם למושב ערים קטנות בעלות אופי חקלאי. ברחובות התגורר שנים רבות האדמור"ר מנדבורנא. אלפים היו נוהרים אליו לרחובות, שכן התפרסם כידען גדול ברפואות ועדים מספרים שהצליח לרפא מאות מקרים שרופאים נואשו מהם. הוא נפטר לפתע לפני כשנתיים בעת ביקור שערך בבוקרשט. בפתח-תקה הקים בית-מדרש לתפארת האדמור"ר מזידיטשוב. הוא נפטר לפני כמה חודשים. שלושת האדמורי"ם הגדולים, המפורסמים ובעלי ההשפעה בישראל הם היום: הרבי מגור, רבי ישראל אלתר, המתגורר בירושלים; הרבי מויו"ניץ, רבי חיים מאיר האגר, הגר בבני-ברק; הרבי מבלו, רבי דוב רוקח, המתגורר גם הוא בירושלים. מן הראוי להזכיר שהשפעתם של שלושת אדמורי"ם אלה ניכרת היטב גם בארצות-הברית ובכמה מדינות באירופה בהן קיים ריכוז של חסידיהם. חסידים לא מעטים מארצות אלה באים לעתים תכופות לירושלים ולבני-ברק כדי לראות את רבם. כשם שרבים מחסידי חב"ד בישראל נוהגים לשכור מטוסים מיוחדים ולנסוע לחגים אל רבם לברוקלין. רבים מחסידי גור המתגוררים בניו-יורק מספרים כי הם עומדים בקשר מכתבים הדוק עם הרבי בירושלים, שואלים ומתייעצים עמו על דבר קטן כגדול.

תנועת החסידות ידעה בעבר וויכוחים ומחלוקות סוערים בין הצדיקים ובין החסידים. היו חילופי דיעות חריפים בין האסכולות השונות ולפעמים לבשו מחלוקת אלה אופי קיצוני וחריף ביותר. די להזכיר את פרישתו של היהודי הקדוש מחצר רצו הנערץ החוזה מלובלין, את המאבק החריף שניהלו אדמורי"ם רבים נגד חצר פשיסחא ואחר כך נגד קוצק. יותר מאוחר, את היחסים המתוחים ששררו בפולין בין חסידי גור לחסידי אלכסנדר. את המחלוקת שעוררה חצר מונקאטש ועוד ועוד מריבות ומחלוקות, מהן ידועות, מהן לא כל-כך מפורסמות. גם חסידים של היום בישראל אוהבים להקניט איש את רעהו וכל אחד מגדיל ומפאר את רבו שלו על חשבון הרבי של החסיד האחר. חסידי בלו מבקרים את חסידי גור על התערבותם בחיים ועל להיטותם לפעילויות ציבוריות ועל כך שהם "מדי מודרניים". לעומת זאת קוראים חסידי גור לבלזאים "בטלנים". יש הלוועגים לחסידי וי"ניץ על מנהגם לנשק את יד רבם. כל החסידים אינם אוהבים כל-כך את החב"דניקים על פעולותיהם בקרב הציבור הלא-דתי ונסיונותיהם לצוד נפשות. אבל לאמיתו של דבר שורר כיום בישראל שלום בין החצרות השונות. כיום

אין תנועת החסידות יכולה להרשות לעצמה מחלוקות ומריבות פנימיות. היום יש אויב משותף והוא העולם החיצוני ופיתוייו. למרות שהחסידים בישראל מסכימים כי החסידות שלאחר השואה ולאחר שאיבדה ממיטב בניה ומנהיגיה, יודעת שוב תקופת פריחה. החסידים בישראל גאים בעיקר על הדור הצעיר הגדל בישיבות החסידיות. אלה הם "צברים" הנדחקים סביב ה"שולחנות" ושומעים את תורת הרבי, בדיק כפי שהיה פעם במזרח אירופה. בכפר חב"ד אפשר לראות צעירים ילידי הארץ, ואף צעירים שעלו מארצות צפון-אפריקה, יושבים ולומדים בדביקות את ספר "התניא". בישיבות גור ניתן לראות "צברים" מסבירים איש לרעהו בעברית צחה קטע קשה מתוך ספר ה"שפת אמת". בחצר בלו מקפידים לדבר אידיש. כאן אפשר לראות צעירים נלהבים משננים את התורה ששמעו זה עתה מפי רבם הצעיר והם מספרים בהתפעלות תמימה על הנהגותיו בקודש של הרבי,

שגילו, לפעמים, נמוך מגילם של הצעירים חסידיו הקנאים. מראה מרהיב ונהדר לראות את "השולחן" בחצר בלז בירושלים, כיצד יושב בתווך אברך ומסביבו זקנים וישישים נשואי-פנים הבולעים את תורתו ואינם מסתירים את נאמנותם ומסירותם לרבי הצעיר. לרבים מהם נכדים בגילו.

אבל החסיד בישראל אינו מסתיר את חששותיו מהשפעת הזמן והסביבה הלא-דתית. יש חסידים שאינם מכניסים לבתיהם עתון לא-דתי. גם הרדיו נחשב בבתי חסידים לא מעטים כמכשיר מזיק ולא רצוי, ולא כל-שכן הטלביזיה. החסיד מחמיר בכל הנוגע ללבוש צנוע של אשתו ובנותיו. הוא שומר בקנאות על מסגרת משפחתית חזקה ומצליח על פי רוב להחזיק בידו את סמכות ראש המשפחה. הזמן היה אויבה הגדול של תנועת החסידות מאז ומתמיד. תולדות החסידות נקראים ונשמעים כהתמודדות רצופה ועקשנית עם ונגד הזמן ותהפוכותיו. אם לא הצליחה החסידות לעצור את מהלך הזמן ותמורותיו, הרי השכילה לנצל לצרכיה את חלפות הימים וחידושי הזמן. האדמו"ר מגור הזקן הדהים את עולם החסידות, כאשר יסד עתון יומי בפולין. פעם אחת, בראש-השנה לפני תקיעת שופר, עלה האדמו"ר מגור הזקן לבימה וביקש לומר משהו. החסידים היו בטוחים כי ידבר על תשובה וערכה. לתדהמת והפתעת כולם, דיבר על חשיבותו של העתון היומי וביקש מחסידיו לקרוא אך ורק עתון זה.

ישראל העניקה לחסידות חוזק ועוצמה במלחמתה נגד הזמן. כיסופיהם של הצדיקים בכל הדורות מתגשמים עתה. קדושתה של ארץ-ישראל מסייעת לאדמו"רים לשמור על הקיים. למרות שיהודים חיו בפולין כאלף שנים, היתה תמיד הרגשה כי מדינה זו היא משכן ארעי בלבד. חסידים אמרו כי משמעות השם פולין, הוא פה-לין. אבל בישראל הם אומרים פה נחיה, כאן ביתנו לנצח.

החסידות מספרת על פטירת רבי ישראל בעל שם טוב: שני שעונים היו תלויים בחדרו של הצדיק. כששכב על ערש-דווי ועמד להסתלק מן העולם אמר לתלמידים שעמדו ליד מיטתו: כשיעמדו שני השעונים מלכת, תצא נשמתו. הקיפו התלמידים את המיטה כדי שלא יראה את השעונים. אמר להם: יודע אני ששעון אחד עמד מלכת ושעתי קרבה. לאחר זמן עמד גם השעון השני. ראו התלמידים שרובם הגדול נפטר ונשמתו יצאה.

גם בישראל מביטים החסידים בחשדנות על מחוגי השעון והזמן הנעים כיום קדימה במהירות. אבל הם חשים עצמם בטוחים וחזקים. בעל "שפת אמת" כתב לפני יותר משבעים שנה בספרו: "ארץ ישראל מוכנה להשראת השכינה אבל באמצעות בני-ישראל. ובני ישראל צריכים לארץ-ישראל וארץ-ישראל צריכה לבני-ישראל ולכן כשבאו בני-ישראל לארץ-ישראל נגמרה צורת ארץ-ישראל ובני-ישראל כשנכנסו לארץ-ישראל קבלו נשמה יתירה ולכן כתוב, גותן נשמה עליה".

חתונתו של חיים יקר

(סיפור)

מאת רחל איתן

1.

נקבע כי יבואו במכוניותיהם ויפגשו בשעה תשע בלילה באיזו שכונה מרוחקת בסביבות בת-ים, ליד ביתו של הרב.

תחילה — בשעה תשע בדיוק — הגיעו אמנון ואביבה במכוניתם ועגנו תחת פנס-רחוב. שניהם במכנסי ג'ינס ובאפודות. חיים יקר, מנהל משרדו, הורה לו, לאמנון, כי בגדי-חול — חובה.

כעבור כמה דקות חנתה לידם מכונית גדולה ויצאה מתוכה, ראשית, אשה עגלגלת והדורה כבת חמשים בצוארון-שועל גדול, מעיל חום ועגילי אם-הפנינה ואחריה גבר בן גילה, כבד ומוצק, בחליפה כחולה-כהה ובחולצת חפתים לבנה. נהג המכונית יצא גם הוא — נוסחה גברית צעירה של אחותו — באפודת גולף צהובה, שער כהה שמוט על מצחו, צח עין ושיניים. השלושה היו נבוכים מעט ומסתכלים לצדדים ואינם יודעים מהו שעליהם לעשות. כאשר יצאו אליהם אמנון ואביבה ממכוניתם — נראה כי נשמו לרווחה.

— עכשיו אני סוף-סוף יודעת שלא מתחו אותי — אמרה האשה והציגה עצמה כאם-הכלה ואת האיש הכבד כאביה, מר זלוטופולסקי. הם לחצו ידיים ונתודעו זה לזה, מלבד אחי הכלה, רמי זולת, שהיה מוכר להם. גם הוא היה שייך למשרד החקלאות ודרכו הכיר חיים יקר את דפנה זולת, שעה שעוד נשוי היה לאשתו השלישית.

האם נאנחה ואמרה לאביבה:

— הילדים. הם עוד מסוגלים להפתיע אותנו. רק היום בצהריים הודיעו לי כי בערב יעמידו את החופה — ספקנות נשמעה מקולה, אך גם איזה טיפוק סמוי. מעל המרפסת שממול הציץ ראשו של ילד בפיאות ארוכות — בנו של הרב, כנראה — אשר רץ מיד פנימה, להודיע על בואם.

הגיעה פולקסוואגן קטנה ומתוכה יצא זוג — ידידי נעוריו של החתן. אריה הלפרין, ממנהיגי „צעירי מפא"י", בן גילו של חיים יקר, זקנו הצרפתי מאפיר, נמוך, מוצק ומקריח ובמשקפי-קרן עבים ואשתו עמליה הלפרין ועמה זר פרחים גדול עטוף נייר-צלופן. עמליה הגדולה, מוסמכת לכלכלה, פלמ"חניקית לשעבר, היתה חביבה מאוד על אביבה. בוולגריות תקיפה אך עריבה ניהלה משרד של רואי-חשבונות וסיקרי דעת-קהל. בעלה, אריה, נוהג היה להחמיא לנשים בזו הלשון: „את האשה הנהדרת ביותר אחרי אשתי", — או: „את האשה החכמה ביותר בעיר אחרי אשתי". שניהם נופפו בשמחה אל אמנון ואביבה, אך בטרם ניגשו אליהם פנו אל הורי הכלה, ללחוץ את ידיהם. ניכר היה בהם שאינם יודעים

סרק מספר בכתובים.

מהו שיאמרו מעל ללחיצות הידיים ולכן עשו זאת שעה ארוכה, אחר דומה כי גמרו אומר כי הכל חייב להיות אמיתי ככל האפשר ועמליה אמרה בקול צהל וחם: „אז שיהיה בסימן-טוב ובמזל-טוב.“

— רק בצהריים הודיעו לי על החתונה — אמרה האם בחיוך חרד.
 — גם לנו — פסקה עמליה — העיקר שמתחתנים, זהו.
 — זהו — אמר אבי הכלה, קבלן הבניין ולוטופולסקי — אמא שלי, עליה השלום, היה לה סיפור על חתונה בימיה ועל חתונה בימינו...
 — זה כמו מבצע של מרגלים — אמרה האם ועיניה אל הכביש — בדיוק, בימים של הסבתא — פנה האב אל אביבה, אולי משום שהאינה לו, וקולו החל מתנגן — בימיה של הסבתא מתלחשת אמא עם אבא בפינה: „שיינדלה שלנו, בלא עין הרע... צריך ללכת לישיבה למצוא בשבילה... „נו“ — אומר האב, והוא הולך לישיבה ומתלחש בפינה עם הרב. „הנה שם, שם“ — מצביע הרב בחשאי לעבר אחד הישיבה-בחורים — „א צאצקע, עילוי, תלמיד חכם!“ האב חוזר הביתה: „נו, מזל-טוב, אשתי, סימן-טוב ומזל-טוב, שיינדלה! אם ירצה-השם, בלי נדר, בחג השבועות נעמיד חופה.“ — „טאטע, מאמע“ אומרת שיינדלה מבווישת — „תקחו גם אותי אתכם לחתונה?“
 אביבה צחקה. „זה לא סוף הסיפור — אמר ולוטופולסקי — ובימינו שלנו...“

— זה כמו מבצע של גיימס בונד — אמרה האם בלא להביט בכעלה, פניה הדואגות אל הכביש, כאילו אינה בטוחה בבואם של החתן והכלה.
 ראשו של בן הרב הציץ שוב מן המרפסת המוארת ונעלם.
 — אתה בטוח, אריה, שזוהי נקודת האיסוף? — שאל אמנון.
 — כן, והסיסמה: „כל אדם טוען צלובו על כתפו“ — ענה אריה, שמט את כתיפו לעבר אשתו הגדולה ואמר: „עמליצ'קה, טפסי!“

ופתאום היו שם החתן והכלה. דפנה זולת, יפהפיה וכבר שמנמנה במקצת, אבל הריגה עדיין אינו ניכר, בחליפה חגיגית כחולה, צחת עין ושיניים, כאחיה, ושערה השחור, המבריק, גולש על כתפיה, מחייכת ונוהגת בטבעיות, מחבקת ומנשקת לכל ונוטלת בשמחה את זר הפרחים שהגישה לה עמליה הלפרין.

מאיך, חיים יקר, גבר שתמיד מחזיקות בו שבע נשים, בנעלי-מדבר ובבלייזר יקר, שיפיו המוזר, החשמלי, הדליק מיד את כולם, לא ידע כיצד לנהל את הענין שנפל לתוכו וניסה מיד להוכיח את זלולו הגמור בכל.

— „מה זה?“ שאל את הכלה בבחילה במעין צויצה, „תפסיקי עם זה.“
 — הפרחים הם בשבילה, לא בשבילך — אמרה עמליה, שהכירה אותו מאז ילדותם וליוותה את הביוגרפיה הגחמנית שלו בסובלנות מבודחת, אשר החליטה, כנראה, לשים לה עתה קץ.

— זה פרובינציאלי ורגשני. אני מתחיל לבכות! תפסיקי לשחק תפקידים, רבותי, לפחות תורידי את הצלופן הנורא הזה...
 — זוהי חתונתה הראשונה — או לא? — הרימה עמליה את קולה.

הכלה הביטה על שניהם במנוחת-נפש, לוחצת את הפרחים אל חזה ועיניה
אומרות: יצייתרנא אלו שאינם יודעים לשלוט.
מכונית ספורט לבנה הגיעה וממנה יצאה חברתה הקרובה של הכלה,
דוגמנית דקת-גו במעיל מינק שחור פתוח ומתחתיו שמלת אפרסק בעלת מחשוף-
גב גדול. היא אצה מיד, ברגשות, אל הכלה וחיבקה אותה ומשפנתה מעליה
ניצנצו הדמעות בין ריסיה המלאכותיים. כשנשקה לאם הכלה אמרה לה זו בחשאי:
"בקרוב אצלך, מירל'ה".

מזה שנים היא חיה עם ארכיטקט-פנים עשיר, נוסעת עמו במכונית הספורט
הלבנה הזו, הולכת עמו להצגות הבכורה, נצמדת אליו בהתמכרות על רצפות
הריקודים בדיסקוטקים, תמיד בפרוות ובמלבושים יוצאי-דופן. תמונתיה מופיעות
בשבועוני-האופנה של בירות העולם, אלא שכל זה מותר עדיין את קמיצתה
חשופה. הדוגמנית המשיכה לחבק ולנשק לכל הנוכחים, כאילו בנשיקותיה מביאה
את כולם באיוו ברית-סתרים. ריח חם של פרווה עלה מגופה ושל בושם חרפי
מתוק, שעה שלחצה את ראשה של אביבה אל חזה השטוח. — אה, אני כלי-כך
שמחה — ניגן קולה — זהו אחד משיאי חיי...
חיים יקיר הטיל בה מבט קטלני בטרם ילך הוא ואבי הכלה אל הבית
שממול, להביא את הרב.

— אתה זוכר, כשהתחתנו — אמרה עמליה לבעלה, כשהבאת טבעת של
וילון והרב הסתכל בה ושאל: "שווה פרוטה?"
— חתונה הוא עסק של נשים — אמר אחי הכלה, שחסך עד עתה בדיבורו.
— צריך ללמד אתכם לקח ולהתחתן אתכם בתולות, אז תהיו בטוחים
שהחתונה נועדה למענכם — סגטה עמליה בקול-חזה עמוק.

2.

החתן ואבי הכלה חזרו ועמם הרב, מודרני, כמעט, בוקן קטן, מטופח,
בחליפה אורחית, מלא הומור ומבין עניין ועמו בנו הקטן, בעל הפיאות.
החבורה הקטנה הלכה מיד בעקבותיהם לעבר בית הכנסת, מבנה חסר-
ייחוד שניצב בפירת הרחוב, מהלך כמה מאות מטרים ממקום מפגשם.
בפתח כבר המתינה להם הגבאית, יהודיה עבה בכובע דתי מוזר על ראשה,
פניה בצקות כלביבה, שאמרה: "גו, מזל-טוב, שיהיה במזל-טוב", שהיה בו הרבה
נסיון חיים עם אלוהים ואנשים.
כשעברו את סף בית-הכנסת הוציאה האם מארנקה מנטייה ספרדית לבנה
וכיסתה בה את ראש בתה.
באורח פלא הפכה דפנה לכלה: זר פרחים בורועותיה, צעיף לבן על
ראשה ודמעה בעינה.
— למה לך הפרחים האלה? — גזף בה החתן שוב — תפסיקי עם זה.
— בלי פרחים אין חתונה — אמרה עמליה.
כאילו נדברו הנשים ביניהן להעניק לדפנה חתונה כדת וכדין על אפו ועל
חמתו של החתן.

הגברים ישבו עתה ליד שולחן עץ ארוך, חותמים חתימות וצוחקים. מעל ראשיהם תלויה מנורת-ניאון לבנה, חשופה, פונקציונלית, אשר לארכה נכתב בשחור בזו הלשון:

«תרומת האשה נחה פישבויים לו"ג הוריה ג"ע ר' שלמה ורבקה פפרמינץ".
הגבאית הביאה מטפחות לכל הנשים, לכסות את ראשיהן.
הדוגמנית הציצה ממרומיה תחת מטפחתה הכחולה במין כאב מוסווה, בחיוך מלאכותי של שינים חשוקות, כזה של שחקניות הוליבוד בשנות הארבעים. מעמקי בית הכנסת הופיע איש קטן, צנום, הגבאי, ששאל מיד:

— יש בקבוק יין?

— אתה רואה, רמי? — אמרתי ש... — אמרה האם לאחי הכלה.

— אין דבר, — אמר הגבאי — תיכף יהיה יין.

הוא פנה אל אחד משני ארונות המתכת המשרדיים שעמדו בפינה ועליהם כתובות בשחור — כעל מנורת הניאון — הקדשות התורמים לעילוי נשמות קרוביהם. הגבאי פתח את ארון המתכת והוציא משם בקבוק וכוס. הוציאו את החופה החוצה, אל תחת כיפת השמיים, כנהוג. הלילה הפך פתאום קר והשמיים נתעננו במהירות. הגברים, ראשיהם מכוסים בכיפות שקיבלו מן הגבאי, צחקו ואחזו במוטות.

הרב החל קורא בקול מתרונן את הברכות: «אשר ציוונו על העריות ואסר עלינו את הארוסות». הכלה סבבה את החתן — סמלית — פעם אחת, תחת שבעת הסיבובים המסורתיים של שבע הברכות. הרב קרא ברכת בורא פרי הגפן, כלי הקודש המקצועניים ענו «אמן» בקול רם והשאר בשפה רפה. החתן והכלה לגמו מן הכוס בזה אחר זה.

כמה סקרניים נאספו בפינת הרחוב לחזות בחופה הלילית וכבר נאמר — «הרי את מקודשת» והרב החל קורא את הכתובה הארמית הארוכה, חווה הנישואין המסחרי, בן אלפיים השנים: בשני בשבת, בחמישה עשר לחודש שבט שנת עשרים ושלוש וחמשת אלפים לבריאת העולם... הוי לי לאנתו כדת משה וישראל. ואנא אפלה ואוקיר ואיוון ואפרנס ותיכי לזירי כהלכות גוברין יהודאין דפלחין ומוקירין חזנין ומפרנסין לנשיהון בקושטא ויהי' בנא ליכי מהר מתרכותיכי כסף זוזי מאה דחזי ליכי מדרבנן ומזוניכי וכסותיכי וסיפוקיכי... בין בכסף, בין בזהב, בין בתכשיטין במאני דלבושא בשימושי דירה ובשימושא דערסא הכל קבל עליו ר' חיים יקיר... העשויים כתיקון חכמינו ז"ל, כאסמכתא ודלא כטופסי דשטרי מן ר' חיים יקיר... הכל שריר וקיים... נאום יהודה דוד ב"ר מנחם צבי... — שמעת? — אמרה עמליה לבעלה — זהב, תכשיטים, מלבושים... — ממילא אף אחד לא מבין — אמר בעלה.

כאשר באה הטבעת על אצבעה התחייכה הכלה תחת חופתה כמאשרת לכל כי לגביה אין הדבר בחזקת משחק. הכל יודעים כיצד לחמה כנמרה בכל האמצעים שברשותה ואף נעלמה לפאריס לזמן-מה עד שגירש חיים יקיר את אשתו השלישית, חוקרת-מקרא חשובה ומרצה באוניברסיטת תל-אביב.
חיים יקיר, אשר דפנה היתה הצעירה והיפה מכל אלו שהיה גשוי

להן, נזהר שלא לנשק לכלה ושלא להודיעה כל רגש בפומבי. הוא שתת, אמנם, מן היין לפי הוראתו של הרב, אבל את הכוס העטופה גייר מייד לא ברקיעת-חתנים צעירה ושובבית, כנהוג, אלא לאיטו, ממרסה תחת נעלו כאילו היתה חרק גדול.

„מזל טוב, מזל טוב!“ קראו הכל, כולל קהל הסקרנים. והחתן נשא פניו בהשתאות-בוז.

בינתיים החל הרב שר בקול רם ונישא: „אשר ברא ששון ושמחה חתן וכלה גילה, רינה, דיצה, חדוה, אהבה ואחזה ושלום ורעות. מהרה ה' אלוהינו ישמע בערי יהודה ובחוצות ירושלים קול ששון וקול שמחה, קול חתן וקול כלה, קול מזהלות חתנים מחופתם ונערים ממשחה נגינתם... ברוך אתה ה' משמח חתן עם הכלה“...

כשנסתיים הכל ביקשה הכלה להעניק דמי-שמשות לגבאית, אך הבעל הצעיר הביט בה ברוגז בלא נתינת דעתו על האשה העומדת בסמוך להם. — מה פתאום? אולי כבר תפסיקי עם כל האכסטרבגנדה הפסבדו-רומנטית הזאת? כבר שילמנו הכל!

הכלה, — מתעלמת מדבריו, — תקעה כמה שטרות לידה של הגבאית, אשר לא הביעה כל פתיעה — זוהי ההוכחה לנחיצותו של המעשה. — מזל-טוב, שיהיה לך במזל-טוב ולאורך ימים — האירה אל הכלה את פניה הבעקות שאמרו: „והרי הכל ברור לי, הכל גלוי וידוע לפני, בתי“.

3

במסיבה הפרטית, שנערכה בשעה מאוחרת יותר במסעדת „קסבה“ שבצפון העיר, לאור נרות, נראה כי החתן החל חוזר לאיתנו. החבורה הקטנה ירדה ליד השולחן הערוך במפה לבנה, יינות וכלי כסף וטעמה מן ההורד-דבר. — הי, אתה, צלם אותי עם החתיכה הזאת — קרא החתן אל הצלם, שהוזמן, כנראה, קודם לכן אל המקום — רק את שנינו — ואז חיבק לראשונה את כתפיה של אשתו הצעירה. דפנה חיכה באושר אל האור המלאכותי שהבויק ונטעה בכל את התחושה כי רק לה בלבד שמור צופן אויזקיו של חיים יקר. אריה הלפרין זקף גופו הקצר, המאושש, נשא כוסו, היסה את קולות השאר ואמר: „רבותי, דרשת החתן הנכבד“.

— דרשת זקנתך — אמר חיים יקר.

— אוף, חיימקה, צא מעצמך לרגע — קראה עמליה — אתה מעורר בי ממש בחילה.

החתן הביט בה תחת מצחו הקמוט, שקל רגע מהו שיענה, אבל שתק ונטל את הכוס מידו של אריה. פניו העזות, שנראו לאור הנרות כפני גלאדיאטור רומאי, הוארו בחיוך לא-צפוי:

— חברים, המרבה דברים חשוד על שקר, אין איש אוהב אלא את בניו. השאר זה העמדת פנים, חברים. אפילו יצרים כבר אין פה. זהו, רבותי, שלום מזוין!

הכל שהיו קצת שתויים, מחאו כפיים בהתלהבות.

— יהי מקורך ברוך! — אמרה עמליה — ותהי דרככם סוגה בשושנים!
הכל מחאו כפיים טוב.

— עכשיו יתחילו החיים! — קראה הכלה וצחקה — עכשיו מותר לעשות
הכל — ברוך השם!

— מדוע אינך שותה? — שאל חיים יקיר את אביבה — שתי, שתי, הרבה!
— ואיזו רצינות אמיתית נשתמעה, רגע, מקולו.

אביה של הכלה לא נתאפק, קם מן השולחן ורץ אל הטלפון לבשר את
החדשה לקרובים ולמכרים. קולו הנשנק מריגשה נשמע מפנינת המסעדה, אחר רמז
לאשתו וזו קמה אף היא והלכה לעברה, כובשת ריצתה, כדי שלא תיראה פתיה
בעיני התתן וידידיו.

— מהי מתרגשת כל-כך? — שאל חיים במורת-רוח.
— היא היחידה שמתרגשת כאן — הרגיעה אותו הכלה.

— כשבתי תתחתן — פנתה אל חבריה וצחקה — ואם היא תהיה טיפוס
כמוני — גם אני אתרגש.

המלצרים מזגו יין לכוסות והגישו לשולחן פילה מיוניון בפטריות. האורחים
נתעלצו ונתחממו עם המזון הטוב, המשקאות, הנרות. אביבה הביטה לעבר אמנון,
בעלה, אשר קרא בקול לעברו של רם זולת:

— לא מספיק בתיאטרון לבדר את הקהל — צריך גם לרומם את רוחו! —
ומשהו חם ורך הבשיל בתוכה.

עמליה הלפריין, שכבר היתה שתוייה, צעקה אל מישהו: „אני לא מתנגדת
להתפוצצות הפורנוגרפיה משום שאני מתנגדת למין, אלא משום שאני רוצה להגן
על המין. הם יוצרים חוסר-אונות, דור של מציצים. סקס הוא הדבר האחרון שעדיין
אינו ממוכן, אם נהרוס גם את זה — נשאר חשופים מכל!”

— כמה נכון, כמה נכון — אמרה הדוגמנית שישבה לצדה של אביבה,
בקול מתנגן, חולמני.

הקליפה נבקעה, חשה אביבה, היא ובעלה כאילו התאבדו לתקופה ארוכה,
האדמה כיסתה עליהם ועתה הם נובטים מחדש, חוזרים לאוויר, לשמש, לצמחייה
צעירה.

אמנון ישב מעברו השני של השולחן, הגר מהבהב בפניו, אשר לא עוררו
בה עתה תחושה, כאילו קם להשמידה, בצווארון לבן פתוח וקולו רם מן הרגיל,
והיא שתוייה מעט, הרוך מבשיל בתוכה, ניגשה אליו והניחה בעדינות את ידה על
כתפו. הוא היפנה ראשו מיד. כשראה אותה צימצם עפעפיו וזויות פיו נתקמטה
לעברה: ארשת פניו של חיים יקיר. אמנון הוליך עיניו באיטיות אל ידה שעל
כתפו, איטיותו המכוונת, האלימה של אקדחן בסרטי המערב הפרוע.

מיוזג האוויר, המעורב בעשן הסיגריות החל צורב את עיני הכל, שאדמו
ודמעו.

הדוגמנית הוציאה מארנקה בקבוק קטן.

— את רוצה, אביבה? אלו טיפות ששחקנים משתמשים בהן, כדי לנקות את
העיניים! זה מחוץ לארץ!

יְדִידִים, חֲרָפִים

מאת גבריאל פרייל

יְדִידִים נְעִשִׂים
בְּתִכּוֹת דְּהוֹת,
הַפָּנִים נִמְחוֹת בְּרָאִי
בְּמִזְג־אֹיֵר זֶה
הוֹלֵךְ וּמְחַרֵּף
שֶׁל בְּדִידוֹת

נוֹגַחַת בְּשִׂאלוֹתֶיהָ
בְּשִׁתְּלִילוֹת מִשְׁתַּהֲהָה
בְּכָל הַמְסַדְרוֹנוֹת
וְאִינִי חֲתִימָה מְהִימָנָה
שֶׁתֵּאמַר הַחֲלֵמָה —

עַד סִיּוּמֵם הַמִּפְתָּע
שֶׁל שְׂמָנִים חֲרָפִים
בְּשִׁכּוֹל עֲצָבוֹן קָטָן
יְהִיָּה כְּעֵשֶׂן וְתִכְתֵּב
הַשׁוֹבָה בְּדִלְחִית,
מִבְּדַחַת קֶצֶת.

דרכם של רד"צ הופמן ורב צעיר בפסקי ההלכה

מאת הרב חיים אליהו אפאליק

כשמת רד"צ הופמן כתב עליו רב צעיר ש"הארי שבחבורה הלך לעולמו: אחד מזקני תלמידי חכמים שבדור, שלא הניח כמותו בישראל, הפרופיסור רבי דוד צבי הופמן...".⁽¹⁾ רד"צ הופמן מעמודי התווך של היהדות הדתית בגרמניה, נולד בשנת 1843 בורבו שבהונגריה. למד בישיבות הונגריות ומלא כריסו בתלמוד ופוסקים. הלך לאוניברסיטה שבוינה וקיבל את התואר "דוקטור לפילוסופיה" מאוניברסיטת טיבינגן. באייזנשטאדט למד תורה מפי רבי עזריאל הילדסהיימר והיה תלמידו המובהק. בשנת 1873 ייסד הילדסהיימר בית מדרש לרבנים בברלין ובו נתמנה הופמן למרצה לתלמוד והלכה. כששים ושש שנה התקיים בית מדרש זה. מוסמכי המוסד תפסו מקום חשוב בחיי היהדות החרדית במערב אירופה. כשמת הילדסהיימר ב-1899, נבחר הופמן לרקטור המוסד ומלא מקומו. שם הורה תלמוד, הלכה, ותנ"ך עד מותו בשנת 1921. הוא עשה לעצמו שם בגרמניה ובשנת 1918 הוענק לו התואר "פרופיסור" מטעם הממשלה.⁽²⁾

הרב ד"צ הופמן היה איש האשכולות, גאון בתורה וחוקר מדעי ממדרגה ראשונה. שמו נודע לתהילה בכל שטחי היהדות אבל רושם מיוחד השאיר במחקריו בספרות התלמודית-מדרשית. ספרו משנה ראשונה שהוא מחקר על התהוות המשנה, חקירותיו על המדרשים, הוצאת מדרש הגדול והמכילתא דרשב"י, וכמו כן פירושו לזיקרא ודברים, וספרו ראיות מכריעות כנגד וולהויון הם נכסי צאן-ברזל בספרותנו.⁽³⁾

עם כל זה, היה רד"צ הופמן "נחשב כפוסק עליון ליהדות האורתודוכסית".⁽⁴⁾ היה ממשיכי מלחמה שערה ותמיד פסק ההלכה מתוך עיון רב ושיקול הדעת, והיתה לו גישה מיוחדת לפיסוק ההלכה. צדק פרופיסור לוי גינצבורג בכתבו: "ערכו של הופמן בהסטוריה; בהיותו הראשון לדרוש בכל תוקף, הבנה בקרתית על היהדות החרדית, דבר שאפשר אך ורק בדרישה וחקירה ביקורתית של המקורות, שהנם התנ"ך, המשנה, והגמרא".⁽⁵⁾

פרופיסור הופמן, בבואו לפסוק הלכה, שילב לימודיו התלמודיים-פלפוליים עם המדע התלמודי. ככה פסק את ההלכה לאמיתה של תורה. במחקריו אנו, נשים

- (1) רב צעיר, מסכת זכרונות, הוצ' ועד היובל, ניו יורק, תש"ה, דף 244.
- (2) לפרטי חייו, עיין:
ל. גינצבורג, Students, Scholars, & Saints, פילדלפיה, 1928.
א. מארכס, Essays in Jewish Biography, פילדלפיה, 1947.
- (3) להערכה ספרותית, עיין במסכת זכרונות 244—264.
- (4) מ. הר באנציקלופדיה עברית, כרך י"ג, ערך הופמן.
- (5) גינצבורג, הנ"ל, דף 256.

לב לספרו שו"ת מלמד להועיל, חלק ראשון, דיני אורח חיים. (6) בהקדמה לספר מעיד על עצמו הופמן בזה הלשון: „אני לא נמנעתי לרדת אל אניות תרשיש ההולכות דרך הביקורת... ובכל זאת דרך הלימוד של רבותי הקדושים לא עזבתי, חידשים חידושים בדרך הפלפול...“ (7) למרות שהיה הופמן הראשון שפסק ההלכה על-פי שיטת חכמת ישראל, תמך את יתדותיו על דברי קדמונים. כבר בזמנו של רבי יוסף קארו, מחבר השולחן ערוך, טען רבי שמואל אבואב ש„שמעתי אומרים דהרב מוהר"י קארו מסר לתלמידו כתיבת קיצור ספרו הגדול בית יוסף, הוא ספר השו"ע, ויען כי לא אחד היה הרב המסדר, נמצא מזה קצת השנויים בדעות ובנוסחאות, וקשה לזווגם ולתקנם יחד בלי דוחק הרבה...“ (8) לפי אבואב ישנם שיבושי גוססאות בשו"ע. הופמן חקר ופסק את ההלכה בבדיקת כל הגירסאות וכתבי-היד.

כדי להבין את דרכו של הופמן בפסק הלכה, נעלה מספר דוגמאות. שאלוהו אודות סתירה בין ההגהות מיימוני ורש"י בסיום אחת מברכות התורה. ובלי לגלגל בפלפול עצום, כדרך המשיבים, סילק את הסתירה על פי ספר הרמב"ם משנת ש"י. (9) עוד שאלו אותו ההלכה הבלתי ידועה במסכת סופרים הדנה בענין שמותר להתפלל בשבעה ולא דוקא בעשרה. גם כאן ידע לבחור בכתב יד הלבשרטם שממנו למדין אנו שרק לקדיש ולברכו בלבד מותרין להתפלל בשבעה. בקי היה הופמן בכל הגירסאות. (10) דרך אגב, כשרצה לוי גינצבורג להימנות בין תלמידי בית המדרש שבו הורה הופמן, פגש אותו רבי עזריאל הילדסהיימר. נשאו ונתנו בהלכה עד שקם הילדסהיימר וחיפש מנין לתפילת מנחה. קרה שרק היו שבעה בבית הכנסת. שאל גינצבורג את הישיש אודות אותה המשנה ב„סופרים“ ולא ידע הילדסהיימר את ההלכה וכיצד להשיבו. כשראה גינצבורג שידע יותר מראש המוסד, לא הכניס את עצמו כתלמיד בבית המדרש. (11)

בפסקי ההלכה שהשיב הופמן לשואליו, השתמש בכל החומר שהיה תחת ידו. לא איכפת היה לו להשתמש בחכמות העולם או בעדות אישיות, כי כל חכמה חיצונית אינה אלא כלי שני להבנת התורה. שאלוהו האם מותר לומר שמונה עשרה מיד בקול רם ולדלג על התפילה בלחש, כי שמעו שכך נוהגים הספרדים בשחרית ומנחה. הוא השיב לאסור דילוג על תחילת הלחש. (12) העיקר, שהוא לא התבייש בכך שלא ידע אודות מנהג הספרדים ושלא יכול היה למצוא רמז לדבר. הוא פנה לחבירו ההסטוריון, ד"ר אברהם ברלינר, ועל פי תשובתו פסק את ההלכה. כששאלוהו אודות זמני השמש, ראה צורך לשאול עצת מדען חרדי ועל

6 מלמד להועיל, חוברת ראשונה, פרנקפורט, תרפ"ו. ובצילום אפסעט, נו יורק, תשי"ד. מעניין יתר החלקים של הספר ובפרט שאלה ג'ו בחלק יורה דעה.

7 הקדמה למלמד להועיל, דף 1.

8 עיין בתולדות המוסקים לרב צעיר חלק ג, 35—1. וג"כ „יחס חכמי הספרדים

לסמכות מרן כפוסק" מאת י. פאעור, סיני כרך ג"ט.

9 שאלה א, דף 3.

10 שאלה ב, דף 3.

11 עיין אלי גינצבורג, Keeper of the Law, דף 41, פילדלפיה, 1966.

12 שאלה יב, דף 8.

יסוד בירור-הדברים שקיבל ערך תשובה. (13) כשהיה צריך להכריע באם מותר להישבע בערכאות בשבת ויו"ט, מלבד שפסק בטוב טעם ודעת לפי דיני ישראל, הביא בתשובתו חוקי המדינה וברור שהיה בקי בדיני ממשלת גרמניה. (14)

הופמן פסק כל שאלה ושאלה לפי זיקתה למקורות. מצויות בין תשובותיו שמות הרבה ראשונים ואחרונים ששימשו לו יסוד בפסק ההלכה. נזכיר מהם החתם סופר, הרדב"ז, ר"י אסאד, המהרי"ק, המהר"ם שיק ועוד. הופמן שימש גשר בין מזרח למערב. באחת מתשובותיו הוא כותב: «אין לי פנאי לעיין ולחוות דעתי מעצמי וגם אני נצרך לסמוך על שו"ת האחרונים בזה» והוא ממשיך: «והנה המבחר ספר משנה ברורה הוא הגאון בעה"מ ספר חפץ חיים והוא מפורסם ברוסיה לבעל הוראה שכדי לסמוך עליו אפילו שלא בשעת הדחק». (15)

כשלא היה לו מה לחדש או שכבר הורו לנכון הקדמונים, לא כתב באריכות והביא את הציטטות בלבד. הנה לדוגמה תשובתו אודות שימוש נר חשמלי כנר שבת. הביא צד להיתר וצד לאיסור. ומעניין שהרב האוסר היה מניו-יורק. (16) כשתשובה חדשה היתה עומדת על הפרק, ענה כיכולתו וביקש דעת שניה. כששאלוהו אודות הליכה לצבא (שאלת חילול שבת) כתב תשובה ארוכה וסיים בבקשה זו: «יהיה נוח לי שתשים פסקי זה לפני בעל הוראה אחר מפורסם ולראות אם יסכים עמי הרי טוב, ואם ישיבנו בטעמים נכונים אזי אבטל דעתי». (17) הופמן הלך בדרכי שמשון רפאל הירש ורבי עזריאל הילדסהיימר ועלה עליהם. לפי רב צעיר, אצל רד"צ הופמן «נעשתה מזיגה אמיתית בין יפיותו של יפת ובין אהלי שם, כל היוצא מפין חן של חכמה ולמדנות המרכבות ביחד מתוח עליו». (18) הופמן לחם מלחמתה של תורה והיה לראש פינה ביהדות גרמניה.

— ב —

גישה אחרת היתה לרב צעיר בפסק ההלכה. (19) אף שידוע רבי חיים טשרנוביץ ז"ל בעולם המדע כהסטוריון ההלכה; כמו"כ עשה לעצמו שם כפוסק, בקי ומומחה בספרות השאלות-תשובות. בנעוריו למד דרך הפסק מזקנו, הגאון רבי שלמה יצחק דראזד ז"ל. וכדאי להעלות את דברי רב צעיר שהעיד על עצמו באוטוביוגרפיה שלו (פרקי חיים). «חוץ משיעור גמרא עם ראשונים למדנו לפניו יורא דעה חלק א' יסוד הפסקנות להוראה. כי מבעלי ההוראה המפורסמים היה ובקש להרגילנו בהוראה מילדותנו, וכשהייתי בחור, כבר הייתי פוסק שאלות לפניו והיא שעמדה לי בגדולתי, שהרבנים באודיסה, בעלי דבבא שלי, לא היו יכולים להכשיל אותי בשאלותי». (20)

(13) שאלה ל, דף 29.

(14) שאלה נד, דף 67.

(15) שאלה לט, דף 52.

(16) שאלה מז, דף 61.

(17) שאלה מב, דף 54.

(18) עיין מסכת זכרונות, דף 263.

(19) בחוברות «בצרון» שהופיעו לזכרו, ימצא הקורא חומר רב להערכת דמותו ומשנתו.

(20) רב צעיר, פרקי חיים, הוצ' בצרון, ניו יורק, תשי"ד, דף 99.

כל חייו חשב רב צעיר שזכות וחובה גם יחד הוא לרב לעסוק בעניני הלכה. על רבי יצחק אלחנן ספקטור ז"ל, רבה של קובנה, כתב ש"מעלה יתירה היתה לר"א שהצטיין בה מכל חבריו הרבנים הגדולים והיא, שלא היה "מיראי הוראה" כרוב הרבנים. הוא היה פסקן גדול כאחד הפסקנים הראשונים, תקיף בדעתו והעמיד על עצמו ולא היה מירתת מלהכריע להלכה למעשה".⁽²¹⁾ כרד"צ הופמן שהבחין בין פלפול למדע היהדות, כן הבחין רב צעיר בין סגנוני התשובות. כשהרב שמואל יעקוב רבינוביץ, הרב מסופוצקין, הוציא לאור את ספר השאלות ותשובות שלו, ביקר אותו רב צעיר בכתבו "שלא ראיתי בו שום שינוי מכל ספרי הפלפול האחרים, מלבד זה שהיה כותב בסגנון עברי יפה".⁽²²⁾ מאידך, ביקר את ספריו ההלכיים של הרב חיים פישל עפשטיין, מי שהיה רב הכולל של סט. לואיס, בכתבו שהם כתובים "בסגנון נאה ומודרני ובחריפות רבה ובהבנה לרוח הזמן".⁽²³⁾ ..

באותו אופן שהתכוון רד"צ הופמן את דרכו בפיוסוק ההלכה — הבנת התלמוד בפשטותה ובידיעת כל נוסחאותיה — ככה הכשיר רב צעיר את דרכו — בידיעת כל עיקרי המשפט התלמודי והשתלשלות ההלכה. כללים חשובים לימדנו ובעיות מסובכות נחלפו להוכחות ממשיות במאמריו. במקום אחד כתב רב צעיר ש"הכלל יחיד ורבים הלכה כרבים שהוא כלל גדול בהלכה ומיוסד על מקרא שבתורה, אחרי רבים להטות' לא לעולם שימש אצל חכמי ההלכה יסוד להכרעתם, כמו שנראה לכאורה בהשקפה ראשונה, אלא לפרקים נטו מזה והלכו אחרי יחיד...".⁽²⁴⁾ בין חידושי המרובים באותו מאמר, נעלה כלל חשוב שחידש טשרנוביץ: "שהחכמים, כשבקשו לקבוע הלכה כיחיד נגד רבים והיו חוששים שדבריהם לא יהיו נשמעים דרשו הלכה זו בשם רבים אעפ"י שבאמת יחיד אמרה".⁽²⁵⁾

לא זכה רב צעיר שכל תשובותיו בהלכה יאספו בספר. נמצא בידינו רק ספר הלכי אחד שערך טשרנוביץ בהיותו רבה של אודיסה שנדון עליו להלן. תשובותיו מפוררות בכתבי-עת ומקצתן נתפרסמו ב"בצרון".⁽²⁶⁾ השאלות שבאו לידי רב צעיר, על פי רוב, היו דומות לאלו שבאו לידי רד"צ הופמן; יותר למעשה מלהלכה.

תמיד היה רב צעיר נותן את דעתו לדרישות הזמן. כשהיה ראב"ד באודיסה הורה הלכה למעשה שמותר להוציא מרשות לרשות בשבת על יסוד ערוב טבעי. דייני אודיסה התנגדו לו, שהיו מחמירים בדין כרוב דייני רוסיה בימים ההם. רב צעיר ערך חיבור שו"ת בשם "תקון שבת" ששם הובאו דעות גדולי הרבנים שהסכימו להיתר הערוב.⁽²⁷⁾

(21) פרקי חיים, דף 156.

(22) פרקי חיים, דף 133.

(23) פרקי חיים, דף 137.

(24) חיים טשרנוביץ, הכרעה במחלוקת יחיד ורבים, תוצאה מיוחדת מתוך המאסף "תפארת ישראל", ברסלוי, תרע"א, דפים 9—1.

(25) שם, דף 8.

(26) עיין בביבליאוגרפיה של רב צעיר, פרי עץ חיים, בעריכת א. ר. מלאכי.

(27) חבל שאין הספר עכשו תחת ידי, אבל עיין בפרקי חיים, דף 192.

לאחר בואו לאמריקה המשיך רב צעיר לענות לאלו שפנו אליו בעניני הלכה. בזמנו כשהנשים בעולם כולו דורשות „זכויות שוות“, נכון להזכיר את השאלה ששאלו לרב צעיר „האם ראויות הנשים מצד הדת להשתתף בבחירות לאספת הנבחרים העתידה להיות בארץ ישראל“. לאחר שעיין בספרות הרבנית, כתב שלא היה יכול למצוא את השאלה במפורש בכל ספרות התלמוד והפוסקים; לבד מב' תשובות הדנות בענין. יש שמתיר לצרף את הנשים לקלפי (בחירות אקטיביות) אבל לא לדעה (בחירות פסיביות) ויש שפוסל בזה ובוה.⁽²⁸⁾ בחוות דעתו הדגיש רב צעיר את חשיבות ארץ ישראל בחיי היהודי. וכך פתח רב צעיר את תשובתו: „קשה ליחיד, ואפילו לגדול שבדור להשיב בשאלות הנוגעות לישוב המדינה היהודית ובנינה.“ להלכה הכריע ש„על יסוד כל האמור לא רק שאין איסור בזה שהנשים תצטרפנה לדעה ולקלפי באספת הנבחרים ובכל הענינים השייכים לישוב המדינה והסתדרותה, אלא שמצוה עליהם להשתתף בזה כאנשים לכל דבר.“⁽²⁹⁾

רב צעיר קיבל שאלות מיחידים ומארגונים. בכ"ח תשרי תש"ב השיב טשרנוביץ לאגודת המורים בניו יורק אודות גבאי בית-כנסת ותלמוד-תורה ציבורי שרצו להשתמש בכסף המגדבים לצרכי בית-הכנסת בלבד — שאלה העומדת על הפרק בימינו אנו.⁽³⁰⁾ ממסקנותיו נעלה את אלו: א. תלמוד תורה של תינוקות של בית רבן שקול כנגד כל המצוות שבתורה ומכל שכן שהוא שקול כנגד תפילה. ב. אסור לשנות מצדקה לצדקה ומכיוון שנדרו מפורש לת"ת אסור לשנות אפילו מקדושה קלה לקדושה חמורה, ומכל שכן להיפך.

יש להזכיר את פעולותיו האחרות בתחום ההלכה. תמיד ביקש רב צעיר להתאים את ההלכה לחיים, ובפרט שהתייחסה לחיי ישראל במדינתו ולקיומו של העם היהודי. הוא לא היה יכול להשלים עם האיסור לעלות להר הבית. ולכן כתב, „וכלום לעולם יהיה הר הבית סגור בפנינו? לכל גוי הארץ יהיה מותר לעלות לשם ורק לנו יהיה אסור! מקום שנאמר עליו וכל זר לא יבוא אליו, ייאמר עליו: כל זר יבוא, רק לא בן ישראל! הגיעה השעה, שגדולי התורה בירושלים יתקעו את עצמם לדבר הלכה זו וימצאו היתר להסיר את החרם שהטלנו אנחנו על עצמנו, כי משבטל הטעם בטלה התקנה.“⁽³¹⁾

בזמנו אנו, התקדמנו בלימוד התלמוד וההלכה. ביקורת המסורות ומדע ספרות הרבנית נעשתה ללימוד בפני עצמה. זכינו לעבודת הופמן, טשרנוביץ, י"ג אפשטיין, אלבק, אורבך, ליברמן, וש"ז צייטלין. לא נותר לנו אלא ללמוד מהעבר ולחקור את בעיות ההלכה ברוחם של גדולי המשיבים רד"צ הופמן ורב צעיר.

28) מענין שהרב המתיר היה רד"צ הופמן, ודאי שהיה רב צעיר בקי במלמד להועיל.

29) עיין רב צעיר, בשערי ציון, גיו יורק, תרצ"ו, דפים 185—175.

30) עיין בצרון, שנה ג', חשון תשי"ב, חוברת ב'.

31) בשערי ציון, הלכתא למשיחא, דף 207.

מוטיבים בשירת הלל בבלי

מאת שמואל לייטר

במתח נופים. — השירה היא תופעה רוחנית: נסיונו של אדם לגבש חוויות-ימיו, לאחות את הקרעים, לאחד את הניגודים והסתירות. במסתו «שירה וחינוך»¹ כותב בבלי: «השירה על פי מהותה היא מעין חיבור הניגודים... תמצית ההווה גלומה בה על הפכיה וחליפותיה...» והפכים וחליפות אלה מוצאים אנו גם בשירתו של בבלי. עיון מקיף בשיריו מלמדנו שנימוסיו והליכותיו של אותו אדם יקר לא היו פרי הרמוניה שבפשטות, אלא פריים של מאבקים נפשיים. בשירתו של הלל בבלי מתגלה הסתכלות טראגית, תהומיות והתלבטות של היחיד השקוע בעלבונו ובבדידותו. חיובו המלבב של בבלי האדם יניקתו מתחושת הנכאים של בבלי המשורר. שיריו מוציאים אותו מידי פשוטו. שירתו היא מגילת וידויים, חשבונם של גלגולי-נפשו. אם אין אנו מוצאים בשירתו מסמגני השירה המהדרניסטית, הרי בין שורותיה מפעפעים יסוריה של נשמה שנקלעה לתוך עולם שבור ומפולג. הוא שמר את לשונו. הוא דרש מידה בדברי אחרים וכל שכן בדברי עצמו. ניבו השקול והצנוע נוהר מחריפות הביטוי ומן התגובה הזולה של חוצפה. הכאב של ספר תהלים מכסה על הכאב של ספר איוב.

נפו הוא נוף כפול. מסתכל הוא בנוף אמריקה או אירופה ובוקע לפניו גופה של ארץ ישראל. נוף זה הכפול מצוי אצל כל אבות שירתנו החדשה ומעורר הוא בעיות נפשיות של הזדהות ובעיות אמנותיות של תיאור. מתח הגעגועים מפצל את חוויתו של בבלי. עומד הוא בלב העיר, ברחובות הכרך ההומה ומקשיב «לקול רחוק הימה ברוח».

וכך נעשית שירתו לשירת המרחקים. הוא מרגיש כאשר «שירת המרחקים זורמת בי באח... / כדור-עולם מסתובב בי בחליפות-נוף» ובשיר אחר:

ירד, ירד הליל הברון
 יוקחני אל נוף-חסדיו;
 לבי קשוב, לקראת הסוד ערוך,
 לזמר-מרחקים נשא עדיו.

וכך מתהלך מחכה ומקשיב לאותו קול, לאותה המיה חרישית, המתנשאה מן המעמקים-המרחקים ומגיעה לאזנו. אחד השירים האחרונים מוסר אחת מחוויותיו בימיו האחרונים כאשר עלו אליו קולות «בלטף-סוד»:

צילי-זמרה נוגי-תפילה בוקעים למרום חדרי —
 בדממת הליל המבושם מאופק מרחקים.

והנוף הרחוק, נוף החסדים, הוא מרובה-משמעות: נוף השירה ונוף הכיסופים, נוף הנעורים, נוף הנשמה ונוף ארץ-ישראל. הנוף הרחוק נקבע בנפשו ומתגלם בנוף הקרוב. מולדת משתקפת בנכר. הנסתר נעוץ בנגלה. עמוק עמוק בתוכו חבוי אותו נוף. חריות מרחקים-מעמקים שבשיריו מגלה שהפלגה לנוף שבמרחק הגיאוגרפי טעונה הפלגה-שכנגד לנוף שבמעמק הנפשי. אין המסע החיצוני מגלה תגלית יקרה מהכרה עצמית. מתוך גילויי הנופים הקטביים של בבלי מפציע ועולה נוף אחד ומיוחד, הכמוס תכלית כמיסה — נוף הנצח.

מכיר בבלי הכרה ברורה שאותו נוף רחוק מובלע בתוך עולמנו והוא מכרך:

אשרי אדם לבו יקלוט, יחון
 בבואות-רגע כרזי עולם;
 אשרי יבחי, יאזין שירת עליון
 בהמולת חיים ומחולם.

1. הלל בבלי, רוחות נפשות (ניו יורק — ירושלים/הל אביב), עמ' 215.

גורלו גורל אדם המודרני מרוסק־החוויה ותפקידו תפקיד המשורר מאחד־ החוויה. אין הוא מוותר על שום צד של המציאות. אין קירבת הנוף קובעת אצלו את מידת הריאליזם של הנוף. אין הנוף הרחוק פחות ריאלי על שום ריחוק. מתאמץ הוא בכל כחו לגלות את הנוף הרחוק בקרוב ובהכרת המשורר מעלה הוא את הרחוק לתוך הקרוב ויהיו לאחדים בידו.

שלימות כשלו מסגל לו אדם מתוך מאמץ וליבוט. לא שלימות של ילד היא. לא מתנת חינוך, אלא קנין במיטב כוחות רוחו. הוא האמין שהשירה "יונקת מתוך השכבות העמוקות ביותר של הקרקע, מלים חוללות בתוכן גם משהו שאינו ניתן לגיתוחו של השכל". השירה היא הכרה יותר כוללנית של המציאות. הוא התנגד בתוקף לאלה שרואים את השירה ככלי או אמצעי למטרות אחרות. במאמריו נלחם לעצמאותה של השירה. במאמרו "עלבונה של שירה" (שהוא גילגול ראשון של המסה "שירה וחינוך") קורא הוא לה "בריה רוחנית בת־חורין שיש לה חוקים ותנאי־קיום משלה". מצטמצמים אנו במעשיות צרת־אופק. אין איש מציאות ואין כח המתקשר בכל שכבות החוויה ככח השירה. דרך השירה היא הדרך אל השלימות. המשורר מרגיש את החיים על כל גוניהם. ככח החזק האורגני של שירתו מעלה הוא את החיים ומביא אותם לידי תיקונם הרוחני. באחד משיריו האחרונים כשהוא מרגיש עצמו נבלע בין התחומים שואל בבלי שאלה הממצה את שליחותו:

איכה אצבור חרסי חיי המפורדים? ...
איכה אלחיס שב־י־חיי לאחדים?

שירת חותם. — תמוה: בבלי שאהב את האדמה ונתן את תפילת חיון שי לאדמה, שאהב לרוות הריח והליח של האדמה וראה בה הממשות, המנוחה הנאמנות, כמה כולו להיחלץ מן העולם של מעשים ומקרים, כמה ליש המוחלט, ראה האיחוד העליון בהתרוממות מעל המעשים. הוא רצה להתבטל בתוך היש הטהור:

הולכים פוקעים ומתפרדים
חרצובות־זמן, קשרי מקום ...
הפכתי ניגון דק רועד בחלל אויר
רועד ומתעלם ללא משא־דברים.

ועוד שר:

בכח־סתריים של עומק־ראיה
יקרע דוק הרמיה מעל עיניו חולות
והעמידו למול היש של הבריאה.

ובשיריו האחרונים שר על החיבור "אל לב החוויה" והשיבה "בזיו המציאות העליונה". מלים אלו: הוויה, מציאות, יש — אין אנו רגילים לשיך אותן ללשון השירה. כלליות הן, מופשטות ופילוסופיות.

אולם בשיריו האחרונים נארגות מלים אלו במסכת תפילת־פטירה. בהת־רוממות השעה הופכות הן למלים מוחשיות בלומות מתיחות של יסורים ומסירות נפש. זוהי כוונתו בשירו צלילי זמרה... הוא נכון למסור נפשו ביד עליין. לא מדובר כאן בפראזה או בציור שגור־בפינו, אלא במסירת נפש ממש. אינם דומים כיסופי התבטלות של אדם שמובטח לו עתיד בעולם הזה לאותם כיסופים באדם שנמוג, באדם שנבלע בין התחומים.

אדם שכל נחלתו בעולם הזה אינה אלא עבר ושאין לו אפשרות של עתיד אלא בעולם הבא, אדם כזה יצאה תפילתו מכלל בקשה. זוהי תפילה של כל הנשמה תהלה יה. וכך שר בעמדו מוכן להימלט מעולם שאין בו אלא עבר:

... שוב יהלמני בוקר־הלבוב
יזרוס בי כמעין אבוד שב למקורו
ובשיר תפילה אחר שוב אל לב החוויה.

מרגישים אנו בשירי־חותם אלה תיאור מרום משל מסירת נפש — תיאור

2. "שירה וחינוך", עמ' 215.

3. "מסד" ספר שני (תרצ"ו) עמ' 353.

ולא בקשה. בקשה שייכת לעולם-של-עבר-ועתיד והוא כבר בימיו האחרונים מאותו עולם ועמד בין התחומים.

שבעה שיריו האחרונים הם תופעה עילאית. הוא הילך בינינו בשירה והוא נפטר ממנו בשירה. כשהתגברו בו יסודות הרוח התגברה בו רוח השירה. כל הנשמה תהלל — ממש.

נאמנים שבעה שירים אלה לשירת חייו ושרשיהם בכלל שירתו. זוהי שירת הפיסגה, שירת-חותם הטובעת את שירתו באמיתו של הנצח.

בידוד מבית ומחוץ. — תחושת המרחק של המשורר הרואה עצמו מנותק עוררה בכבלי יצר הכאת שרשים בממשי. מאידך, המעינות שבתוכו חתומים ונעולים הם, מעיינות סתרים ומעינות אבודים שלא ניכר רישומם, שלא פרצו ובקעו, לא התגלו ולא התקשרו. מכאן תלישות שוחרת פתח-כניסה ומכאן הפנמה מחלטת חולמת על גילוי של התפרצות, וביניהם היפערות המרחיקה ומבדדת את האדם מבית ומחוץ. שני הבידודים מסתמלים בצימצום בעץ ובמעין עד שסגולותיהם מתחלפים אלה באלה.

מתערה הוא ומעמיק שרשים ודומיה («סוד הליבלוב בדמי»; «באלם המפרה») ומחכה להלימת בוקר הליבלוב. מה סופה גרפת לפתע פתאום אף בוקר-הליבלוב בוקע פתאום — בוקר ולא לילה כבשירו הידוע של דילאן תומאס. אין בוקר זה שבא אחר הלילה של חיי אנוש בוקרו של מעשה בראשית. שלוש שורות אחרונות מעידות שכאן חוזר המשורר לנוף ידוע שהתרחק ממנו. «שוב... שוב... שוב...» מי שנד עלי אדמות כגר נידת, נכסף כל ימיו לנוף המרחקים, לתל שלושה, שב לנוף שנעקר ממנו, נוף שיתערה בו כאזרח רענן. כל אותם הנופים שעליהם התגעגע, נוף ארץ ישראל, נוף הנעורים, נוף האהבה, נוף הנשמה — לא היו אלא תופעות-תמורה של נוף חיי הנצח. «אחבר אל לב ההוויה» — סוף לתלישות.

מעיינות-תפילה ולב העולם. — סמל המעיין ניוון הן מן הבוקר, הן מן הליבלוב והן מן הלב. לא היסורים בלבד שהם על כרחו אלא אף תפילה ובעיקר תפילה שהיא ביישוב הדעת, מגשרת את ההיפערות הכפולה בין פנים וחוץ, זמן ונצח.

בשיריו מצאנו «ותפילה זורמת אדירה / ובכליון-אלהים. לקול הפעמונים / אסחף ואצלול בשירה», ודומה: «לבב מעין תפילה / ובלבבי עלה חציר», בכי לבב, המית מעין תפילה», «תפרוץ כגל תפילה ממעמקי (קדמוני יטורי) אף «תפרוץ כגל תפילה מתוכו / כפרץ נחל התום». הרי אנו רואים שבשירתו רגילה אף התפילה להצטייר כמעין.

ר' נחמן מברצלב סיפר בסיפור רבי-סמלים: «כל דבר יש לו לב וגם העולם בכללו יש לו לב». אף בשירי בכלי מפעם לב גדול, לב העולם, לעומת הלב של המשורר, «ושמעת והרגשת: עוד לב איתנים / הומה ומסתער ומתגעגע ומשתפך... / המסתער ומתגעגע ומשתפך ומתפלל ביחידות / תפילת הסתו, תפילה זכה». כבר הזכרנו «ולב כל הארץ כמעין סתרים». ובשיר אחר על ארץ ישראל «מלב אדמה זו ללבי נמשך מעין / ועורקי ארץ רעננים משתורים ביי». בשיר מאוחר מוצאים מצד אחד «שירת-אביב פרחת הלילה בלבי» ומצד אחר «מחביוני האדמה בשורה בוקעת / זמרת-עולם מלבלבה בי נמסכה». עיין תראה בציור השני, מחביוני האדמה... בוקעה... נמסכה... את מעיין העולם, ואחז תבחן בצליל זמרת-עולם אותו זרם הזורם כמעין. והדברים משתלשלים עד לידי גילוי ושילוב מוטיב מעיין-מעון שטמונים בו סמלי המקדש וההיכל שעליהם ידובר להלן: «וכי יחדל ניב המעיין המשתוקק / ונטף בדלת אחרון ידלף ויתגלגל / על לב עולם צוחק ורווה-נוגה — / אז אקום אצא לקראתך / מעין כל השירה ומעון חיי עד». ולמעלה במערכת המעינות-הלכבות: «מעין-עולם שוקק ומשתפך / נטפי מספר גם אלי ניתזים». מעיין זורם למעיין, לב מתקרב ללב. אותו לב החוויה «אחבר שוב אל לב ההוויה», אינו אלא מעיין העולם, לב העולם. כבר סיפר ר' נחמן: «זה הלב הנ"ל עומד כנגד המעיין... וכוסף ומשתוקק תמיד מאד מאד לבוא אל אותו מעין בהשתוקקות...»

נמצאנו למדים שאותו פועל יורם משתמע להוראה נוספת. כולל הוא לא רק בוקר, ליבלוב, מעיין, לב, ושירת-תפילה שכולם תופעות פנימיות אלא גם לב-מעיין העולם שהוא קיים קיום פינומן חיצוני מחולט. המעיין האבוד של האדם שב

אל מעיץ ההוויה שהוא מקורו. העץ התלוש משתרש השתרשות נצחית אחבר שוב אל לב ההוויה.

המקדש שבלב. — בשיר „חייד הקבורים התנערו” מסתתר סמל המקדש שאין רישומו ניכר וצריך הוא לימוד מהיקש. הושר בשיר-חותם זה:

חייד הקבורים התנערו
התנוססו מתחת ערימות עפר
ורחפו לעומתי.

בשנת תרע"ט, והוא אז בן עשרים ושבע, שר: „הן אמנם כי נהרסו מוסדי מקדשי / וגלה כבוד אלי מעלי, / אך שערי תפילתי ערן לא ננעלו... / ולבי בי ימוג משפעת רגשות — / או יש אשר יפרוץ גל-תפילה מתוכו / ... כפרץ נחל חתום...” גל תפילה, כפי שראינו, הריהו בלב, ואף שערי תפילתי נוכל לאתר בלב. אלא אותו מקדש המכונה כקנין-יחיד מקדשי היכן הוא? בא המשכו של שיר ומגלה: „מאין התפילה נובעת / ולמה ולמי היא, אך רגש בי נעור וקול אלי יגונב; / מתחת משואות מקדשים חרבו, / בין תילי הרמץ של אלים אכלו / יהבה עוד ניצוץ יחידי / מצל משרפת-הנעורים. / ורוח ממרום כי תשב, / רוח ערביים חזקה, / ונגעה בקירוב הלב, / וורתה את גלי האפר / ולבתה הניצוץ הכודד — / ... או תקום מכינות למראות-אש / דמות-אלים ראשונה בקדמת-זהרה / ומקדש הנעורים יתנוסס שוב על תועפותיו”. ברור: המקדש החרב הוא המעיץ בלב. מה המעיץ בלב אף המקדש בלב. לפני ולפנים בלבו של אדם, דביר-קדש בו שמורים חלומות וצפיות של הנעורים, נשארו משואות בלבד. מעשי-אנוש, שנות הצער והאכזבה, דרישותיו המטרידות של העולם החריבו את המקדש.

„חייד הקבורים התנערו” ביאורו: שנות הנעורים, מקדש הנעורים הטמון בערימות עפר מתנער וקם. כך ראינו סמיכות עלומים ומקדש: „לבלב גן עלומי / ובנתי לי מקדש”. ועוד תמונות נעורים הטמונים בפנים וניעורים: „אור ראשיתי הוא אשר נבקע... / קול נעורי הטוהרים אשר נעור ואשר קרא”. וכך שאל: „היש כי נפתח שוב דביר-אש לקראתי / או אראה פני נעורי המאכלים?” הרי לפנינו מקדש הנעורים בעמדו על תילו, בשרפתו ובצפייה לעתיד. רואים אנו גם שהמקדש בלב עולה בד בבד גם עם המעיץ וגם עם העץ שבלב, המוטיבים התגלגלו והשתלבו. מכלול המוטיבים גל-מעייץ-עץ-פריחה מזדווג עם מוטיב מקדש-שער. משמשים הסמלים בעירוב תכונות ומתחלפים אלה באלה. ושאלה דומה צובטת-לב נשאלת אף בשירנו: „אי השנים שנשרפו?” שהן שיריהם של „שריפת הנעורים... מקדש הנעורים”. וסמוכה לה השאלה: „אי בארות-חיי שנסתמו?” שאף היא מתאבלת על בארות הנעורים של הלב. וכשיעורן השאלות בשיריו הצלולים בחצרות אל הנכר „הא לכם רוחי, בו תשרו קדשתכם / וזיק אל לתוכו תורידו / ... אי ינה האל כי אבואה חצרותיו? / אי מקדש בו גבולי אציבה?” המקדש על תפירתו חרב אבל הוא עדיין בבחינת תלפיות, תל שכל הפיות פונים מוחו; שערי תפילה לא בשמים הם אלא בלבב האדם. גל תפילה חתום בלב ואף אש-קודש של מזהב הרוס מהבהבת בו. כשם שעתידי המעיץ להיבקע כך עתיד אותו ניצוץ להשתלהב „ומקדש-הנעורים יתנוסס שוב על תועפותיו”.

מקדש-לב מצאנו בשירת ביאליק: „בחרבת לבבכם המזוזה נפסלה... / אז ידעך שביב אשכם האחרון שעמם. / ונאלם מקדשכם ונשכח ההמון; / ועלי-מעי מזהב לבבכם ששם / ייליל ויפהק חתול השממון” (על לבבכם ששם). וכן מצאנו בשירה מאוחרת של בבלי רשמי אותו מקדש ששם „רק פה ושם עומדים חולמים נבוכי-לב / מול אפר מקדשים”. ומעין השלמה וצד-שכנגד לשירו של ביאליק שפוחת בשדים ומסיים בחתול: „כעכברי-אדם אתם בורחים ונמלטים וממקדשי עבר כהנתם במ, / בעוד שפתותיכם נוטפות דבש-חסידות / ולוחשות בהשבעה לחש רמיה...” בביאליק: חתול השממון, ובבבלי: עכברי-אדם; שם: שדים וכת לצנים, וכאן: לחש והשבעה. הניצוץ שניצל לפליטה מתוך הרמץ אחר חורבן המקדש הכרנו כבר במגילת האש של ביאליק. סמל זה הרווח בשירתנו מקורו בהשפעת הציורים הסמלים שכפה ביאליק בכוחות-איתנים על

הבאים אחריו. הוא האציל מראיתו על אחרים ראיית-עולם, תפיסה בציור שנקבעה קביעת-נוסח.

בין שירי חותם אלה הספוגים אמונה שרשית, הכנת נפש של אדם שחשב חשבונו של עולמו, שיר זה בלבד מעיד על מרבית הצער והאכזבה, על חורבן מקדש הנעורים, על המחשבות והתקוות הפנימיות שנחתמו לפני ולפנים ולא בקצו. חוסר הקישור וההריגה והביצוע מתבלט. לעומת סיום השיר קדמוני יסורי: "אקשיב שקשוק מעינות-הנעורים / ואנהם שירת חיי החרישית", מסתיים שיר זה:

ויללת דורות לא באו מפלחה אוויר
ומלפפה אותי בנהימת-שכול.

בשערי היכלות

חבוב כיפה, עדה טלית והתפלל...
עוד רגע עוד מעט ושערים כמוסים יפתחו —
בצעדי תפילה תצעד, תציץ פנימה...

מה טיבם של שערים אלה? לא בשערי מקדש שבלב אנו עוסקים פה שהרי ההצצה פנימה מגלה הווייה שמימית... אור חדש... מעין האור... הפתרון האחרון... זיו המציאות העליונה, עיקר התמונה מצטייר בגוני אור השמימי. מעון האור עומד בניגוד לצל ההווייה, ולא זו בלבד שהאור ההוא שונה מהצל אלא שונה הוא גם מאותו אור שרואה אדם עלי אדמות. לא נהימת-שכול של האכזבה מלפפת אותו כאן אלא "אור חדש, אחר", תיאורים דומים של מרקיעי שחקים מצויים בספר חנוך — ספר שעליו היה בבלי מרצה — והליכה בהיכלות השמים רווחים בספרי ההיכלות. יורדי מרכבה עוברים מהיכל להיכל כדי להגיע לכסא הכבוד. כל היכל מבריק בזיו אורו: "...שבעה היכלות של שבעה הדורים זה לפנים מזה וזה לפנים מזה וכולם מלאים גחלים ולפידים וזיקוקין וברקים ועמודים של אש ועמודי להבים ועמודי להטים ברקים ועמודי לפידים... ועל כל פתח ופתח שבהיכלי ערבות קבועים בהם שס"ה אלפים רבבות מיני מאורות במאור העולם הגדול שכל העולם כולו מבהיק מזיץ ואין כל בריה יכולה להסתכל בהן". ועמידתו של בבלי על הסף של ההיכלות שנפתחו והצצתו לתוכם — "בצעדי תפילה תצעד, תציץ פנימה" היא תכונת מעשיהם של עוברי היכלות שאף היא נזכרת בספרות ההיא: "בן עזאי הציץ בהיכל הששי וראה זיו אור אבני שיש שהיו סלולות בהיכל ולא סבל גופו ופתח פיו ושאלם מים הללו מה טיבן ומת עליו הכתוב אומר יקר בעיני ה' המותה לחסידיו. בן זומא הציץ באבני השיש...".

מונחי קבלה דומים מצאנו בכתבי בבלי. במיוחד: "המשורר מתעטף בטלית מנומרה של צבעים וזהרורים ורוקם חלומות של גבורה ויופי לא מכאן... יש שהוא מבני היכלא, אזרח בעולם האצילות". מושג בני היכלא הוא מושג הפועל במחשבתו בהכרה ורשמייה מוצאים אנו בשירתו: "דביר הנצח נעול, חתום בחותמות שבעים; / תפילת לחש, תוגת-אלם, לבב תר אמיתו — / אלה יפתחו בלי יד שערי המזהיבים". ובשנת תרפ"ו כשהוא עומד בחצי ימיו: "לפני שערי הנצח המופזים / נבוך ומפחד אעמודה... (אשמר) אף חזק-לא-אגוש בלתי צפוי / ונגישת-שרף און לא שמעה". שומע הוא קריאה לבוא אל מבוא עליון אלא פקפוקים מנקרים בו: "איככה אוכל וראיתי פני היכלך / אם עזן לא טהרתי די / ובגדי לא לבנים, לא לבנים". בספרות ההיכלות מפורטות הכנותיו של העולה הצריך התקדשות והיטהרות קודם שהוא יוצא לדרכו המסוכנת. מי שלא טהר דיו אל יעזו לצאת לדרכך זאת. אבל בסופו של דבר אף הוא עתיד לצאת:

5. "מעשה מרכבה", בתי מדרשות, כך ראשון עמ' נז.

6. Gershom G. Scholem, *Jewish Gnosticism Merkabah Mysticism and Talmudic Tradition*, p. 15, n. 3.

7. רוחות נפגשות, עמ' 68. גם: "אינו מתגלה אלא ליחזי חן" (רמותו של מוסר, עמ'

9), "...נראה כשלחם של עולמות נסתרים" (רוחות נפגשות, עמ' 216), המשורר ממשיך

את השפע האלהי ואת היופי הגנוז מן העולם הנצח אל העולם השפלי" (שם, עמ' 33), בריה

חדשה בעלת אופי משלה המרחמת בספירת האצילות" (שם, עמ' 215).

„חוגג, מזהיר ועטוף־לבנים... / צעד אט אט ובנחת / עד אם תליטנך באפריח / הוד מלכותך / ובחביון שערי הנצח תסתירני לעולמים“. זאת היתה התקווה הגדולה, זה הנוף הפנימי הטמון בתוך כל נופי־מרחקים שלו. ותקותו לא באה „על סף הסוד אנחנו עומדים טבולי־זהר / מציצים בפני עולם־חידות רב הגונים... / מחוף אל חוף נדדנו — דרך לא מצאנו. / ככיום הפגישה נעמד מול שערים כמוסים...“. בשיר אחרון זה הוא עומד שוב על הסף ולבו בטוח: „עוד רגע עוד מעט ושערים כמוסים יפתחו — / פה מעון האור, פה אין חידות ואין פנקות — / פה הפתרון האחרון“.

במאמרו „לבוש הגשמות וחלוקת דרבנן“⁸ ציין ג. שלום התפשטות המוטיב של מלבוש שהגשמה מתלבשת בו אחר המות בספרות ההיכלות. הוא מביא מאמר המקובלים שהגשמות העולות לרקיע „... מתלבשן בגופיה בזיוא קרניאתא דמטמרין ומצטיירין בזיוא דקב"ה... וסלקין מעלמא לעלמא“⁹. בשירי בבלי מצאנו שהוא נכנס לשערי נצח לבוש לבנים, שחבריו־לשיר שהלכו לפניו „כלולים בלבוש הנצח כלם“, ואף בשיר הנידון קודם שהוא עולה להילפף באור החדש האחר הוא מתלבש באותם בגדי העולה שהם בבחינת חלוקת דרבנן: חבוש כיפה, עדה טלית והתפלל...

טלית זו היא אותה טלית מנומרה של גונים וחרורים של בני היכלא. גמצא שאותה מציאות עליונה אינה תיאור של חדירה פילוסופית שצורה נטול גונים מפני ההפשטה והאנונימיות שבה, אלא תיאור של הלך גפש אכסטאטי, של נשמה שטופת־אור, שמפני זיו האור המבריק שבמראות הכבוד אין המשורר בא לתאר תיאור מפורט אלא כדרכם של האכסטאטים לצרף מלים שההבעה הרגשית שבהן קודמת להגדרה השכלתנית. מלת המפתח אינה מציאות אלא זיו והיא מגלה לנו חווית נשמתו בעלייתה.

8. „תרכיץ שנת כ"ו (תשס"ו), עמ' 290.

9. שם, עמ' 291, בשם „סדרי רשמושי רבא“.

מדינה ותרבות

מאת יוחנן גרנך

א. תורה ומדינה באספקלריה היסטורית*

בספרו הגדול על תולדות תורת המדינה, מנסה פרופ' ג' ה' סאביין, חכם בעל מוניטין עולמי בתחום זה, להתמודד עם שתי בעיות קורלטיביות, המאפיינות את התנועה הדיאלקטית של הרעיון המדיני בהיסטוריה: המורפולוגיה הפוליטית (תורת המדינה) לעומת הטיפולוגיה המדינית (המשטרים הפוליטיים הקונקרטיים). ביצירתו ההגותית-היסטוריוסופית רבת-ההיקף, עוברת כחוט-שני המגמה להבליט את העובדות האפודיקטיות כמעט של הפער התהומי המתמיד בין האידיאליזציה של המדינה, כבמישנותיהם של אפלאטון או היגל, לבין הטוטאליטאריזציה של האדם, כבמישטרים הפוליטיים בני-דורנו. אמנם, תביעות לגיטימיות של האדם לחירות אישית ולשוויונות חברתית, באו על סיפוקן, במידה זו או אחרת, בתוך ובעקבות התקדמותה ההיסטורית של המדינה, החל ב"פוליס" הייגית וכלה במדינה המודרנית, שבה בלבד הגיעו הן לידי אקטואליזציה מוחשית. תנועת המתקדמת של המין האנושי בהיסטוריה, פרי פעילותו המודעת והבלתי-מודעת, הצמיחה מקיפה ועל גלי הישיגיה הכבירים — דרישות מסועפות ומתוחכמות ליתר חירות ושוויונות, בכל תחומי החיים הכלכליים, המדיניים, החברתיים והתרבותיים, טרם כמו-מיצתה הבעיה היסודית של תורת המדינה בכל הדורות — השפעת-הגומלין וההנגדה הדיאלקטית בין חברה למדינה את מיכלול הפתרונות, הניצבות למימוש באספקלריה היסטורית.

אספקטים שונים של אותה בעייה נחשפים, למעשה, לכל אורך ההיסטוריה המדינית, ומורים לנו כיצד להתגבר על מיכשולים רבים, שבדרך החתחתים של האדם, לקראת גיבוש חברה הארמונית ומדינה מתוקנת ככל-האפשר. עוד בימי מדינת-ה"פוליס" ביוון העתיקה, "רוח עזה זו של פלגנות ואנוכיות-מיפלגתית היתה בעליל סיבה עיקרית לאיי-ציבות יחסית של הממשל במדינת-העיר. אפלטון ייחס אותה בעיקר לפער בין האינטרסים הכלכליים של בעלי-רכוש לבין אלה של חסרי-רכוש. האוליגארכ מעוניין בהגנה על רכושו ובגביית חובותיו, גם אם יביא הדבר מצוקה לעניים. הדימוקרט מתפתה לתוכניות של תמיכה בעניים גרפים ודלים — על חשבון הציבור, כלומר: בכספים הלקוחים מן העשירים. על-כן קיימות, אפילו בעיר הקטנה, לדברי אפלטון, שתי ערים זו בצד זו, עיר העשירים ועיר העניים, והן לוחמות זו בזו בלי הרף... (כ' א', ע' 60).

למרבה הפליאה, עדיין מתלבטת האנושות (ובעתיד הלא-רחוק — ביתר-שאת!) בבעיה הניצחית, הלובשת צורה ופושטת צורה (כגון: במקום תצורה כלכלית המבוססת על עבדות או פיאודליות — שיטות עכשוויות בעלות היקף עולמי, המתקיימות זו בצד זו והמתמודדות זו בזו — השיטה הקאפיטאליסטית וזו הקומוניסטית, כאשר בתוכם נמצא "העולם השלישי", שחירותו המדינית הפורמלית אינה מהווה פתרון גם למצוקתו הכלכלית הריאלית).

בעידן המודרני לובשת ההנגדה בין עושר לעוני צורה חמורה יותר, עם התהוותה של המדינה החופשנית. שכן, חופש בלתי-מרוסן ליחיד, פירושו — אינדיוידואלים קיצוני (הובס), זניחת ענייני הכלל, השתלטות החזק על החלש, הגברת כוחו של העשיר על-חשבון כוחו של העני בחברה, בחסותה "החוקית" של המדינה. אף-על-פי-כן: במדינה בלבד קיים המנוף להרמת משקלו האנושי של האדם כמטרה בפני עצמה, ולא כאובייקט לניצול ולדיכוי בידי אדם אחר (כ' א', ע' 453). כי בעוד שבחברה נעשית התחרות בין בני-אדם בלתי-מובלט כמעט

* פרופ' ג' ה' סאביין: "תולדות תורת המדינה" — תרגום לעברית: אורי רם, הוצאת "יחידיו" תל-אביב, 2 כרכים — 520 ע', 490 ע'. נספח ביבליוגרפי: אברהם וולפונון.

(שהרי גורמות האתיקה אינן מהוות תשתית מוצקת גם לכללי הפוליטיקה-הטרנס-מדינתית — מפלגות, תאגידים וכיו"ב), הנה, המדינה דווקא מבססת את קיומה על "הכוח הליגאלי וההכרה באינטרס-עצמי כמניע השורר בחינו" (שם, ע' 496), כללו-של-דבר: המדינה היא התגלמות השותפות החוקית בין בני-אדם, ובתור שכזו היא בלבד מסוגלת להעניק להם הרמוניזציה ליגאלית של אינטרסים פרטיים. מכאן הנסיונות ההיסטוריים — הן במישור המורפולוגי (מישנות מדיניות) והן בתחום ההגשמה הקונקרטי (מישורים מדיניים) של טיפולוגיה פוליטית — לגשר בין המגמה הליברלית (לוקס-פינוזה-מיל) למגמה הטוטאליטארית (רוס-מארכס-לנין), כאשר בתוך מצויה הפילוסופיה ההגליאנית, הממוקדת במרכז ההגדה הדיאלקטית-היסטורית: אדם-חברה-מדינה (כ' ב', ע' 298/187/126).

המארכסיזם בפועל הוא הגליאניזם בכוח — "יחסי-אנוש, שלאורך כל דברי-ימי המין האנושי נקבעו על-ידי חוקי-יד וניצול, יוזמו בנקודה מסוימת ביחסי-אנוש שיהיו אידיאליים ושיתופיים בתכלית. התכרה ללא-מעמדות היא מיתוס העתיד" ... (שם, ע' 333). ברם, לדעת המחבר, פילוסופיה כזו יכולה להיות מסוכנת ביותר, כאשר "המוסר החברתי של אוטופיה שהתגשמה יכול על-גולה להיות מוסר של ציניות". והמישור הקומוניסטי במדינות מסוימות יעיד על-כך: הוא סיגל לעצמו אורחות-חשיבה וביצוע "מערביים" (אפילו בסין!), אך נשאר מעוגן כולו באידיאולוגיה מיוחדת, המשתדלת לשלב טכנולוגיה מפותחת ולהט מהפכני, במטרה לחלל שינוי רדיקלי של האדם, החברה והטבע גם יחד. במובן זה אין ולא כלום בין הרציונליזם המקורי של מארכס לבין הפראגמאטיזם של ברה"מ. ברם, עובדה היא, כי הפרובלימטיקה היסודית של תקופתנו, לדעת פרופ' ג'ה. סאביין, נסבה על יחסי-הגומלין בין שני המישורים הכלכליים-מדיניים המרכזיים בימינו, המטביעים את חותמם הכבד על כל יחסי אדם-חברה-מדינה: — "במידה שרשאים אנו לחזות מראש על-פי השכל התבונה, נגזרה על שני המישורים תקופה ממושכת ביותר של דו-קיום, כי אפילו הוצא מכאן כל שיקול של תבונה ושל מוסריות, אין האחד יכול להרוס את רעהו, מבלי שיהרס הוא-עצמו תוך כדי כך" (שם, ע' 462). והמסקנה: הפתרונות — בחיק העתיד המעורפל...

ב. אורות וצללים בתרבות המודרנית *

בסוף ספרו החשוב, ממקד פרופ' ריימון ארון, מלומד יהודי-צרפתי בעל מוניטין — את בעייתיותה של התרבות המודרנית, סביב המוקד של "החיפוש אחר המשמעות" לחיי האדם. הסוציולוג החריף מפלס דרך למסקנתו העיונית התמציתית, פרי עימותו המתמיד עם גילויי הקידמה והאכזבה של דורנו המהפכני: "לא המהפכה ולא הטכנולוגיה יביאו לידי התחדשות במצב האנושות. זו גם זו מספקות או תספקנה לכל את האמצעים החומריים הדרושים לקיום הוגן. מהו השימוש שיעשו בני-האדם באמצעים אלה? מעדיף אני להודות שאיני יודע, הגם שקורא אני, לשם בידור, את ספרי העתידנות על החיים בשנת 2000" (ע' 346).

משמע, הדיאלקטיקה של החברה המודרנית מצביעה, לדידו של ר.א., על הצורך בחיפוש אחר משמעות חדשה לחיי האדם, שתשחרר את תרבות הקידמה מן העומס הכבד של החמורנות, ותעניק לה את מימד הרחוניות. הדרוש לה כאוויר לנשימה, כדי להתגבר על האכזבות המרות, שצמחו מתוך הרקע של מהפכות-יתירה וטכנולוגיזם ללא-תקדים. ספקנותו "הנייטרליסטית" כביכול של המחבר, והסרקוזם המריר המובלע במסקנותיו — אין בהם כדי להאפיל על תביעתו

* הרפורים בשולי ספרו של פרופ' ריימון ארון: "הקידמה ואכזבותיה", ספרית אופקים — עם עובד, 1970, תרגום בידי מריאנה פול. עורך: אהוביה מלכין. 346 עמ'.

הנחרצות, לחיפוש בלתי-נלאה אחר הקניית משמעות אנושית חדשנית לחיי האדם בדורנו, העומד בסימן הקידמה והאכזבות כאחד.

פרופ' ר. ארון נמנה עם פליאדה מפוארת של סופרים והוגים ביקורתיים, כגון: ז'פ. סארטר, מרלו-פונטי וסימון-דה-בובואר (בצרפת), א. פרום, ק. פופר, הרברט מרקוזה ואחרים (בארה"ב), שלמרות השקפותיהם המנוגדות במישורים שונים, מאחדת אותם המגמה המשותפת הבסיסית, למצוא פתרונות מניחים-את-הדעת לשאלות-יסוד של האדם בן הציוויליזציה המודרנית. למרבה הפלא: רובם ככולם מתמודדים עם הפרובלמטיקה של אורות וצללים בתרבות בת-זמננו, מעל מישור ההתייחסות הביקורתית למישנותיהם של היגל ומארכס, כאשר לגד עיניהם ניצב העימות המרכזי בין פראגמאטיזם סוציולוגי לבין הומניזם קוסמולוגי. שכן, המערכה הרעיונית בדורנו מתנהלת על-פירוב במישור ההתמודדות הכבירה בין השאיפה האנטרופולוגית לחיים משמעותיים לבין המגמה האקולוגית לדפוסים מישמעותיים (ובהיפוך — לפי נסיבות הזמן והמקום).

ספקנותו הפראגמאטית של ר.א. נובעת מרתיעתו המופגנת מכל אותם פתרונות פרקציוניסטיים הגנוזים, לפי אידיאולוגיה „מערבית“ טיפוסית — בקידמה טכנולוגית, ולפי השקפת-עולם „מיוזרחת“ מקובלת — במהפכה סוציאלית. שהרי „ההיסטוריה עדיין לא הגיעה לקצה. החברות בנות-זמננו, מפולגות על-ידי אמונות טבעיות, שלעדיהן היו מתפרקות, והתודעה האובייקטיבית של עצמותן הן, כחלק בלתי-נפרד מטבע בריאתן, מהססות להגדיר עצמן על-ידי מטרה אחת או על-ידי אידיאל... החברה המודרנית מונעת, כפי הנראה, על-ידי שני ציוויים: ייצור מירבי, ונהיגת שוויון בכל חברה; או, כדי לנקוט מונחים אחרים, החברה בת-זמננו קבעה לעצמה מטרה אחת, ראשונה במעלה, והיא: להשתלט על כוחות-הטבע, ולהיכנע לגורמה עליונה — הייגו, השוויון“ (ע' 45/41). ברם, האמת העובדתית מבליטה דבר והיפוכו: למרות הדמוקרטיזציה במערב (קידמה טכנולוגית לשם השגת שוויון חברתי) והסוציאליזם במזרח (שוויון חברתי לשם קידמה טכנולוגית), טרם השיגה הטכנולוגיה המדעית המודרנית את תכליתה העליונה: יצירת תשתית מוצקה לשוויונות חברתית בעלת משמעות אוניברסאלית. כי „החברה בדפוס התעשייתי, הן תחת משטר קפיטליסטי והן סובייטי, מתגלית כמחולקת ומרובדת... עוד זמן רב יישארו השוויון והעושר הכללי בחזקת חזון, מטרה נכספת הנשגבה מהשגתנו“ (ע' 70/51). בסוגיה זו — ר. ארון: „מלחמת המעמדות“, גאלימר, פאריס, 1964 — ע' 354). שכן, שרשי המשבר המפלג את החברה המודרנית בכללותה, נעוצים ב„סתירות המקופלות בעצם ההתפתחות“ של התרבות בת-זמננו.

אמנם החברה המודרנית יצרה תנאים נאותים לאי-ערוך — בהשוואה לחברות קודמות מן הטיפוס הקלאסי — לשיחרורו הקולקטיבי והאינדיווידואלי של האדם, מכבלי הניגודים הסוציאליים המסורתיים, כגון: כלכליים — בין המעמדות, פוליטיים — בין מיעוטים (שליטים) להמונים (נשלטים), וכיו"ב. אך למרות העובדה, „שמסתמנת מגמה לצימצום הניגודים, המוגבלים אך ורק למישור

הכלכלי, הרי שהמתיחות השוררת בין אידיאל השוויון בחברה התעשייתית לבין ההיררכיה הטכנית והפוליטית, בעינה עומדת, ולא עוד, אלא שצמצום הניגודים יביא להעלאה ברמת-החיים של כל שכבות החברה, אך המחאה נגד אי-שוויון, בין אם היא אינדוידואלית או קולקטיבית, מוגזמת או מוצדקת, תוסיף להיות את הכוח המניע בתהליך ההיסטורי. סכנת האלימות תגבר אפילו בארצות המפותחות, שעה שנעצרת ההתקדמות הכלכלית, או מתנגדי המשטר הקיים יתקוממו נגדו (ע' 117). בסוגיה זו תמים-דעים ר.א. עם מארכס (התמד הניגודיות המעמדית) ועם מרקוזה (התמד האלימות החברתית).

כללוש-שלידבר: ההנגדה הדיאלקטית הפתוחה בין הניכור, הנגרם על-ידי החברה התעשייתית הטוטליטארית (השפע מהווה תשתית להתאכזרות אדם לזולתו, לפי עיקרון התחרות הפרועה, וכן — לפשע, ניוון מוסרי וכיו"ב) לבין האנומיה, הגרמת לגילויים שונים ומשונים של פריקת-עול-מצוות במישור הסוציאלי והפוליטי כאחד — היא-היא המוקד המרכזי לעימות האוניברסלי בדורנו, בין מרכיביה המסועפים של כלל התרבות המודרנית (ע' 175). שכן, הטכנולוגיה התעשייתית המודרנית משמשת מנוף רב-עוצמה — לא רק להשתלטות על נסתר-הטבע וריסון הכוחות החבויים בו, אלא גם להשתלטות אדם על אדם, מעמדות ואומות, באמצעות צבא, כלכלה ומדיניות. «הסיכוסים הבין-מדינתיים, המוסדרים במידה רבה על-ידי המסורת, המנהג והחוקים, מהווים חלק אינטגרלי של הציוויליזציה, ומקורם אינו בסדר הביולוגי, כי אם בסדר האנושי... שתי המעצמות הגדולות, ובייחוד ארצות-הברית, מחזיקות בכל אמצעי הכוח, בנשק מסורתי כבנשק גרעיני, ויש בכוחן לגייס משאבים עצומים לשם מתן תוקף למדיניות החוץ שלהן... האנרכיה עומדת בעינה כיוון שישנן שתי מעצמות גדולות, ואלו אינן מצליחות להגיע אפילו למידה כזו של הסכמה שיהיה מאפשרת להן למנוע את הפצת הנשק הגרעיני. הסמכות שיש לכל אחת מהן במחנה שלה תלויה בפחד שמעוררת המעצמה השניה. ייצובו של הדו-קיום בשלום גורר מטבע הדברים את התרופפות הקשרים בתוך המחנות, ואילו בעולם השלישי מתנגש רצונן של מעצמות-הענק בהתמרדותם של ההמונים ובתת-מקלע של הפרטיזנים» (ע' 233/213).

כאן נחשפת בכל גיחוכה הפאראדוקסאליות שבקידמה האנושית: דווקא בעידן הגרעיני, הפותח פתח רחב למימוש שאיפותיו של המין האנושי לשלום, לחירות, לשוויונות ולאחווה, מצטיירת סכנה אפוקליפטית של כליון טוטלי על-אדמות. עקב הסדר האנרכי השורר בעולמנו. בצילו המאיים של כוח-הגרעין, נוצר מצב מחריד, שבו מעוגנות במירוץ האטומי גם מדינות בינוניות וקטנות, ולכן — חלק לא-מבוטל ממשאביהן מופרש לפיתוח עוצמתן הצבאית (הקונוונציונאלית והבלתי-קונוונציונאלית כאחד), שעה שבעיות חמורות של כלכלתן הלאומית אינן מגיעות לפתרון, ואולם, ר.א. מרחיק-לכת בטיעוניה, וקובע, כי הסדר האנרכי הגלובלי היה יכול לפנות את מקומו לסדר הרמוני בעל תוקף אוניברסלי, הוא האנושות היתה מסוגלת לכונן מעין «מדינה פלניטרית», כלל-עולמית. שכן, במאה העשרים, לא הנשק כשלעצמו, אלא ריבוי המדינות הריבוניות הוא אשר מונע את כינונה של המדינה האוניברסאלית. נשק זה הופיע בעולם במפולג למדינות שחתרו

והמוסיפות לחתור לריבונות; והוא נרתם לשרת תכסיסים פוליטיים, שאינם אגואיסטיים יותר או פחות מתכסיסי העבר" (ע' 326).

בהתחשב עם האמור, טוען פרופ' ר. ארון, כי מצב־הדברים העכשוי בעולמנו הוא ממש שערוייתי: "אף אחת מן החברות המפותחות אינה משתמשת במשאביה, כפי שהיה מורה לה איש חכם וכל־יכול; אף אחת מהן אינה רואה את יעודה הראשוני במשימות הראויות לאנשים בעלי רצון טוב. שערוייה היא, שכה רבה עדיין המצוקה בחברה בעלת כושר־ייצור כה עצום, אשר בידיה האמצעים הדרושים להבטיח קיום נאות לכל אדם. שערוייה היא, שברה"מ מוציאה מיליארדים, כדי לצלם את הצד הסמוי של הירח, שעה שעליה לקנות חיטה מחוץ לגבולותיה. שערוייה היא, שארה"ב וברה"מ, ובעקבותיהן גם בריטניה, צרפת וסין, הסתבכו במירוץ־חימוש הבולע עשרות מיליארדי דולאר, בעוד שמאות מיליוני בני־אדם שרויים בחוסר־כל. פילוסוף מהאסכולה ההגליאנית יכול היה להוקיע רצינוגליות מדעית זו הנרתמת בשירות א־הרצינוגליות" (ע' 295)....

בהתאם לקביעתו זו, מנסה ר.א. להסיק, "בדרך החשיבה הסוציולוגית — זו הנוטה ליחס חשיבות מינימלית לאחריות היחיד ותורשתו הגנטית ואחריות מכסימלית לסביבתו", — כי אין מנוס מטיפוח אידיאולוגיה שיוויונית, ה"מעודדת ומצדיקה את המרידה נגד הריבוד החברתי או נגד חוק־הברזל של האוליגרכיה" (ע' 329). מאידך, מגלה "דיאלקטיקת־השיוויון" פן אחר של בעייתיותה: קשה כקריעת ים־סוף היא ההרמוניזציה בין המטרה הפרוטונאליסטית למטרה האוניברסאליסטית הגנוזה בתרבות המודרנית. ואם־כי המגמה המרכזית של תרבות זו היא דו־כיוונית, הרי שלעולם יותר מתח פתוח (בחינת "אנטינומיה" נצחית) בין שני הכיוונים המנוגדים.

לא זו אף זו: ר.א. משוכנע, כי "עם כל שונותם של המשטרים, החברתיים והפוליטיים, מעידה החשיבה ההיסטורית, כפי שהיא משתקפת בדוחותיהם של אירגונים בינלאומיים... על נצחונה המחודש של תורת האבולוציה. הדעה הרווחת חוזה את התפשטותם הגלובלית לא של היזמה החופשית או הבעלות הקולקטיבית על אמצעי־הייצור, לא של משטר רב־מפלגתי או חד־מפלגתי, כי אם של המדע והטכנולוגיה... המדע והטכנולוגיה, גורמי היסוד של המודרניזציה החברתית, הביאו עמם חזון של עולם חדש, ועמדה מיוחדת כלפי הטבע, האורגני והאנאורגני".... (ע' 334—335). באחת: ר.א. מגיע למסקנה (הספוגה ספקנות מדעית ופקפקנות היסטוריוסופית), כי תולדות־המין־האנושי בעתיד תפתורנה באורה חלקי בלבד, דהיינו: על־פי מוגבלותן ההיסטורית, את הבעייתיות הבסיסית של התרבות בת־ימינו, הצומחת מן ההנגדה הדיאלקטית בין ניכור החברה לאדם לבין התנכרותו של האדם לכור־מחצבתו (אנומיה). תהליך המודרניזציה טומן בחובו לא רק דיפרנציאציה בלתי־פוסקת (כלומר: אינדיווידואליזציה של גטיות, עיסוקים, מקצועות וכיו"ב), אלא גם אינטגרציה מתמדת (היינו: סוציאליזציה של אמצעים, נכסים וערכים). מכאן, החתירה המודעת והבלתי־מודעת של התרבות המודרנית — לאיזון מירבי ככל האפשר בין האורות והצללים שבה, על־ידי טיפוחה של

הביקורתיות הפילוסופית-הסוציולוגית. שכן, בלא מירווח ראוי לשמו בין המגמה לשימור דפוסי החיים המודרניים לבין המגמה לפריצת-גדר, לשם קידומה הרב-מימדי של התרבות, ברוחב ובעומק, הרי שצפויים אנו להשתרשות הקנאות, הדוגמטיזם והאובסקורנטיות מן הטיפוס המיפלצתי ביותר.

... ואולי בכך ערכו הסגולי של ספר זה; כי הוא מעלה את הצורך להעמיד בספק את הספק עצמו. שהרי לא על הספק לבדו יחיה האדם. בכל תקופות-המעבר בהיסטוריה רבת-החתחתים של המין האנושי, ידע האדם לצאת אל המרחב, כאשר ידו על העליונה. ויש להניח, שאם הוא הצליח להסיר מעל פניו את הרקמות של בהמיות, שברקמו באפלת הפרי-היסטוריה בת שני מיליוני שנים — ידוע ידע גם בעתיד, וביתר-שאת, להתגבר על המיכשולים הרבים, שנותרו עדיין, בדרכו המופלאה להומניזציה של ההיסטוריה. אמנם בתרבות המודרנית גנוז סיכון הרה-גורל: העוצמה הגרעינית. אך היא טומנת בחיקה גם סיכוי ללא-אח — לריסון-הטבע, לשם קידומו הרב-צדדי של האדם; סיכוי העשוי להגביל את תחום אכזבותיו של האדם מן ההישגים-של-עצמו, ולהגביר את תחום הקידמה האוטנטית. ואולם, למען השגת תכלית זו על האדם המודרני להתעלות עד לרמת תודעתו האוניברסאלית של המין האנושי כולו. למעשה, זוהי אחת הבעיות המרכזיות של הקידמה בדורנו.

אברהם משה לונץ — חוקר ארץ-ישראל

(בשולי הספר „נתיבות ציון וירושלים“ מהדורת ג. קרסל)

מאת ס. ירוחם

שוב זיכה אותנו חוקר הספרות והביבליוגראף הנודע ג. קרסל במתנת-ספר נאה, והפעם במבחר מאמריו ומכתביו של א"מ לונץ (בצירוף מסת-מבוא מקיפה על האיש ופעלו, אשר למרות היותו סומא בשתי עיניו כבש תחומי חקר חשובים בתולדות ארץ ישראל ויישובה העברי. לונץ נתעוור בהיותו בן עשרים וחמש שנה, אבל גם אז עיניו העיוורות משוטטות היו בכול. לאור מסתו המצויינת של המהדיר והעיון בספר שלפנינו ניצבת לעינינו אישיותו של לונץ בכל שיעור פעילותה הספרותית והעסקנית, כי אכן נתברך האיש ביוזמה ובמרץ רב, ונתקיים בו דבר הנביא: „הולך חשכים ונוגה לו“; שתום-העין דמה לגלוי-עינים בכל דבר. לא ארכו הימים, רק זמן קצר לאחר עלייתו מקובנו ירושלימה, וכבר הוא מעורה ביישוב וכאחד וותיק יוצא ונכנס בכל המוסדות והחברות וגם עושה כיכולתו להרמת קרנם. עיניו הסומות פקוחות היו על כל קטנה כגדולה שנעשו ונתארעו בארץ לפניו ובימיו. הוא גם יוצא לסירוגין לסיר בארץ, כי „מעט בואי לפה עיהק ירושלים, זה לי השנה החמישית, נכספה גם כלתה נפשי לתור את כל ערי ארץ אבותינו ולהתחקות על תכונתם ועל מצב העם היושב בהמה, החומרי והמוסרי...“. ואם כי אינו רואה בעיניו את הרי הארץ ומישוריה, הריהו בכל זאת נהנה הנאה מרובה מחמדת הנופים, כי הוא חש אותם בכל איבריו. פרי סירורו אלה הם „רשמי מסעיו בגליל“, שהריצים עם שאר כתבות לעתונים שבארץ ישראל ושכחור"ל. ומה מאוד טבעי וגם מובן הדבר, ש„עוד לפני ירחים שלושה בשמעתי את השם, עיור“ יוצא מפי או מפיות אחרים כמדקרות חרב היה ללבבי, ושערות ראשי סמרו מפחד לזכרו. ועתה בקור רוח אוציא בעצמי את המילה הזאת כאילו לא תגע לנפשי וללבבי מאומה“. ברדת עליו אסונן קיבל עליו לונץ את הדין והשלים עם מר גורלו; אדרבה — משנאש מלראות עוד אי-פעם את השמש בצאתה ובבואה ובהתלבטו על ערש חשכה גמל בלבו הרעיון לתת כל חילו לחקר „נתיבות ציון וירושלים“. בכור ספריו זה שהופיע בשנת תרל"ו (1876) בעוד עיניו משמשות אותו פתח, כנודע, תקופה בחקר ארץ ישראל בלשוננו העברית. שכן עד בואו של לונץ היה תחום זה מוזנח אצלנו ורק חכמי אומות העולם עסקו בו. במחקריו ובמאמריו שהדפיסם לונץ בקבציו „ירושלים“ וב„לוחותיו“ השכיל להשתמש במקורות חז"ל ובספרות העברית והלועזית. גדולה היתה זיקתו של לונץ לאתנאוגרפיה של אוכלוסי היהודים בישוב הישן. לפיכך מהלך היה במטה המגששים שבידו בסימטאותיה הצרות והעקלקלות של העיר העתיקה בירושלים ומטה אוננו לשיחם ושיגם של יהודים וערבים כאחד, כי „הבין לונץ את חשיבות הפולקלור הירושלמי“, ובדרך זו נצרר במאמריו חומר רב של ידע עם מחיי העדות בארץ.

* מוסד הרב קוק, ירושלים תשל"א.

מאמריו זכו להדים אוהדים ולהערכה מעודדת בעתונות העברית וגם מצד אישים כמשה ליב לילינבלום ויל"ג. בין מעודדיו הרבים אנו מוצאים גם את אחד העם, הכותב אל אוסישקין בין השאר: „לפי דעתי עבודתו של מר לונץ ראוייה לתמיכה הגונה בהיותו היהודי היחידי העוסק בחקירת ארץ ישראל בין המון הגויים המטפלים במקצוע זה.“

אי-אתה יכול שלא להשתומם למרצו המבורך וליכולתו הרבה של האיש נטולי-האור, העורך מסעות לארצות שונות והעורך קבצים לחקר הארץ („ירושלים“) ו„לוחות שנה“ בטעם ובדעת ואף מעיר הערות מאלפות ומאירות עינים; והערותיו הן מחקריות ומעוררות כבוד למחברן בשל בקיאותו הרבה, כעדות המהדיר, „בכל רחבי הספרות, שכל הספרות נבדקת לאור העובדות... ותמיד מצוייה ההבחנה בין החזון והמציאות“. ושניים אלה אומנם חברו אצל לונץ יחדיו, חחקר העבר ושאלות התווה משלימים אצלו זה את זה, הארכיאולוגיה ובעיות התווה כרוכות אצלו, שהקדים את זמננו בראיית החשיבות של ידיעת הארץ, ולו אנו חבים היום לא מעט בתחום זה.“

„קנאתי לציון, ואהבת הלאום הישראלי“ האירו דרכו באפילה ופיעמו את האיש, אשר מטבעו היה לוחם ללא חת ואפילו אם יכולע לו מצד יריביו הקנאים. הוא גם הקדים את דורו בכמה עניינים כלכליים חיוניים, כגון הקמת משקי עזר לפועלים, ביטוח בריאות לאוכלוסיה ועוד.

אולם אין ספק, כי גולת הכותרת בכל עבודתו הספרותית-מחקרית היא תוכניתו להוציא את התלמוד הירושלמי במהדורה מדעית שימושית. גם נטולי-האור, מלומדי-הניסיון העושים מלאכתם באפילה עומדים תוהים ומשתאים למשימתו זו הנועזת. מכאן אתה למד, כי לא רק תלמיד חכם גדול היה לונץ, אלא גם זאת, שראיתו העיונית ניזונה מכוח זכרונו העצום. תוכניתו זו היתה חזון טיפוחיו, לפיכך „החלטנו להוציא לאור... את הספר היותר קדום והיותר חשוב מספרות ארץ ישראל, הוא התלמוד הירושלמי. התלמוד יודפס בכרך אחד על פי הדפוס הראשון ויניציא רפ"ח עם פרוש קצר הקולע רק לפשטן של דברים בלויית נוסחאות שונות מכתבי-יד“. הוא ניטלטל לשם כך לספרות שבחול, כדי לבדוק כתבי-יד עתיקים ושקד על מלאכת קודש זו בגוף וברוח, „מדיק הנני על כל תיבה ואות ומגיהים הננו אותו שבע פעמים וסופרים אותיותיו“. התחלה מפוארת זו נפסקה לאחר כמה חוברות בעטייה של מלחמת העולם הראשונה. יש לציין שלונץ היה גם מבוני „בית החינוך לעיוורים“ בירושלים, וכאן כבשאר עבודותיו הספרותיות והציבוריות עמלה עמו רעייתו משך שלושים וחמש שנים באמונה ובאהבה.

יישר חילו של המהדיר על תיתו לנו מבחר נאה מכתבי א"מ לונץ ועל מסתו הכוללת. אגב ספרו בלונץ ובקבציו הוא מאיר עינינו בפרטים רבים מתולדות היישוב בדור ההוא ועל אישים שונים. ג. קרסל מרצה גם על תוכנם של קובצי „ירושלים“ וה„לוחות“ שהיו אוצר בלום של הזוי יהודי, ערבי וטורקי בארצנו ופירסמו לתהילה את שם עורכם בין חכמי הדור, שפנו אליו בענייני ספרים וכתבי-יד עתיקים.

רשימות

מאת משה פרלא

כ"ג לעצמאות ישראל

בחיים כמו בספרות יש תוך, לזו ודברים בגו ויש גם רעש ריק, אבק פורח וקצף על פני השטח. לעתיד ימוג הקצף, והאבק יפרח לו ורק גופי העובדות ימשיכו את קיומם.

אבל לפי שעה מכוסים פני הדברים ועיקריהם מעינו של המסתכל. מאחורי המסך של אבק ורעש מסתתרת הריקמה הפנימית ובמסתרים מצטרפות החוליות אחת לאחת וסמויה מעין רואים מתחשלת שרשרת ההיסטוריה והמסורת. יש והגיבורים עצמם שיד להם בריקמת ושזירת הדברים, מסנוורים מן האבק המתאבך סביבם. ביאושם הם משליכים את יהבם על שר ההיסטוריה. ההיסטוריה, הם מקוים, תוציא לאור משפטם ועלילותיהם יבהיקו בזיו המצוחצח של הזמן. זו חולשתם וזו פגימתם.

החווה לא פנה אף פעם למשפט ההיסטוריה. הוא חזוה את הדברים כאן ועכשיו. האבק לא סינוור את עיניו והרעש לא החריש את אוזניו.

גם בישראל המחודשת נרקמים ברציפות ובלי-הרף מעשים גדולים המתלכדים לגושי היסטוריה מוצקים, המתבלטים ומזדקרים מעבר לזמנם ומעבר למקומם. אלא שהאבק הזמני והמערפל והרעש המסחרר (המתלווים למעשים) משמשים כסות-עיניים לגמדי-לילה ולעסקנים בלתי-קרואים הצודים דגים במים עכורים. האבק והרעש הם להם חומה.

23 שנות עצמאות כבר נקפו. טבעות-פלדה של היסטוריה יהודית מחודשת חושלו. השרשרת מתארכת ומתחזקת על אף מפריחי האבק והרעש מימין ומשמאל.

במעגלי הנצח

ננועת היהדות, מבחינה מהותית, בחלל ההיסטורי היא עיגולית, היינו נצחית שראשיתה נעוצה בסופה.

אנו קרובים כיום למוקד המרכזי של היהדות כמו היהודים שחיו אלפי שנים לפנינו והיו סמוכים יותר מאתנו מבחינת הזמן למעמד קבלת התורה בהר סיני.

כל הגישות ליהדות המתעלמות מאופייה הייחודי והעיגולי הזה יוצאות וידיהן על ראשן.

כל המידות הכרונוולוגיות והסוציולוגיות, המוסריות והרוחניות שמנו החכמים המודרניים ביהדות אינן תופסות כלל בשלימותה המהותית הבלתי-משתנה והבלתי-מתחלקת.

כגוף קוסמי חי ומושלם ובלתי-תלוי מכילה היהדות הכול («הפוך בה והפוך בה דכוליה בה»).

יהדות מפורקת לחלקיה אינה יהדות. אלה שניסו להעמיד את היהדות על המוסר בלבד, על שמחת החיים, על קיום המצוות או על ציביליזציה ותרבות בלבד לא ירדו לסוף כוונתה ומהותה המטפיסטית של היהדות. הללו אכלו את היהדות אברים אברים מן החי.

קני-המידה להערכת היהדות והיהודים הם שונים ואף לא זהים תמיד. חכמי התלמוד, שתפסו את היהדות תפיסה עמוקה ונצחית ושהאמינו בתורה מסיני ובתאריך מסירתה ליהודים, חזרו והוציאו את התורה עצמה ממעגלי הזמן החולף וההיסטורי. הם החזירו את תורת היהדות הנצחית למסלולה הקוסמי והעיגולי, לתנועת ההוויה האינסופית שקדמה לבריאת העולם.

מתמטיקה והלכה

כשם שבמתמטיקה משתקפת בבואתו של עולם, חוקי הטבע וחוקות שמים וארץ וכל הקוסמוס כולו, כך משתקפת בהלכה האמת הקוסמית של היהדות כולה. חכמי ישראל וגאוניה בכל הדורות שהשקיעו את מאמציהם הרוחניים בשיפור

וניפוי ההלכה, כיוונו כולם לאמת אחת, האמת המטפיזית המונחת ביסודה של עולם ההלכות.

האמת הקוסמית החזונית שמאחורי ההלכה האצילה על חכמי ישראל מזווה ומבינתה השופעת בהכרה ושלא בהכרה, יש שנשארו צמודים להלכה בלבד ויש שנתנו ביטוי לחוד לאותה סמיכות-פרשיות פנימית ועמוקה. לעיטוק צדדי נוסף זה קראו בשמות שונים: מעשה-מרכבה, פרד"ס, חכמת הנסתר וקבלה. ההלכה היא שביל שהחזיקו בו רבים, לא כן הקבלה שהיתה ענין רק ליחידי סגולה, ליודעי-חין.

טעו אלה שראו באנשי ההלכה אישים יבשים ומנותקים מלשדם התוסס והרענן של החיים. כך בדיוק טעו כל אלה שראו במתמטיקה מדע יבש ואת העוסקים בה — החכמים והפילוסופים העתיקים — מתעמלים רוחניים גרידא. חריפיי-מח שאינם מן היישוב. עם בקיעת האטום בדורנו וסלילת-דרכים מכוונת היטב היטב בחלל הרקיע ועם כיבוש הירח, נתגלו פתאום טעמיה ותכונותיה הכמוסים והחיוניים של המתמטיקה. את האמת הזו העמוקה והמדויקת הרצופה בחכמת המתמטיקה, גילו חכמי יוון העתיקה והם שהצמידו יחד את שתי החכמות — פילוסופיה ומתמטיקה. בשתיהן חתר האדם לפענח תעלומי תבל. בשתיהן הגיע האדם למגע הדוק וחי עם סודות ההווה וחוקיה. יחס ההלכה לעולם הקוסמי-חזוני של היהדות הוא כיחס של המתמטיקה לעולם הקוסמי-פיסי.

חתונתו של חיים יקיר / סוף מעמוד 297

— אה, אם זה מחוץ לארץ — אז גם אני רוצה! — אמר חיים יקיר באירוניה, הפשיל עיניו לתקרה וטיפטף לתוכן כמה טיפות. בלילה חלמה כי היא והילדים הולכים עם החתול לטייל לאיזה אגם לא ידוע. האגם שוקט וצלול. החתול רץ אל האגם ומבחין על קרקעיתו באיזה דג שטות. הדג עולה לקראתו ואחר מאבק קצר מתחיל החתול לכרסם את הדג ולאכול את גבו. אבל, פתאום היא והילדים נוכחים לראות כי, למעשה, טורף הדג את החתול.

אבריו של החתול נבלעים לעיניהם אחד-אחד, רגליו, בטנו, זנבו ולבסוף גם ראשו, נעלמים ומתאפסים בתוך קרביו הלא-נראים של הדג, שגופו שקוף לחלוטין.

עזר וייצמן ומשה דיין מתנצחים על מדינות ישראל

ההסדר השלם ומה קו נסיגתה האחרון".
שר הבטחון איבד את בטחונו העצמי ומוליך אותנו לקראת נסיגה, הכריז עזר בראיון מיוחד שנערך בעקבות מאמרו זה ב"ידיעות אחרונות" ע"י אורי אורן. החשש מסוג עימות עם האויב מביא לניתוק מגע באמצעות הסדרים חלקיים, מי שסבור כי הכרעה צבאית אינה מוליכה להכרעה מדינית כאילו אמר שפסו מלחמות ישראל, אם יתח האויב באש יש לחצות את התעלה ולמגרו בארצו, דיין מסיח מורך בלב העם ועליו לפנות את מקומו".

● **"אני חושב שהזלזול בסובייטים היא הבל פה ודברי בופר" אמר משה דיין בראיון-חשובה שנערך ע"י "מעריב".**
לעבור את התעלה ולהשמיד את הצבא המצרי זה כרוך במגעים קרביים עם ה"סובייטים, ואינני חושב שזה יוסיף בריאות לבטחונה של ישראל, אולם אם מהלכי המלחמה יחייבו זאת נגיע עד קהיר. בארבע השנים לא אצו הסובייטים להתנגש אתנו ועלינו להמנע מכל התנגשות איתם ככל האפשר בחנאים של שלום — התעלה משגי צידיה היא טריטוריה מצרית.

● **כפיית אנגלית מותרת? שואל המדקדק החוקר יצחק אבינובי בסדרת מאמרים ב"ידיעות אחרונות" שבהם הוא מתריע על דחיקת העברית על ידי האנגלית.**
ההליכה בעקבות האנגלית מגיעה לפעמים עד כדי טמטום גמור, הוא כותב. לפני כמה שנים היו עתונאים שהתגדרו ב"הצגת בתולים" וה"פגלג בתולים" במקום "הצגת בכורה", וכד' (ו"המהדרין" כתבו בתולין בנגן...), אולי צמיד גם את ארוחת הבוקר ופת שחרית ב"שבר צום" ("ברייקפאסט" ה"אנגלית) — — — פעם שמעתי אורח ישראלי אומר לחברו חייך מאמריקה "אתה מרגיש כמו ללכת איתי?"

מר אבינובי טוען כי "הדג מסריח מן

● **"מדינת ישראל", קבע עזר וייצמן בכואמרו. נלחמה ארבע מלחמות: מלחמת השיחרור, מיבצע קדש, מלחמת ששת הימים ומלחמת 69'70. במלחמה אחרונה זו הידועה כמלחמת-ההתשה, התשה ממשלת ישראל. משיקלים צרים של שמירת יהודה נמנעה הממשלה מעריכת חשבון זה. היא קוטפת את מוחו של הציבור באמצעי כלי-התקשורת העומדים לרשותה, משתבחת בהישגים של קצרה ומסתייעת ב"הסברים" ב"פרשנויות" וב"תורות" להצדקת הכיש-לונות.**

את חולשת הממשלה מונה עזר וייצמן בשתיים אלה: בהיעדר כישרון לשילוב מוצלח של כוחנו הצבאי עם מהלכינו המדיניים ובהיעדר תעוזה ועיקביות במהלכים הבטחוניים עצמם חולשה שהביאה כבר ב-1968/9 לאותה הידרדרות במעמדנו שאיפשרה למצרים לפתוח באש וליזום את מלחמת ההתשה ועתה הביאה ל"רוחב הלב" שמוכנה ישראל לבלות לגבי הנסיגה מתעלת סואץ. היעדר תעוזה ועיקביות המחשבה הבטחונית מנעה התעוררות ומאמץ להכרעת הכוח ה"עיקרי המצרי ומנעה את נצחונו במלחמת ההתשה. הממשלה נתפשה לחרדה והעמיקה בלב העם את הפחדים מפני הדוב המצרי, מפני הנשר האמריקני ואפילו מפני הגחש המצרי והדביקה את העם כולו בחששותיה והפיחה מורך ציבורי. הפגות אותה חרדה הססנות מנעו אותה את שיחרור האריה הישראלי מסוגרו ובמקום להכריע את הצבא המצרי באותן שנים שהדבר ניתן היה לעשותו עסקנו בדקירתו באגפים ובנסיונות להתישו באמצעות חיל האויר בלבד. וה"תוצאות: צבא מצרים ערוך כיום לאורך התעלה מתגרה בנו מלחמה ומאים לפתוח באש. ישראל נמצאת במצב של התגוננות ומכשירה את ליבה ולב העם לקראת נסיגה לקוי הסדר חלקי בעוד אין היא יודעת מהו

קדש, מלחמת ששת הימים, מלחמת התשה. אלה הן מערכות שנדחפו בהן אך לא מלחמות. נצחון במלחמה פירושו לשבור את רצון ההתנגדות של האויב. את זה לא עשינו.

„מלחמת ששת הימים היתה, למעשה, מלחמת מנע. רצינו למנוע כיתור ישראל ואת זה השגנו. אבל לא היתה מטרה ברורה של השגת שלום. הצהרות המדינאים הוכיחו זאת. השטחים לא היו מטרה לעצמה. ולכן אם חס וחלילה תפרוץ מלחמה נוספת אני שואל את עצמי מה תהיה מטרת המלחמה הבאה. יותר נכון: האם כבר הגדרנו את מטרת המלחמה הבאה. התוצאה היא חסרון באסטרטגיה המדינית שלנו לעומת ההישגים המערכתיים הטקטיים הפאנטימיים.“

● **„נוכחות צבאית יומית באיזורים רגילים“** מגיב אלוף מילואים שלמה אראל מי שהיה מפקד חיל הים בימי מלחמת ששה הימים על נסיון המחבלים להתנקש במיכלית קוראליטי.

בראיון מיוחד שנערך עמו ע"י מר אביעזר גולן כתב „יריעות אחרונות“, נשאל מר אראל המכהן עתה כמנהל חברת בת של החברה הימית להובלת פרי כי בעקבות התקציב של ההתקפה על קוראליטי וגוכח האפשרות שהתקפות דומות יישנו היוכל לענות „נקודות תורפה“ שבנתיבן של מיכליות הדלק המגיעות לארץ. על כך השיב, כי כל אניה ישראלית בושר היא מועדת להתקפה כמו... משרתי אל על וקונסוליות ישראליות. אך לדעתו מגוימים מאד במישור קלה של ההתקפה על המיכלית. הוא מטיל ספק במה שנכתב כאילו חמש ספינות דיג ארבו למיכלית.

● **12,5 אחוז מן הסטודנטים בארץ הם מעדות המזרח.** מכלל ציבור הסטודנטים המונה כ-45 אלף נפש מספר הסטודנטים מעדות המזרח הלומדים באוניברסיטאות מגיע ל-12,5 אחוז מספר לסופר „דבר“ מר פנחס ספיר שר האוצר, המסאר והתעשייה.

העתון מדגיש יריעה זו לתקן יריעה קודמת שהופיעה בעתון כאילו מספר הסטודנטים מעדות המזרח בארץ מגיע ל-12.500. **יעקב הרמנגל**

הראש“ וככל מחלה כן החלה האנגלית בקטנות. עשרות שנים השתמשו בארצות הברית בלשון רבים, עד שהוגד לו כי ניתנה פקודה ממשד החוץ והעתונאים גזררו לקפוף על השינוי החדש כעל מציאה.

„הן זה גורל העברית שכל שר ומנכ"ל מתעמר בה כטוב בעיניו כדי להגזיח“ את שמו — — זוהי הפקרות לשונית, מדוע נחקה את האנגלית כקוף?“

● **מרכז למטכנולוגיה חינוכית** יוקם בתל-אביב, מוסר „דבר“, ובו יושקעו חמשה מליון דולארים. המרכז יוקם על ידי משרד החינוך בשיתוף עם קרן רוטשילד ליד בנין הטלביזיה הלימודית ברמת אביב.

במסגרת המרכז תוקם מעבדה משוכללת שתהווה מעין מכון חקנים לאמצעי חינוך. מעבדה זו תברוק את אמצעי ההוראה, תפתח אמצעים אלקטרוניים ואלקטרואופטיים להוראה וללימוד וכן תיעץ למערכת החינוך בבחירת הציוד המתאים למטרות אלה.

● **„יחידות דיור אינן התחדשות עירונית“** כותב יובל אליצור ב„מעריב“. „הזעזועים הסוציאליים שפקדו לאחרונה את ישראל ובמיוחד הצורך לתת עדיפות להקלת מצוקת הדיור של השכבות הגחשלות, הטילו מבוכה על המימסד התיכנוני הישראלי, מתברר כי בכל אותן שנים שבהן היה ידוע לכל כי מצויים במדינת ישראל קרוב ל-150 אלף יחידות של „דיור פגום“ נעשה מעט מאד להכין תכניות משולבות הדרושות כדי לפתור את בעיית משכבות העוני.“

מר אליצור הסביר בכתבתו זו שהיא חלק מסידרת כתבות שלא יספיקו אפילו מליוני הלירות שממשלת ישראל תצטרך להקציב מדי שנה בשנה בכל אחת מן השנים הרקובות כדי לבנות אלא חלק קטן מן הדירות הדרושות. כן הוסבר שבנייה מזורזת שאין עמה הבנת הנושא המירכב לא תפתור את בעיות האנוש שבהן כרוך שיקום משכנות העוני.“

● **„לא הגדרנו לעצמנו את מטרות המלחמה“** אמר אלוף-מילואים יוסף גבע שהיה נספח צה"ל בארה"ב בימי מלחמת ששת הימים לסופר „מעריב“. „אנו נושאים את שם המלחמה לשוא. אנו מחליפים מושגים וקוראים מלחמה למערכה. מלחמת

א. יהדות ומעשי אלימות

מאת אביגדור מאניטש

המצרית... אלא מה עשה משה? הוא הרג את המצרי ללא כל שהיות והציל את העברי מייד מכהו.

אמנם כשנודע הדבר לפרעה, מוסיפה ה' תורה לספר לנו (עובדה זו מעלימים מאתנו מחברי המודעה), פחד משה וברח למדין וישב בארץ ההיא שנים רבות — עד מלאת לו שמונים שנה. ואז שב משה מצריימה בדבר ה' כדי למלא שליחות מטויימת. דרך אגב הודיעו ה', שאין לו מה לפחד, כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשו.

לפי דברי המודעה הזאת, עלינו ללמוד לקח ממעשהו הנועז של משה ולהכות את שונאינו מכה תחת מכה. זו צרה, שמחברי המודעה סתמו ולא פירשו לנו מה טיבה של מכה זו, אם עלינו לגייס את כל כוחי תינו הדלים ולצאת במלחמה גלויה נגד רוסיה, המעצמה הגדולה והכבירה, המטילה אימה על כל מדינות העולם, לרבות מדינת אמריקה, או שעלינו לנקוט באמצעים ה' גמריים של ה'ליגה' המגינה על היהודים בהתנפלויות על הפקידים הרוסיים בארצנו זו הנמצאים בחסותה של ממשלת אמריקה, כגון לעקוב אחרי נציגי רוסיה ולהציק להם בקריאות של בוז, להקניט אותם בבתי המסעדות, לזרוק טיפות חריפות של אמונייה באולם שבו מרקות הרקדניות הרוסיות את ריקודיהן האומנותיים (ולהבאיש על ידי זה את ריחנו בעיני קהל הצופים) ולהתקומם כנגד המשטרה, שתובתה היא להגן על כולנו מפגעים רעים כאלה.

באותה המודעה מתאוננים המחברים, כי כ"שיהודי צעיר נאסר", כלומר: כשאברהם הירשקוביץ, חבר בליגה להגנה היהודית, שמצאו אצלו אקדחים ורימוני יד בכוונה לחטוף את אירון ערבי, כדרך שגוהגים כל האימתנים בימינו אלה, לא נקפה המנהיגות הרשמית של גיוירוק אפילו באצבע קטנה כדי להוציא את האסיר מבית האסורים, עד שקם ברנארד דויטש ושיחררו בערבות

ימינו אלה הם ימי מהומות ומבוכות. מהפכנים מכל המינים — „גמרים שחורים“, „לורדים צעירים“, סטודנטים סוטים, צעירים מסיטרא ד„שמאל החדש“ — מורדים ב' סידרי החיים הקבועים וחותרים חתירה עמוקה תחת מוסדות החברה. רוח תזוית נכנסה בנוער האמריקאי; ברצונו להרוס את יסודות המשטר החברתי הישן, אך אינו מתוזה קחי תכנית לשיפור החיים של ה' משטר החדש.

לצערו הרב נתפס גם חלק ניכר של הנוער היהודי לרעיון המרדנות בעטייה של תעמולת מנהיגים תוקפנים, המותחים ב' קורת חריפה כנגד דברי האומה והמערערים על פיסקי דיניהם של רבנים גדולים. נזכיר כאן, לדוגמא את פעולותיהם של שני מנהיגים רביביוניסטים ידועים, הלא המה ברנארד דויטש ואלכס שלזינגר, המ' פרסמים לעתים בעיתונות האידית מודעות גדולות לטובת היהודים בבריית-המועצות. ב' מודעה אחת שנתפרסמה בגליון ערב פסח של ה'טאג מארגען זשונאל', יועצים אותנו שני המנהיגים הנכבדים עצה טובה והגונה, והיא — שנלך בעקבות משה רבנו ונלמד מדרכיו. אמנם משה ציוה לנו תורה שלימה הכוללת תרי"ג מצוות, שבתוכן נמנות מצוות מטויימות שהן מיסודות היהדות, כעין „לפני עוור לא תתן מכשול“, „לא תיקום ולא תיטור את בני עמך“ והכלל היותר גדול בתורה „ואהבת לרעך כמוך“.

ברם מחברי המודעה לא התכוונו למצוות מסוג זה. הם הדגישו את העובדה, כי כאשר גדל משה ויצא אל אחיו לראות בסבלותיהם, הוא ראה איש מצרי מכה איש עברי מאחיו. משה שנחשב כבן מלך בחצר מלכותו של פרעה, לא פנה בבקשה אל הוד מלכותו שיחוס וירחם על העברי המ' כה, הוא לא קרא לוועידות שיבואו לכלל החלטות ולא נזמין את חוקרי החברה לערוך חקירות ודרישות בעניין האנטישמיות

שהם מתנגדים להתנהגותם התוקפנית של חברי ה"ליגה". אמנם כדאי היה להרב כהנא לעבור על פרשת "זקן ממרא" (בספר "דברים", פרק י"ז), המפרשת את פסק דינו של שופט שאינו נשמע לקולו של בית הדין הגדול בירושלים. יהרהר נא הרב בדבר זה; אולי יתעשת ולא ישמש עוד בתפקידו של "צעיר ממרא" הזורק מרה בכל האנשים שאינם תומכים בדיעותיו הקיצוניות והפוגע בכבודם של מנהיגים ורבנים מפורסמים ש"אינם מכירים בסמכותו לפעול פעולות כרצונו. (קרארונא את מאמריו המפוצצים בשבועון האנגלי "דהי ג'ואיש פרעס", שבהם הוא מבטל את "דיעותיהם השטחיות" של מנהיגי גים ותיקים ושל שופטים לשעבר — רמו לארטור גולברג — ומלגלג על דברי חבר הרבנים ("בארד או רבאסיס") משום שאינם מקבלים את מרותו.

לבסוף נביא כאן מעשה שהיה בעיירה הייטסטון, אשר במדינת ניו ג'ורזי: שמעו שמעו חסידי הרב כהנא, שבעיירה ההיא הרימו חברי הקו קלוקס קלן את ראשם וכורכם הם שרפו שם צלבים. מיהרו הב"חורים הנלהבים ונלחמו מלחמת מיצוה עם שורפי הצלבים. גזירה שמא יתקיפו גם את יהודי העיירה, וזוהו הם קירשו שם שמיים בפרהסייה וקיימו מיצוה עובר למעשה, לקיים מה שנאמר: זריזים מקדימים...

למען האמת ההיסטורית עלינו להוסיף כאן עוד עובדה מאלפת, כי במעשה נהדר זה לא היו בחורי הליגה בודדים במועדם. נאמנה עלינו עדותו של ג'וסף קולומבו, הלא הוא מנהיג הליגה האיטלקית, הידוע ברבים כמקבל סחורות גנובות וכנאשם בשוועת שקר. קולומבו זה הסיח לפי תומו לפני שנורה, כי חברי הליגה האיטלקית השתתפו במפגן שנערך לא מכבר בחושינגטון הבירה על ידי חברי הליגה היהודית לטובת היהודים ברוסיה. כמרכן עזרו החברים האר"טאלקים לחבריהם היהודים במעשם הנועז בעיירת הייטסטון... יתר על כן: אחד מדוברי הליגה היהודית אישר את הידיעה הזאת והוסיף נופך משלו: אמנם אנשים מסויימים (חדאי מאנשי ה'מימסד') דעתם

בסך של חמישים אלף דולארים. מעשה זה צויין על ידי מחברי המודעה כ"פדיון שבויים".

האמת גיתנה להיאמר, ש"פדיון שבויים" נחשב במשך מאות בשנים למיצוה ממין אחר לגמרי. למשל: כשאציל פולני השליך את היהודי שלו לתוך הבור בגלל זה שלא שילם לו את דמי חכירתו בזמנם, או כש"הגויים העלילו עלילות שוא על יהודים חפים מפשע, התעוררו יהודים רחמנים ופדו את אחיהם מכף מעניהם. ונשאלת שאלה: האם גם דינו של הירשקוביץ נקיות מחטא? האם גם עליו גוללו עלילת שוא? אם כן, למה לא יכתישו מגינו בפומבי את האשמה שטפלה עליו המשטרה? או אולי הם דור-שים זכות מיוחדת לחבר ה"ליגה" הנאשם בפשע חמור, שלא ישא עונו בזכות יהדותו (כמו שהכושים הקיצוניים דורשים סלחנות לפושעים שלהם מפני שחרותם)? יידעו נא מחברי המודעה, כי בזה שהם מחפים על פשעו של הנאשם הם מוליכים שולל את הקהל וגם עוברים על לאו מפורש בתורה "לפני עור לא תתן מכשול", כי הלא הם מסתירים מקהל הקוראים מה הם המעשים הטובים שבגללם נאסר אברהם הירשקוביץ. אכן כדאי ורצוי לאלה הדוגלים בשמו של משה רבנו לשמוע בקולו ולקיים את מצוות תורתו ולא הזדהות עם "עשרת הדברות" (עשר הנקודות המפורסמות) של הרב מאיר כהנא, המכריו בגלוי, שכוונתו היא לחרחר ריב בין ארצות-הברית ובין בריית-המועצות, כלומר להגדיל את המדורה המתלקחת בין שתי המעצמות האלו בקשר לענייניהן השונים במזרח הרחוק ובמזרח הקרוב.

זה הוא פסק דינו של מאיר כהנא, רב אורטודוקסי, שאינו מתחשב כלל בדיעותיהם של גדולי התורה בכל הדורות, אשר התנגדו בתוקף למעשי אלימות. ידוע לנו יחסם של חז"ל לקנאים השונים שנלחמו ברומאים וגם שפכו דם יהודים שלא היו תמימי-דעים למעשה אלימותם. קנאים אלה נקראו בפי חז"ל "בריונים", "סיקריקין" (שודדים ממש). גם גדולי התורה בימינו אלה, הן במדינת ישראל והן במדינת אמריקה, הודיעו בגלוי,

בישראל, לא יתפארו במעשיהם אלה של קנאי ימינו.
כללו של דבר: כדאי לאלה המדברים בשם מו של משה רבנו לקיים את מיצות תורתו. אולי יזכחו גם הם, שתכסיסיהם נוגדים לרוח התורה והממסורה.

נותה מאיחוד זה (עם חבר הפושעים האירטאליקים), אך חברי הליגה היהודית יעשו כל מה שביכולתם לטובת יהודי רוסיה אם אף תיפגם על ידי זה הנמות היהודית... וה מבין יבין...
אנו תקווה, ששני המנהיגים הריזיוניסטיים, המגינים על כבוד הליגה ה"מחולל"

ב. אלימות וצדק

מה הוא חטאו של הירשקוביץ? עונו הגדול הוא שרצה לגמול לחטפנים הערבים כגמולם ועלידי כך ללמדם לקח, שאף הם ומגיניהם לא יגנו על דם יהודי ששפכו כשהתקיפו מטוסי ישראל.

הרושם שלי מן הדברים של מר אביגדור פאניטש הוא, שהגנה דואג יותר לתרמיטנו בעולם הלא-יהודי מאשר למצוקתם של אחיו בני עמנו הנתונים בצרה ובשבייה ברוסיה. מן הראוי שיערה מקצת מאותם רחמים שעורר בקרבם "סבלם" של הנציגים ה"סובייטיים בארזה"ב — על יהודי רוסיה, וישפוך מקצת מזעמו על המשטר האכזרי והמדכא. לא כמו ברוסיה מותר לו ליהודי באמריקה להשתמש בזכויותיו החוקיות ושומה עליו לדאוג לכך שנציגי העריצות הסובייטית יטעמו מעט טעם ההרגשה של יהודי ברוסיה. אם ציר רוסיה צריך להביט מסביבו כשהוא יוצא את השגרירות או הנציגות, נזכירהו שהיהודי במדינתו שרוי בפחד תמיד וגם בתוך כתלי ביתו תשיגהו אימת הבולשת. ידע, שאין היהודי בארצו יכול להביע את רגשותיו ושאיפותיו ורק בסתר לבו יעז לחלום חלומות עמו ותקותיו.

התופעה המרגיזה היא, שיהודים משליכים שיקוצים על אנשים מישראל שמוכנים לסכן את נפשם בעד שלום העם וכבודו. הכושים הופכים עולמות כדי להגן על אנג'ילה דייוויס, שהשתתפה בביצוע מעשי רצח מתועבים. הציבור הכושי עומד בכל תוקף על זכויותיו וליברלים יהודים מסייעים על דם. אף עדות אחרות כך. כשנאסרו האחים בריגאן הואשמו במזימות פליליות נגד ה"ממשלה של ארצות-הברית, חשו דברים (ב' קמוצה) וכנסיות קתוליים להגנתם. אולם כשהיהודי נאמן לעמו ולתורתו נאסר ונאשם בחטא פחות חמור, אין גוף יהודי שיגן עליו והאירגונים היהודיים מתעלמים ממנו לגמרי. לא היה אף מוסד יהודי אחד שהתעניין לדעת על מצבו וצרכיו הרתיים כשהושם הירשקוביץ בבית-הכלא. חטא כבד חטאה הציבוריות היהודית שהפכה עורף לאדם יהודי שקינא את כבוד ישראל ולא עמדה לו בצר לו.

אשר לאלימות, הנה אין ספק שהוא דבר מגונה, אולם עתים אין להימנע משימוש בה. אין תורתנו מצווה עלינו להושיט את הלחי השנייה. לפי דרך הוכחתו של מר פאניטש לא היתה צריכה מדינת ישראל להשיב מלחמה שערה, כי אם לאסוף את ידיה ורגליה ולמוע כעם. אנוהו אומרים, שדם יהודי אינו זול יותר מאשר דם בן עם אחר ואנו מקיימים את המאמר ה"תלמודי: הבא להרגך השכם והרגהו.

הסופר מעלה את ענין הייטסטאון ומונה את ה"ליגה" בחטא שיתוף-הפעולה עם שונים וזרים. האמת היא, כשערכה ה"ליגה" מצעד ברחוב הראשי של הייטסטאון והפגינה נגד פעולותיו של ה"קרקולוסקלן", הצטרפו למיפגן-המחאה בני הציבור הכושי והעדה הקתולית. היתה זו הפגנה רבת-רושם של אחוה בין-עדתית למופת.

ש. ז. שושן

בענין אברהם הירשקוביץ עלינו לזכור שהוא נאשם רק על דבר אחד, שמעל בדרכו ועל יסוד האשמה זו יצא דינו — מאסר של חמש שנים. השופט החמיר ביותר והטיל עונש מכסימלי. במקרים דומים הוטל עונש מאסר של שנה אחת בלבד. ובעצם

חבר ועד הפועל של ליגת-ההגנה היהודית

ידיעות

יצחק טבנקין ז"ל

בראך נפטר מנהיג הקיבוץ המאוחד. הי-
מנוח, שעלה לארץ בתקופת העלייה ה-
שנייה, בשנת 1910, היה מן הדמויות
הבולטות במדינת ישראל. הוא היה איש
"השומר" וממייסדי תנועת פועלי ציון, מ-
מניחי היסוד של קיבוץ עין-חרוד וחבר
המשק עד יום מותו.
ט. היה חבר הוועד הפועל הציוני ונבחר
ג פעמים כחבר הכנסת. הוא השתתף ביסוד
פלמ"ח. לאחר מלחמת ששת הימים היה בין
המנהיגים הפעילים ביותר של תנועת ארץ-
ישראל השלימה.

אנחנו משתחפים באבלם הגדול של
ידינו
בייניש ודוד אפשטיין
במות עליהם האח הרב אפרים
ואחותו שולמית בירושלים
בעבודתם בתנועה הלאומית ובשדה
התרבות העברית ינוחמו.
ד"ר מ. טשרנוביץ ורעייתו שושנה
חיים וזוהו ליף
גבריאל פרייל

כוס תנחומים לדידנו היקר
מר דוד אפשטיין
על מות אחיו הרב אפרים
ואחותו שולמית
המקום ינחמך בתוך שאר אבלי ציון
וירושלים.
א. ר. וצפורה מלאכי

FAMOUS FOR THE ULTIMATE IN

KOSHER CUISINE

SINCE 1917

Lou G. Siegel Inc.
209 W. 38th St. - WI 7-1262
FREE PARKING

NEAR

MADISON SQUARE GARDEN

AND THE THEATRE DISTRICT

FISH

from

**FRESH WATER
NON
POLLUTED
ISRAELI
PONDS**

KAPICARP

**LOW CALORIE
GREAT NEW TASTE**

Cleaned & Ready for Cooking,
Baking, Broiling & Gefilte Fish
At your local food & fish market's
freezer counter, Daltch-Shopwell
or contact us for nearest store.
Imported Fresh as the day
it's Caught, by:

GOURMET IMPORTS

733 50th STREET, BKLYN, N.Y.

(212) 633-2524

המרכז היהודי ההוליסכוד
הרב אליעזר ד. רבטמן
המכון העברי של וייט פליינס
וייט פליינס, ג. י.

הרב משה גראויר מיכאל הלר, נשיא

הרב דוד הולאנדר
המרכז היהודי של מאונט אידן, ברוקס
מכרך את מדינת ישראל

ק"ק שמרנית דקנארסי
דוד א. הייבר, רב הרולד גנקין, נשיא
(לכבוד ידידנו אישר אהרונסון)

רוב ברכות ואיחולים
מאת ידיד

ביהכנ"ס בני ישראל
111 אירווינג פלייס, וואודמיר, ל. א.
ד"ר ישראל ספליק, רב
א. פינקל, נשיא

הקהילה היהודית של ווירונה
56 שדרות גרוב, ווירונה ג. ג.
אלתר קריגל, רב חיים נון, נשיא

קהילת "שערי צדק"
היקסוויל, ל. א.

אליהו ד. סקייס, רב
ד"ר אלברט פריימן, נשיא

ישראל הצעיר דקוויגארדן הילס
הרב ס. שוינפלד ש. מ. ריינר, נשיא

קהילת בית אמת
של היולט, ל. א.

הרב גדליה פרס אליהו פלר, נשיא
יחיאל רוזן, חזן

קהילת שערי תורה
של ברידז'פורט

הרב ישעיה רקובסקי
יוסף גילברג, נשיא

היכל נורט קנמרי
גלן קוב, ל. א.

הרב א. מ. ווינטרס
ברטרם פרייזוירט, נשיא

ק"ק בני ישראל דאלמונט
דרך אלמונט ושדרת בייליס, אלמונט, ל. א.
א. מ. סוקובין, רב אריה שולמן, נשיא

כנסת ישראל של סי גייט
סי גייט ושדרת נאוטילוס
עזרא גלמן, רב לואיס שכטר, נשיא

THE BROTHERHOOD SYNAGOGUE

קהילת בית אחים
189 רחוב 13 מערבה, ג. י.
אירווינג י. בלוק, רב לינארד ברוזשטיין, רב
הרבט פלאומ, נשיא

היכל בית אל, סטאמפורד, קונ.
הרב אלכסנדר י. גולדמן דוד לפין, נשיא

המרכז היהודי של
ברייטון ביטש, ברוקלין
א. גיושטיין, רב אליעזר גולדשטיין, נשיא

קהילת כנסת ישראל
פאר ראקובי, ל. א.
רפאל פלקוביץ, רב מרדכי זוהן, נשיא

ק"ק בית ישראל
בקמדן, ג. ג'רסי
מיכאל וויין, רב דוד רוזוף, נשיא

היכל שערי צדק
בופלו, ג. י.
יצחק קליין, רב י. מאסממן, נשיא

המרכז היהודי של דז'קסון הייטס
34-25 רחוב 82

הרב ארנולד ש. טורצקי
וואלטר לאכהיימר, נשיא

בית הלל מטעם בני ברית
באוניברסיטה קורנל, איטהאקא, ג. י.
הרב משה גולדסארב, מנהל

בית הכנסת בית אל
סאוס אורנג', ג. ג.

הרב ד"ר תיאודור פרידמאן
הרב י. אורנשטיין
מורים גולדסמיט, נשיא

המרכז היהודי תורת אמת
78-15 שדרת פארסונס, פלושינג
הרב ה. יואל לאכס מירון מזוראק, נשיא

תהילה למדינת ישראל על הישגיה בשנת העשרים ושלוש לעצמאותה
SALUTE TO ISRAEL ON ITS TWENTY-THIRD ANNIVERSARY

<p>Seaview Jewish Center, Bklyn Rabbi Norman J. Strizower</p> <hr/> <p>Sephardic Cong. of Long Beach Rabbi Asher H. Abbitan</p> <hr/> <p>Sephardic Temple Torah Israel Cong. Rabbi Eli Greenwald</p> <hr/> <p>Talmud Torah Tifereth Israel of E. Flatbush Rabbi Jacob D. Lief</p> <hr/> <p>Rabbi Paul Teicher and the Farmingdale Jewish Center</p> <hr/> <p>Temple Beth Am Bayonne, N. J. Rabbi Morris M. Tosk</p>	<p>Temple Beth Israel Port Washington, L. I.</p> <hr/> <p>Temple Beth Ohr Clark, N. J.</p> <hr/> <p>Temple Beth Sholom Smithtown, L.I. Rabbi Elliot T. Spar</p> <hr/> <p>Temple Emanu-El of Lynbrook Rabbi Harold I. Saperstein</p> <hr/> <p>Temple Emanuel of Parkchester Rabbi Jos. Spevack</p> <hr/> <p>Temple Emanuel Reform Cong. of Queens Rabbi Arthur Solfer</p>	<p>Temple Emanu-El Yonkers, N. Y.</p> <hr/> <p>Rabbi & Mrs. S. Weinberger Passaic, N. J.</p> <hr/> <p>Dr. Jos. I. Weiss, Rabbi Neponsit, L. I.</p> <hr/> <p>Rabbi Jacob Wendroff Queens Jewish Center Queens Village, N. Y.</p> <hr/> <p>Woodside Jewish Center, L.I. Rabbi & Mrs. I. Bergstein</p> <hr/> <p>Rabbi Benj. B. Wykansky Staten Island, N. Y.</p>
---	---	--

<p>Rego Park Jewish Center 97-30 Queens Blvd. Rabbi Josiah Derby Pres. Charles K. Rehner Exec. Dir. Cecil Wakenfeld</p> <hr/> <p>Temple Beth El 445 Beach 135th, Rockaway Pk. Rabbi Allan Blaine Pres. Jack Topal</p>	<p>Temple Beth El Ithaca, N.Y. Rabbi Irwin S. Beigel Pres. Leonard Dworsky</p> <hr/> <p>Jewish Center of Brighton Beach 2915 Ocean Parkway, B'klyn Rabbi A. Neustein Pres. Eliezer Goldstein</p>	<p>Temple Beth Sholom Roslyn Heights, L.I. Rabbi Jos. P. Sternstein Pres. Leonard Kliegman</p> <hr/> <p>Jewish Community Center Shaare Zedek Synagogue 903 Ponce De Leon Ave. Santurce, Puerto Rico Rabbi Solomon H. Waldenberg</p>
--	--	---

BEST WISHES TO
The State Of Israel

FROM
AMERICAN
TECHNION SOCIETY
271 MADISON AVENUE
NEW YORK, N. Y.

ISRAEL INTERMENTS

RIVERSIDE
MEMORIAL CHAPEL INC.

76th St. & Amsterdam Ave., N. Y. C.
Tel.: EN 2-6600

Shlomo Shoulson

Announces:

With a feeling of Responsibility and Personal Vigilance we make all necessary arrangements for BURIAL IN MEDINAT YISRAEL at ALL cemeteries. Everything is done with the greatest exactitude and according to Jewish Law.

Solomon Shoulson • Carl Grossberg
Directors

Chapels throughout New York,
Miami Beach & Miami

תהילה למדינת ישראל על הישגיה בשנת העשרים ושלוש לעצמאותה
SALUTE TO ISRAEL ON ITS TWENTY-THIRD ANNIVERSARY

Cong. Kneses Tifereth Israel Port Chester, N. Y. Rabbi Joseph Speiser	Forest Park Jewish Center, L. I. Rabbi Yitzchak A. Sladowsky	Little Synagogue, N. Y. Rabbi Jos. Gelberman
Cong. Ohab Zedek Yonkers, N. Y.	Garden Jewish Center of Flushing Pres. David Hollander	Manhattan Beach Jewish Center Rabbi Dr. Jos. Singer
Cong. Ohav Sholaum, N.Y.C. Rabbi Ralph Neuhaus	Dr. & Mrs. Israel Gerstein Passaic, N. J.	Dr. Israel R. Margolies, Rabbi Beth Am, The Peoples Temple
Cong. Pri-Eitz Chaim, Bklyn Ocean Ave. Jewish Center	Glenwood Jewish Center Rabbi Solomon E. Drillman	Marine Park Jewish Center Dr. Norman Strickman, Rabbi
Cong. Shaare Hatikvah, N. Y. Dr. Abraham D. Krauss, Rabbi	Greenburgh Hebrew Center Dobbs Ferry, N. Y. Rabbi Immanuel Lubliner	Rabbi & Mrs. Daniel H. Mehlman Arverne, L. I.
Cong. Shaare Zedek West N. Y., N. J. Pres. Julius Lebrecht	Hackensack Hebrew Institute Rabbi Jacob Kleinman	New Hyde Park Jewish Community Center Rabbi David Moseson
Cong. Share Tefila of Kings H'way Rabbi Chas. Kahane	Hebrew Center of E. Bronx Rabbi G. Romanoff Pres. George Ritzer	New Milford Jewish Comm. Center Rabbi Harold D. Halpern
Cong. Sons of Israel Lakewood, N. J. Rabbi Paul Z. Levovitz	Hicksville Jewish Center, L.I. Rabbi Jos. Grossman	Northeast Jewish Center Yonkers Rabbi Joseph H. Wise
Cong. Sons of Israel Suffern, N. Y. Rabbi Paul E. Schuchalter	Jericho Jewish Center Rabbi Stanley Steinhart	Northside Hebrew Cong. Rabbi E. Mayerfeld
Cong. & Talmud Torah Ahavath Achim, B'klyn Rabbi Israel Poleyeff	Jewish Center of Bayside Hills, L. I. Rabbi Israel Stein	Prospect Park Jewish Center Rabbi Abraham Kelman
Cong. Tifereth Israel of Mapleton Park Dr. Kurt Klappholz, Rabbi	Jewish Center of Wakefield & Edenwald Dr. Benj. Helfgott, Rabbi	Queensboro Hill Jewish Center Rabbi Albert Thaler
Elmhurst Jewish Center Rabbi Moshe Portnoy	Jewish Community Center of Paramus Rabbi Aryeh Gottlieb	Rabbi & Mrs. Sanford Ragins Hartsdale, N. Y.
Dr. Salomon Faber, Rabbi Kew Gardens Anshe Sholom Jewish Center	Judea Center Synagogue Brooklyn, N. Y. Dr. Meir Feldman, Rabbi	Rabbi Herbert J. Rose Jericho, L. I.
Rabbi Irwin Feldman Linden, N. J.	Kingsway Academy Brooklyn, N. Y. J. Shelley Applebaum, Princ.	Dr. Hyman J. Routtenberg, Rabbi Nanuet Hebrew Center
First Hebrew Cong. of Peekskill Rabbi Chaim Rozwaski	Lincoln Square Synagogue New York Rabbi Steven Riskin	Saddle Brook—Rochelle Park Jewish Center, N. J. Rabbi Alan Lavin
Flushing Jewish Center Rabbi Paul L. Hait		Rabbi Barry D. Schwartz Perth Amboy, N. J.

תהילה למדינת ישראל על הישגיה בשנת העשרים ושלוש לעצמאותה
SALUTE TO ISRAEL ON ITS TWENTY-THIRD ANNIVERSARY

<p>Young Israel of Ave. U Brooklyn, N. Y. Rabbi Zev C. Minkovitz Pres. Harry Gold</p>	<p>Young Israel of Ocean Pky Rabbi Herbert W. Bomzer</p>	<p>Clifton Jewish Center Clifton, N. J. Rabbi, Dr. Eugene Markovitz</p>
<p>Young Israel of Boro Park 1349-50 St., Brooklyn, N. Y. Rabbi Gedalia D. Schwartz Pres. Irving Saidlower Ex. Dir. Meyer Hochhauser</p>	<p>Young Israel of Sunnyside Rabbi Chaim J. Meskin</p>	<p>Concourse Center of Israel Rabbi Morris Berman</p>
<p>Young Israel of Concourse 1040 Grand Concourse Bronx, N. Y. Rabbi Max Hoch Pres. Jerry Rothman</p>	<p>Young Israel of West Side Rabbi Emanuel Gettinger</p>	<p>Cong. Adas Israel Passaic, N. J. Dr. Leon Katz, Rabbi</p>
<p>Young Israel of Flatbush 1012 Avenue I, Brooklyn, N. Y. Rabbi Solomon J. Sharfman Pres. Allen Bodner</p>	<p>Young Israel of Woodmere, L. I. Rabbi Sidney Lebor</p>	<p>Cong. Agudath Sholom of Flatbush Rabbi Solomon Kornfeld</p>
<p>Young Israel of Forest Hills Yellowstone Blvd. & Burns St. Forest Hills, L. I. Rabbi Marvin Luban</p>	<p>Astoria Center of Israel Rabbi Alvin Kass</p>	<p>Cong. Ahavath Achim, B'klyn Dr. Nathan Goldberg, Rabbi</p>
<p>Young Israel of Hillcrest 169-07 Jewel Avenue Flushing, L. I. Rabbi Sholem B. Kowalsky Pres. Samuel Greenfield</p>	<p>Ave. O Jewish Center Rabbi Philip H. Singer</p>	<p>Cong. Ahavath Israel Kingston, N. Y.</p>
<p>Young Israel 1228 North Ave., New Rochelle Rabbi Stanley Wexler Pres. Arnold Waldman</p>	<p>Beach Haven Jewish Center Brooklyn, N.Y. Rabbi Israel Wagner Pres. M. J. Bienstock</p>	<p>Cong. Ahavat Shalom Lakewood, N. J. Rabbi Raphael Miller</p>
<p>Young Israel of Oceanside 150 Waukens Ave. Oceanside, L. I. Rabbi. Benj. Blech Pres. Harvey Goldberg</p>	<p>Rabbi & Mrs. Rubin H. Bendelstein Bayonne, N. J.</p>	<p>Cong. Ahavat Torah Englewood, N. J. Rabbi I. L. Swift</p>
<p>Young Israel of Windsor Park 67-45 215 St., Bayside, L. I. Rabbi Louis Bernstein Pres. Rabbi Saul Ganchrow</p>	<p>Beth O'r Religious School Clark, N. J. Rabbi Theodore Stampfer</p>	<p>Cong. Bachurei-Chemed Long Beach, L. I. Rabbi Morton Kronenberg</p>
<p>Young Israel of Jackson Hts. Rabbi Y. Pollak</p>	<p>Rabbi & Mrs. P. Lazowski Hartford, Conn.</p>	<p>Cong. Beth El of Astoria Rabbi Harold Furst</p>
<p>Young Israel — Mosholu Pky. Rabbi & Mrs. Z. Charlop</p>	<p>Beth Sholom Center, Amityville, L. I. Rabbi Leon Spielman</p>	<p>Cong. Beth Israel of E. Flatbush Rabbi & Mrs. Jos. Levinson</p>
<p>Young Israel of New Hyde Park, Rabbi Meyer Bilitzky</p>	<p>Rabbi Morrison David Bial Summit, N. J.</p>	<p>Cong. Beth Israel of Richmond Hill Pres. Irving Mendelson</p>
	<p>Rabbi Jerome H. Blass Bergenfield-Dumont Jewish Center, N. J.</p>	<p>Cong. Beth Tikvah New Milford, N. J. Rabbi Harold D. Halpern</p>
	<p>B'nai B'rith Hillel Foundation Yale University</p>	<p>Cong. Bnai Israel Fairlawn, N. J. Rabbi Stanley Bramnick</p>
	<p>Bnai Israel Jewish Centre of East Flatbush, Bklyn Dr. Noah Rosenbloom, Rabbi</p>	<p>Cong. B'nai Israel Freeport, L.I. 11520</p>
	<p>Bound Brook Jewish Center N. J. Rabbi David P. Prince</p>	<p>Cong. Bnai Jacob Hebrew School of Flatbush Rabbi Jacob Weitzman</p>
	<p>Briarwood Jewish Center, L. I. Dr. J. Melber, Rabbi</p>	<p>Cong. Emunath Israel New York</p>

תהילה למדינת ישראל על הישגיה בשנת העשרים ושלוש לעצמאותה
SALUTE TO ISRAEL ON ITS TWENTY-THIRD ANNIVERSARY

<p>Temple Shomrei Emunah 67 Park St., Montclair, N. J. Rabbi Dr. J. Schnitzer</p>	<p>Temple Sinai of Bergen County 1 Engle St., Tenafly, N.J. Rabbi Irwin Blank Pres. Joseph Lesser</p>	<p>United Jewish Center 141 Deer Hill Ave. Danbury, Conn. Rabbi Jerome R. Malino Pres. Albert Honig</p>
<p>Temple Sinai Amityville, N. Y. Rabbi Leonard W. Stern Pres. Marvin Usdin</p>	<p>Temple Society of Concord 910 Madison St. Syracuse, N. Y. Rabbi Benjamin Friedman Rabbi Theodore S. Levy</p>	<p>United Synagogue of Hoboken Hoboken, N. J. Rabbi Samuel Tabak Pres. Eli Seligman</p>
<p>Temple Sinai of B'klyn Arlington Ave. & Bradford Brooklyn, N. Y. Rabbi Ralph Silverstein Pres. A. Fredrick Meyerson</p>	<p>Temple Torah of Little Neck Little Neck, L.I. Rabbi Morton L. Gordon Pres. Samuel Mindel</p>	<p>Utopia Jewish Center 64-41 Utopia Pkway Flushing, L. I. Rabbi Solomon Goldman Pres. Charles Stern</p>
<p>Temple Sinai New Albany Rd. Cinnaminson, N. J. Rabbi Louis Leiberworth Pres. Murray Hirsch</p>	<p>The Temple Cleveland, Ohio Rabbi Daniel Jeremy Silver</p>	<p>Van Cortlandt Jewish Center 3880 Sedgwick Ave., Bronx Dr. Jacob Sodden, Rabbi Pres. Emery J. Worth</p>
<p>Temple Sinai Lawrence, L.I. Rabbi Martin Siegel Pres. Robert A. Mandel</p>	<p>Throggs Neck Jewish Center 2918 Lafayette Ave., Bronx Rabbi Israel Zalisky Pres. Jack Joblonsky</p>	<p>Washington Heights Cong. 510 West 161st St., New York Rabbi I. N. Weinberg Julius Hirsch, Pres.</p>
<p>Temple Sinai Middletown, N. Y. Rabbi Robert Port Pres. Carl Barmann</p>	<p>Town & Village Synagogue 334 E. 14th St., N.Y.C. Rabbi Stephen C. Lerner Pres. George Shenitz</p>	<p>West Side Jewish Center 347 West 34th St. New York, N.Y. Rabbi Solomon Kahane</p>
<p>Temple Sinai 41 W. Hartford Rd. Newington, Conn. Rabbi Marc Brownstein Pres. Dr. Arthur Glickstein</p>	<p>Tremont Temple 2064 Grand Concourse Bronx, N. Y. Rabbi Abraham Krantz Pres. Berl P. Sternberg</p>	<p>Westbury Hebrew Cong. Old Westbury Rd. Old Westbury, L. I. Rabbi Melvin Kieffer Pres. Lester Geller</p>
<p>Temple Sinai 363 Penfield, Rocheser, N.Y. Rabbi Harvey S. Goldman Pres. Dr. Harold J. Tragash</p>	<p>Union Reform Temple 475 N. Brookside Ave. Freeport, L. I. Rabbi Bernard Zlotowitz Pres. Samuel Borenkind</p>	<p>Westchester Reform Temple 255 Mamaroneck Road Scarsdale, N. Y. Rabbi Jack Stern, Jr. Pres. Norman Blumstein Joseph Boardman, Cantor Ed. Dir. Burt S. Gerrard</p>
<p>Temple Sinai 425 Roslyn Rd. Roslyn Hts., L. I. Rabbi Norman Kahan Rabbi Mark A. Golub Pres. Irving Chapnick</p>	<p>Union Temple of Brooklyn 17 Eastern Pkway Dr. A. Stanley Dreyfus, Rabbi Pres. Charles I. Rockmore</p>	<p>Whitestone Hebrew Center 12-45 Clintonville Ave. Whitestone, L. I. Rabbi Ezra Finkelstein Pres. Lawrence Felder</p>
<p>Temple Sinai Lakeside Drive Stamford, Conn. Dr. Samuel M. Silver, Rabbi Pres. Mrs. Sumner Wyman</p>	<p>United Community Center and Temple Beth El Bway & Locust Ave. Cedarhurst, L. I. Dr. Edward T. Sandrow Rabbi Pres. William Alpert</p>	<p>Yorktown Jewish Center 2966 Crompond Rd. Yorktown Heights, N.Y. Rabbi Stanley Urbas Pres. Dr. Sol Crongelb</p>

תהילה למדינת ישראל על הישגיה בשנת העשרים ושלוש לעצמאותה
SALUTE TO ISRAEL ON ITS TWENTY-THIRD ANNIVERSARY

<p>Temple Israel 600 New Scotland Ave. Albany, N. Y. Rabbi Herman Kieval Pres. Jason Minick</p>	<p>Temple Israel of Northern Westchester Croton-on-Hudson, N. Y. M. A. Robinson, Rabbi Pres. Randolph Mendelsohn</p>	<p>Temple Shaare Emeth 6012 Farragut Rd., B'klyn Rabbi Philip Blachorsky Pres. Max Bloom</p>
<p>Temple Israel Deerfield Place Binghamton, N. Y. Rabbi Jacob Hurwitz Pres. Leonard F. Cohen</p>	<p>Temple Israel of the Oranges & Maplewood 432 Scotland Road South Orange, N. J. Rabbi Herbert Weiner Pres. Lewis Sandler</p>	<p>Temple Sharey Shalom Springfield, N. J. Rabbi Howard Shapiro Pres. Yale Manoff</p>
<p>Temple Israel 207 Edgewater Rd. Cliff Side Park, N. J. Rabbi I. Gottesman Pres. Nathan Cohen</p>	<p>Temple Israel 475 Grove St. Ridgewood, N. J. Rabbi Joel B. Aaron Pres. Sanford Adler</p>	<p>Temple Shalom of Matawan Matawan, N. J. Rabbi Henry Weiner Pres. David Wolfe</p>
<p>Temple Israel 108 Old Mill Road Great Neck, L. I. Rabbi Mordecai Waxman Assoc. Rabbi J. Orenstein Pres. Jeff Shor</p>	<p>Temple Israel 315 Forest Ave. Staten Island, N. Y. Rabbi Marcus Kramer Pres. Joseph Werb, Esq.</p>	<p>Temple Sharey Tefilo 57 Prospect St., E. Orange, N. J. Rabbi Charles A. Annes Pres. Jesse C. Goodwin</p>
<p>TEMPLE ISRAEL OF HOLLYWOOD Dr. Max Nussbaum, Benjamin Leinow, Rabbis</p>	<p>Temple Israel 2372 Morris, Union, N. J. Rabbi Meyer Korbman Pres. Phil Wasserman</p>	<p>Temple Shalom of West Essex Cedar Grove, N. J. Rabbi Norman R. Patz Pres. Richard Gardner</p>
<p>Temple Israel of Lawrence 140 Central Avenue Lawrence, L. I. Rabbi Joel Y. Zion Pres. Herbert Levy</p>	<p>Temple Israel Westport, Conn. Rabbi Byron T. Rubenstein Pres. Jerome Kapner</p>	<p>Temple Shalom 273-10 Union Turnpike Floral Park, L. I. Rabbi Reuben Luckens Pres. Lawrence Wolf</p>
<p>Temple Israel Riverside Blvd. & Walnut Long Beach, L.I. Rabbi Abraham M. Mann Pres. Louis Steinbrecher Cantor Aaron Caplow</p>	<p>Temple Israel Center 280 Old Mamaroneck Road White Plains, N. Y. Rabbi Max Gelb Pres. Samuel G. Tredman</p>	<p>Temple Shalom Religious School Monticello, N. Y. Rabbi Solomon Agin Pres. Mischa Leshner</p>
<p>Temple Israel 456 Webster Avenue New Rochelle, N. Y. Rabbi Jacob K. Shankman Rabbi Bruce Freyer Pres. Harold Oshlag</p>	<p>Temple Judea Jerusalem at Central Massapequa, L. I. Dr. Harold L. Krantzler, Rabbi Pres. Edwin Kliegman</p>	<p>Temple Shalom Richards Ave., Norwalk, Conn. Rabbi Jacob Lantz Pres. Seymour Specter</p>
	<p>Temple Menorah Little Neck, L. I. Rabbi David L. Kline Pres. Jerome Millhauser Cantor Jos. Beinhorn</p>	<p>Temple Shalom Religious School 815 West 7 St., Plainfield, N. J. Dr. Sidney E. Nathanson, Rabbi</p>
	<p>Temple Neve Shalom Jewish Community Center Metuchen, N. J. Rabbi Gerald Zelizer Pres. Alex Ossad</p>	<p>Temple Shalom Somerville, N. J. Rabbi Martin Merin Pres. Dr. Alvin Kaplan</p>
		<p>Temple Shalom Plumtree Dr. & Brookside Crt. Westbury, L. I. Rabbi M. Aranov Pres. Seymour Blecker</p>

תהילה למדינת ישראל על הישגיה בשנת העשרים ושלוש לעצמאותה
SALUTE TO ISRAEL ON ITS TWENTY-THIRD ANNIVERSARY

<p>Temple Emanu-El 2100 Highland Ave. Birmingham, Ala. Rabbi Dr. Milton L. Grafman Pres. E. M. Friend, Jr.</p>	<p>Temple Emanu-El of West Essex 264 W. Northfield Rd. Livingston, N.J. Rabbi Kenneth Rivkin Pres. Ludwig Muhlfelder</p>	<p>Temple Emeth Shalom 8501 Ventnor Ave. Margate City, N. J. Rabbi Seymour M. Rosen Pres. L. Milton Freed</p>
<p>Temple Emanuel of Boro Park, N.Y.C. Rabbi Baruch Silverstein</p>	<p>Temple Emanu-El Keren Ami Council Religious School Long Beach, L. I. Rabbi Bernard Kligfeld</p>	<p>Temple Gates of Heaven 852 Ashmore Ave. Schenectady, N. Y. Rabbi Dr. Michael M. Szenes Pres. T. Feigenheimer</p>
<p>Temple Emanu-El of Canarsie 1880 Rockaway Pkwy Brooklyn, N. Y. Rabbi Paul Kushner Outg. Pres. Milton Anger Inc. Pres. David Smith</p>	<p>Temple Emanu-El 1701 Washington Ave. Miami Beach, Fla. Dr. Irving Lehrman, Rabbi Pres. Harry Pearlman</p>	<p>Temple Gates of Prayer 38-20 Parsons, Flushing, L. I. Rabbi Samuel Schaffler Pres. Milton Sokol</p>
<p>Temple Emanuel Cherry Hill, N. J. Rabbi Herbert M. Yarrish Asst. Rabbi F. Neulander Pres. Mathew Arnold</p>	<p>Temple Emanuel 3315 Hillside Avenue New Hyde Park, L. I. Rabbi Dr. Andrew J. Robins Pres. Irwin Millheiser</p>	<p>Temple Gates of Prayer 322 N. Corona Ave. Valley Stream, L.I. Rabbi Simon Resnikoff Pres. Arnold Perl binder</p>
<p>Temple Emanu-El of East Meadow 123 Merrick Ave. East Meadow, L. I. Rabbi Dr. Lewis Satlow Pres. Gene Koalkin</p>	<p>Temple Emanuel Bway & E. 33 St., Paterson, N.J. Rabbi David H. Panitz Pres. Dr. Samuel Golowitz</p>	<p>Temple Gates of Zion 322 N. Corona Ave. Valley Stream, L. I. Rabbi Simon Resnikoff Pres. Murray Greenberg</p>
<p>Temple Emanu-El 100 James St. Edison, N. J. Rabbi Alfred B. Landsberg Pres. Mrs. Robert Tillis</p>	<p>Temple Emanu-El of Irondequoit 2956 St. Paul Blvd. Rochester, N. Y. Rabbi Bennett Herman Pres. Warren Kaufman</p>	<p>Temple Hillel of Flatlands 2164 Ralph Ave., Brooklyn, N.Y. Rabbi Marvin Goldman Pres. Robert Silver</p>
<p>Temple Emanu-El 147 Tenally, Englewood, N.J. Rabbi Arthur Hertzberg Pres. Albert Hillman</p>	<p>Temple Emanuel 111 Wash. Ave., Westwood, N.J. Rabbi, Dr. Andre Ungar Pres. Dr. Edward Remnick</p>	<p>Temple Hillel 1000 Rosedale Rd. Valley Stream, L. I. Rabbi Morris S. Friedman Pres. Nat Rosen</p>
<p>Temple Emanuel of Great Neck 150 Hicks Lane, Great Neck, L.I. Rabbi Robert S. Widom Pres. Robert P. Miller</p>	<p>Temple Emanu-El Willingboro, N. J. Rabbi Richard A. Levine Outg. Pres. Len Olinsky Inc. Pres. Henry Cohen</p>	<p>Temple Isaiah 75-24 Grand Central Pkwy Forest Hills, N. Y. Rabbi Jacob Polish Pres. Charles Farber</p>
<p>Temple Emanuel 243 Albany Ave. Kingston, N. Y. Rabbi Jonathan Eichhorn Pres. Irwin Gellen</p>	<p>Temple Emeth Bergen Co. Reform Temple 1666 Windsor Rd., Teaneck, NJ Rabbi Louis J. Sigel Pres. Rolf Feder</p>	<p>Children of the Temple Isaiah School of Judaism 1404 Stony Brook Rd. Stony Brook, L.I. Rabbi Gordon Geller Pres. Bernard Kouchel Princ. Leonard Brass</p>

תהילה למדינת ישראל על הישגיה בשנת העשרים ושלוש לעצמאותה
SALUTE TO ISRAEL ON ITS TWENTY-THIRD ANNIVERSARY

<p>Temple Beth El Spring Valley, N. Y. Rabbi Louis Frishman Pres. Maxim Lee</p>	<p>Temple Beth Shalom 9 Stanworth Rd. Kendall Park, N. J. Rabbi Louis Blumenthal Pres. Mel Dashevsky</p>	<p>Temple Beth Torah Upper Nyack, N. Y. Rabbi Aaron Decter Pres. Louis Sakoff</p>
<p>Temple Beth El 3528 E. Genesee St. Syracuse, N. Y. Rabbi Jacob H. Epstein Pres. Herman Dubnoff</p>	<p>Temple Beth Shalom 193 E. Pleasant Ave. Livingston, N. J. Rabbi Samuel L. Cohen Pres. Dr. Julian Orleans</p>	<p>Temple Beth Torah 1200 Roseld Ave. Wanamassa, N. J. Rabbi Jacob Friedman Kurt Gruenwald, Pres.</p>
<p>Temple Beth El 2368 Eggert Rd. Tonawanda, N. Y. Rabbi Herman Horowitz Pres. Donald Joseph</p>	<p>Temple Beth Shalom Jewish Center of the Mahopacs Mahopac, N. Y. Rabbi Philip Fleischer Pres. Norbert Schapiro</p>	<p>Temple Beth Torah 243 Cantiague Rd. Westbury, L. I. Cantor Kalman Fliegelman Pres. Marvin Rosenberg</p>
<p>Temple Beth El 2500 — 21st St. Troy, N. Y. Rabbi William Marder Pres. Dr. Jerome Cohen</p>	<p>Temple Beth Shalom 40-25 Fairlawn Ave. Fairlawn, N. J. Rabbi Robert Aronowitz Pres. Murray Citron</p>	<p>Temple B'nai Abraham 127 E. Main St. Meriden, Conn. Rabbi Albert N. Troy Outg. Pres. Dr. Arthur A. Weiss Inc. Pres. Joseph Barker</p>
<p>Temple Beth El 1607 Genesee St., Utica, N. Y. Rabbi & Mrs. A. Eckstein</p>	<p>Temple Beth Shalom No. Blvd. & 172nd St. Flushing, L.I. Dr. Herschel Levin, Rabbi</p>	<p>Temple B'nai Abraham 321 No. Wyoming St. South Orange, N. J. Dr. Joachim Prinz, Rabbi Pres. Abram Barkan</p>
<p>Temple Beth Elohim Mid-Island Reform Temple 926 Round Swamp Road Old Bethpage, N. Y. Rabbi Louis Stein Pres. Mark Levine</p>	<p>Temple Beth Shalom Green Street Haddon Heights, N. J. Rabbi Albert L. Lewis Pres. Irving Gitamer</p>	<p>Temple B'nai Israel 192 Centre St. Nutley, N. J. Rabbi Hyman Danzig Pres. Seymour Sherman</p>
<p>Temple Beth Emeth of Flatbush 85 Marlborough Rd., Bklyn, N.Y. Rabbi Cyrus Arfa Pres. Jack Kasdan</p>	<p>Temple Beth Shalom 1809 Whitney Ave. Hamden, Conn. Rabbi Alvin K. Berkun Pres. Kurt Schreiber</p>	<p>Temple B'nai Or 330 South St. Morristown, N. J. Rabbi Z. David Levy Pres. Armond Kaplan</p>
<p>Temple Beth Jacob Gidney & Fullerton Ave. Newburg, N.Y. Rabbi Milton Rosenfeld Pres. Dr. David Shapiro</p>	<p>Temple Beth Shalom 400 E. Middle Turnpike Manchester, Conn. Rabbi Dr. Leon Wind</p>	<p>Dr. & Mrs. M. Routtenberg Temple B'nai Shalom 100 Hempstead Ave. Rockville Center, L. I.</p>
<p>Temple Beth Miriam Lincoln Ave. Elberon, New Jersey Rabbi Joseph Goldman Pres. Lester Aaron</p>	<p>Temple Beth Shalom 228 New Hempstead Rd. New City, N. Y. Rabbi Allen S. Kaplan Pres. Larry Nick</p>	<p>Temple B'rith Kodesh Rochester, N. Y. Rabbi Philip Bernstein Rabbi Herbert Bronstein</p>
<p>Temple Beth Ohr 50 Ridgewood Rd. Westwood, N. J. Rabbi Larry Kaplan Pres. Martin Schentes</p>	<p>Temple Beth Tikvah 950 Preakness Ave. Wayne, N. J. Rabbi Israel Dresner Pres. Neal Lampell</p>	<p>Temple Concord 9 Riverside Drive Binghamton, N. Y. Rabbi Elihu Schagrin Pres. Dr. Joseph Zeger</p>

תהילה למדינת ישראל על הישגיה בשנת העשרים ושלוש לעצמאותה
SALUTE TO ISRAEL ON ITS TWENTY-THIRD ANNIVERSARY

<p>Temple Adath Yeshurun 601 S. Crouse Ave. Syracuse, N. Y. Rabbi Irwin I. Hyman Pres. Melvin Rudolph</p>	<p>Temple Beth Am Madison at Crary Ave. Lakewood, N. J. Rabbi Stanley Yedwab Pres. Roland Jacobs</p>	<p>Temple Beth El 500 N. Jerome Ave. Margate, N. J. Rabbi Jerome Lipsitz Pres. Harry Brown</p>
<p>Temple Ahavath Sholom of Flatbush Rabbi Robert M. Miller Rabbi Emeritus A. Alan Steinbach Pres. Norman I. Saunders</p>	<p>Temple Beth Am Miami, Florida Rabbi Herbert M. Baumgard Pres. Barton Udell</p>	<p>Temple Beth El 1373 Bellmore Road North Bellmore, L. I. Rabbi Nathan Rosenbaum Pres. Manfred Korman</p>
<p>Temple Ansche Chesed 251 W. 100th St., N.Y.C. Rabbi Henry Glazer Pres. Philip Holman</p>	<p>Temple Beth Am Pearl River, N. Y. Pres. David Kratzok</p>	<p>Temple Beth El of North Bergen, N. J. Rabbi Sidney Nissenbaum Pres. Max Schlanger</p>
<p>Temple Avodah Oceanside, L. I. Rabbi Philmore Berger Pres. Irwin Waxman</p>	<p>Temple Beth El 605 Asbury Ave. Asbury Park, N. J. Rabbi Sidney Schulman Pres. Morton Silver</p>	<p>Temple Beth El of Northern Valley Closter, N. J. Rabbi Milton Weinberg Pres. Bernard Gruban</p>
<p>Temple Berith Sholom 167 - 3rd St. Troy, N. Y. Rabbi Julius Gutmann Pres. Robert Rosenblum</p>	<p>Temple Beth El Walnut Ave., Cranford, N. J. Rabbi Sidney D. Shanken Pres. Sholom A. Banks</p>	<p>Temple Beth El of Northern Westchester Chappaqua, N. Y. Chaim Stern, Rabbi Pres. Mrs. Richard Bleier</p>
<p>Temple Beth Ahm 550 Lloyd Rd. Matawan, N. J. Rabbi Morris Rubinstein Pres. Jerome Fox</p>	<p>Temple Beth El 1374 North Ave. Elizabeth, N. J. Rabbi Leonard S. Zoll Pres. Alfred Marcus</p>	<p>Temple Beth El 45 Oak St., Patchogue, L. I. Rabbi David Schudrich Pres. Jacob M. Berkowitz</p>
<p>Temple Beth Ahm 60 Baltusrol Way Springfield, N. J. Rabbi Reuben R. Levine Pres. Martin Shindler</p>	<p>Temple Beth El 5 Old Mill Road Great Neck, L. I. Rabbi Jacob P. Rudin Asso. Rabbi Jerome Davidson Pres. Gilbert Tilles</p>	<p>Temple Beth El Plainfield, N. J. Rabbi Moshe Samber Pres. Dr. Max Hollander</p>
<p>Temple Beth Am 4660 Sheridan Drive Buffalo, N. Y. Rabbi Daniel Kerman Outg. Pres. Dr. Allan Grossberg Inc. Pres. Irving Jacobs</p>	<p>Temple Beth El 71 Bentley Ave., Jersey City Rabbi Samuel A. Berman Pres. Charles K. Krieger</p>	<p>Temple Beth El Port Jervis, N. Y. Rabbi Herman Katz Pres. Joseph Sarfatti</p>
<p>Temple Beth Am Colonia, N. J. Rabbi Saul Hyman Pres. Albert Kapit</p>	<p>Temple Beth El Lindell Blvd. & Walnut St. Long Beach, L. I. Rabbi Ephraim S. Kolatch Pres. Dr. Edward Steinberg</p>	<p>Temple Beth El 118 Grand Ave. Poughkeepsie, N. Y. Rabbi Erwin Zimet Pres. Saul Twicken</p>
<p>Temple Beth Am 3249 E. Henrietta Rd. Henrietta, N. Y. Pres. Elliot Curwin</p>	<p>Temple Beth El of Manhattan Beach 111 West End Ave., Bklyn Rabbi Louis M. Lederman Pres. David G. Paris</p>	<p>Temple Beth El 139 Winston Rd. South Rochester, N. Y. Rabbi Abraham J. Karp Pres. Henry Brown</p>

תהילה למדינת ישראל על הישגיה בשנת העשרים ושלוש לעצמאותה
SALUTE TO ISRAEL ON ITS TWENTY-THIRD ANNIVERSARY

<p>North Shore Synagogue 83 Muttontown Rd. Syosset, L. I. Rabbi Daniel Fogel Pres. Joel Davidson</p>	<p>Radio City Synagogue 49 West 47th St., N.Y.C. Rabbi Jonah Weinberg Pres. William Nelkin</p>	<p>Sinai Reform Temple Bay Shore, L. I. Rabbi Joel C. Dobin Pres. Jerome Lazarus</p>
<p>North Suburban Synagogue Beth El 1175 Sheridan Road Highland Park, Ill. Rabbi Samuel H. Dresner</p>	<p>RELIGIOUS SCHOOL REFORM JEWISH CONGREGATION OF MERRICK, L. I. Merrick & Kirkwood Ave. Rabbi Sanford E. Saperstein Pres. Robert Rodgers</p>	<p>Sinai Temple 132 Crary, Mt. Vernon, N.Y. Rabbi Hirshel L. Jaffe Pres. Martin Spatz</p>
<p>Oakland Jewish Center 61-35 220 St., Bayside, L. I. Rabbi Irwin Isaacson Pres. Joseph Arkin</p>	<p>The Religious School Temple Avoda of Fairlawn, N. J. 10-10 Plaza Road Rabbi Selig Salkowitz</p>	<p>Society for the Advancement of Judaism 15 West 86 St., N. Y. Rabbi Alan W. Miller Robert Krause Chairman of the Board</p>
<p>Oceanside Jewish Center 2860 Brower Ave. Oceanside, L. I. Rabbi Gilbert S. Rosenthal Pres. Leo Schwartz</p>	<p>Remsen Heights Jewish Center 1115 E. 87th St., Brooklyn, N.Y. Rabbi P. Lefkowitz Pres. Irving Schwartz</p>	<p>South Baldwin Jewish Center 2959 Grand Ave. Rabbi A. David Arzt Pres. Murray Lenkoifsky</p>
<p>Ocean Parkway Jewish Center 550 Ocean Parkway, Brooklyn Rabbi Daniel J. Fingerer Pres. Ben Like</p>	<p>Riverdale Jewish Center 3700 Independence Ave. Riverdale, N. Y. 10463 Dr. Irving Greenberg, Rabbi Pres. Alfred Schoen</p>	<p>So. Huntington Jewish Center 2600 New York Ave. Huntington, L. I. Rabbi Morris M. Shapiro Pres. Martin Liebman</p>
<p>Oyster Bay Jewish Center Oyster Bay, L. I. Rabbi Samuel Press Pres. Melvin Rudnitsky</p>	<p>Riverdale Temple W. 246 St. & Independence Riverdale, N. Y. Rabbi Morris N. Kertzer Pres. Jack Grushoff</p>	<p>Spanish-Portuguese Cong. 4894 St. Kevin, Montreal Rabbi Dr. Solomon Frank Pres. Howard Joseph</p>
<p>Ozone Park Jewish Center 107-17 89 St., Ozone Pk. Rabbi Samuel Landa Pres. Wm. Hershkowitz</p>	<p>Rosedale Jewish Center 247-11 Frances Lewis Blvd. Rosedale, L. I. Rabbi Ervin Birnbaum Pres. Louis Fuchs</p>	<p>Suburban Park Jewish Center East Meadow, L.I. Rabbi Irwin Botwinick Pres. Alan Nagelberg</p>
<p>Pelham Jewish Center Pelham Manor, N. Y. Rabbi Elliot M. Marmon Pres. Seymour Levander</p>	<p>Jacob H. Schiff Center 2510 Valentine Ave., Bx. Rabbi David Freidberg Pres. Al Gelfand</p>	<p>Sunnyside Jewish Center 45-46 43rd Street Rabbi Irwin A. Albert Pres. Bernard Tabickman Bd. Chmn. Jos. Nathanson</p>
<p>Plainview Jewish Center 95 Fleral Drive Plainview, L. I. Rabbi Julius Goldberg Pres. Albert Fink</p>	<p>Shelter Rock Jewish Center Shelter Rock Rd., Roslyn, L. I. Rabbi Myron M. Fenster Pres. Carl Rosenbleuth</p>	<p>Sutton Place Synagogue 221 E. 51st St., N.Y.C. Rabbi David B. Kahane Pres. Joel Lewittes</p>
<p>Progressive Shaari Zedek Synagogue Brooklyn, N. Y. 11230 Dr. Theodore N. Lewis, Rabbi</p>	<p>Shore Park Jewish Center 2959 Ave. Y, B'klyn, N.Y. Rabbi Mordecai N. Goldzweig Pres. Sol Cohen</p>	<p>Suffolk Jewish Center Deer Park, L.I. Rabbi Gabriel Maza Pres. Allen Link</p>

<p>Jewish Community Center 192 Ramapo Valley Rd. Oakland, N. J. Rabbi I. Zdanowitz Pres. Irving Ames</p>	<p>Lake Success Jewish Center Lake Success, L.I. Rabbi Seymour Baumrind Pres. Morris Bauman</p>	<p>Midchester Jewish Center 236 Grandview Avenue Yonkers, N. Y. Rabbi Harry Bolensky Pres. Herman Hoffman</p>
<p>Jewish Community Center of Spring Valley 250 North Main St. Rabbi Hillel Friedman Pres. David J. Meltzer</p>	<p>Larchmont Temple 73 Larchmont Ave. Rabbi Arnold G. Kalman Pres. Sheldon J. Turks</p>	<p>Midway Jewish Center 330 So. Oyster Bay Syosset, L. I. Rabbi B. A. Rubenstein Pres. Ralph Allen</p>
<p>Jewish Community Center of Teaneck, N.J. 70 Sterling Place Rabbi Judah I. Washer Pres. Leonard Gould</p>	<p>Laurelton Jewish Center 228-02 137 Ave., Laurelton Rabbi Harry J. Konovitch Pres. Harry S. Katz</p>	<p>Millinery Center Syn. 1025 Ave. of the Americas New York City Rabbi A. J. Burnstein Pres. Moe Brillstein</p>
<p>Jewish Community Center of West Hempstead 711 Dogwood Avenue Rabbi Abraham M. Moseson Pres. Nat Tollner</p>	<p>Lincoln Park Jewish Center 311 Central Park Ave., Yonkers Rabbi S. W. Sternstein Pres. Sidney Sloves</p>	<p>Monroe Temple of Liberal Judaism Monroe, New York Rabbi Morton H. Pomerantz Pres. Martin Schenk</p>
<p>Jewish Culture Foundation of New York University Dr. David Rudavsky</p>	<p>Lindenhurst Hebrew Cong. Lindenhurst, L. I. Rabbi Joshua Sodden Pres. Jack Ferentz</p>	<p>Mt. Freedom Jewish Center Sussex Turnpike Mt. Freedom, N.J. Rabbi Jerry Pruzansky Pres. Samuel D. Stein</p>
<p>Kings Park Jewish Center Kings Park, L. I. Rabbi Norman Zdanowitz Pres. Stuart Wadler</p>	<p>Maarev Temple Encino, Calif. Rabbi Dr. Kalman Friedman Pres. Ernest Schlosser</p>	<p>Mt. Neboh Congregation 130 W. 79 St. New York Rabbi Philip Hiat Pres. Herbert H. Wolfte</p>
<p>Kingsbridge Center of Israel 3115 Corlear Ave., Bronx Dr. Samuel A. Turk, Rabbi Pres. Jack Rapp</p>	<p>Madison Jewish Center 2989 Nostrand Ave., Bklyn Rabbi J. Lindenberg Pres. David Samet</p>	<p>Nassau Community Temple 240 Hempstead Ave. West Hempstead, L.I. 11552 Rabbi Sidney Ballon Pres. Alvir Weissman</p>
<p>Kingsbridge Heights Jewish Center Bronx, N. Y. Rabbi Abraham Kupchick Pres. Bernard Halpern</p>	<p>Malverne Jewish Center 1 Norwood Avenue Malverne, L. I. Rabbi Theo. Steinberg Pres. Murray Greenspan</p>	<p>New City Jewish Center New City, N.Y. Rabbi Henry A. Sosland Pres. Robert Weiss</p>
<p>Kissena Jewish Center 43-43 Bowne St., Flushing Rabbi Harold Frankel Pres. Louis Benjamin</p>	<p>Marathon Jewish Community Center Douglaston, L. I. Rabbi Henry Dicker Pres. Elliot Goldstein Cantor Earl J. Rockoff</p>	<p>North Shore Jewish Center Main St. East Setauket, L. I. Rabbi William Lebeau Pres. Henry Kanowitz</p>
<p>Lake Hiawatha Jewish Center Lincoln Ave. (L. H.), N. J. Rabbi Herman Savitt Pres. Myron Wayne</p>	<p>Merrick Jewish Center 225 Fox Bldg., Merrick L. I. Rabbi Solomon N. Lipman Pres. Gerard Benton</p>	<p>Metropolitan Synagogue 10 Park Ave. N. Y. C. Rabbi Judah Cahn Cantor Norman Atkins</p>

תהילה למדינת ישראל על הישגיה בשנת העשרים ושלש לעצמאותה
SALUTE TO ISRAEL ON ITS TWENTY-THIRD ANNIVERSARY

<p>Fresh Meadows Jewish Center 58-45 193rd St., Flushing, L.I. Rabbi David W. Gordon Pres. Harry Daub</p>	<p>Hewlett—E. Rockaway Jewish Center 295 Main Street East Rockaway, L.I. Rabbi Dr. Morris M. Goldberg Pres. Stanley Horbar Exec. Dir. Robert Fox</p>	<p>Jewish Center of Bayside Oaks 50-35 Cloverdale Blvd. Bayside, L. I. Rabbi Joshua Hertzberg Pres. Eli Weiss</p>
<p>Garden City Jewish Center Rabbi M. Miller</p>	<p>Hillcrest Jewish Center 183-02 Union Turnpike Flushing, L. I. Dr. I. Mowshowitz, Rabbi Pres. Harry Katz</p>	<p>Jewish Center of the Hamptons 44 Woods Lane East Hampton, L.I. 11937 Rabbi Harold Friedlander Pres. Bernard Zeldin</p>
<p>Garment Center Synagogue 205 West 40th St., N.Y.C. Rabbi Abraham M. Hartstein Pres. Murray H. Puttermon</p>	<p>Hollis Hill Jewish Center 210-10 Union Turnpike Flushing, L. I. Rabbi Max Forman Pres. Ira Duchan</p>	<p>Jewish Center of Hyde Park 779 E. 49 St. Brooklyn Rabbi Joseph M. Frankel</p>
<p>Genesis Hebrew Center Tuckahoe, N. Y. Rabbi Ludwig Nadelmann Pres. Sidney A. Schwartz</p>	<p>Huntington Jewish Center Huntington, L.I. 11743 Rabbi Tobias Rothenberg Pres. Murry Schillinger</p>	<p>Jewish Center of Kew Gardens Hills 71-25 Main Street Rabbi I. Usher Kirshblum Outg. Pres. Walter Kohget Inc. Pres. Milton Suffin</p>
<p>Dr. Emanuel Green Foreign Lang. Dept. Hofstra University Hempstead, L. I., N. Y.</p>	<p>Inwood Hebrew Cong. 111 Vermilyea Ave. New York City Rabbi Ascher Yager Pres. Richard Nadelbach</p>	<p>The Jewish Center 131 West 86th St. New York City Rabbi Dr. Norman Lamm</p>
<p>Rabbi & Mrs. M. Gruenwald Millburn, N. J.</p>	<p>Inwood Jewish Center 12 Elwood St., N.Y.C. Rabbi Dr. M. E. Wohlgeleinter Pres. Alfred Elkin</p>	<p>Jewish Center of White Plains 252 Soundview Ave. White Plains, N. Y. Rabbi Maurice Davis Pres. Henry Krakeur</p>
<p>Gun Hill Jewish Center 3380 Reservoir Oval E. Bronx Rabbi Isaac K. Sachs Pres. Martin Eckstein</p>	<p>Israel Center Hillcrest Manor 167-11 73 Ave., Flushing Rabbi Benjamin I. Teller David Fels, Pres.</p>	<p>Jewish Center of Williambridge 2910 Barnes Ave., Bronx Rabbi Akiba Predmesky Pres. Hyman Rich</p>
<p>Har Sinai Temple Trenton, N. J. Rabbi Bernard Perlmutter Pres. Edward M. Levie</p>	<p>Israel Community Center 3235 Hempstead Turnpike Levittown, L. I. Rabbi Eugene S. Katz Pres. Seymour Stolzberg</p>	<p>Jewish Community Center Flemington, N. J. Rabbi Gary Listokin Pres. David Jacobson</p>
<p>Hebrew Institute of University Heights 1835 University Ave., Bronx Rabbi Maurice Lamm Pres. Frederick Katz</p>	<p>Jewish Center of Atlantic Beach, L. I. Park St. & Nassau Ave. Rabbi Sol Roth Pres. Irving Friedman</p>	<p>Jewish Com. Center Fort Lee, N. J. 1449 Anderson Ave. Rabbi Solomon Rothstein Pres. Jack Schwartz</p>
<p>Hebrew School Rochdale Village Jewish Cent. Jamaica, L. I. Rabbi Samuel Smerling Pres. Robert Benson Pres. P.T.A. Sylvia Ser</p>	<p>Jewish Center of Bay Shore 34 North Clinton Ave. Bay Shore, N. Y. Rabbi Israel Jacobs Pres. Marvin Greenberg</p>	<p>Jewish Community Center Union Avenue Harrison, N. Y. Rabbi Morton D. Shargel Pres. Dr. Sidney M. Silverstone</p>

תהילה למדינת ישראל על הישגיה בשנת העשרים ושלוש לעצמאותה
SALUTE TO ISRAEL ON ITS TWENTY-THIRD ANNIVERSARY

<p>Cong. Sons of Israel 410 Asbury Ave. Asbury Park, N.J. Rabbi Sidney Goldstein Pres. Charles Frankel</p>	<p>Conservative Syn. of Riverdale 250th St. & Henry Hudson Pky. Dr. Chaim Pearl, Rabbi Pres. Herbert Taub</p>	<p>Elmora Hebrew Center 400 West End Ave. Elizabeth, N.J. Rabbi Theodore B. Halberstader Pres. Irving Hittcon</p>
<p>Cong. Sons of Israel Belmar, N.J. Rabbi Norman Eller Pres. Abraham R. Klitzman</p>	<p>Council of Jewish Organizations at Columbia University Rabbi Charles Sheer, Chaplain Kadimah, Yavneh Ikar, Student Struggle for Soviet Jewry, Jew- ish Free Press, Sabbath Meals Committee</p>	<p>Fairlawn Jewish Center RELIGIOUS SCHOOL Fairlawn, N.J. Rabbi Simon Glustrom Princ. Henry Ascher Pres. Mortimer Schrage</p>
<p>Cong. Sons of Israel Briarcliff Manor, N. Y. Rabbi Philip Shnairson Pres. Joseph Lesser</p>	<p>Dover Jewish Center Adath Israel Dover, N.J. Rabbi Louis Cassel Pres. Wm. Birnbaum</p>	<p>Flatbush Jewish Center 500 Church Ave., Brooklyn Rabbi Abraham M. Heller Pres. Louis H. Katzman</p>
<p>Cong. Sons of Israel Suburban Cherry Hill, N. J. Rabbi Bernard Rothman Pres. Samuel L. Supnick</p>	<p>East End Temple 398 Second Ave., N. Y. C. Rabbi Shelly Waldenberg Pres. Daniel Schreiber</p>	<p>Flatbush Park Jewish Center Rabbi David S. Halpern Pres. Samuel Kostman Chmn. Bd. Irving Glasser</p>
<p>Cong. Sons of Israel Leonia, N.J. Rabbi and Mrs. Zelich Block</p>	<p>East Meadow Jewish Center 1400 Prospect Avenue East Meadow, L. I. Rabbi Israel Nobel Pres. Irwin M. Nable</p>	<p>Fleetwood Synagogue 11 E. Broad St., Mt. Vernon, N.Y. Rabbi Joseph Chait Pres. Sidney Cross</p>
<p>Cong. Sons of Israel Nyack, N. Y. Rabbi David B. Saltzman Out. Pres. Dr. Murray Schwartz Inc. Pres. Harry Lasser</p>	<p>East Midwood Jewish Center 1625 Ocean Ave., Bklyn Rabbi Harry Halpern Pres. Joseph Reiss</p>	<p>Floral Park Jewish Center Floral Park, L.I. Rabbi Dr. Edmund Neiss Pres. Eli Roffman</p>
<p>Cong. Tifereth Israel Hill St. & Landing Rd. Glen Cove, L.I. Rabbi David Blumenfeld Pres. Max Canhi</p>	<p>East Nassau Hebrew Cong. Syosset, L.I. Rabbi Moshe Appleman Rabbi Yeheskel Feldinger Pres. Menashe Dennis Cantor Eliezer Stern</p>	<p>Forest Hills Jewish Center 106-06 Queens Blvd. Forest Hills, N. Y. Rabbi Ben Zion Bokser Pres. Robert Ross</p>
<p>Cong. Tree of Life 502 No. Central Ave. Valley Stream, L. I. Rabbi Bertram Leff Pres. Ira Wexner</p>	<p>East Northport Jewish Center East Northport, L. I. Rabbi S. Wernick Pres. Melvin Rabinowitz</p>	<p>Franklin Square Jewish Center Pacific & Lloyd Sts. Franklin Square, L. I. Rabbi Abraham B. Shoulson Pres. Joseph Schutzman</p>
<p>Conservative Synagogue of Fifth Avenue 11 East 11th St., N. Y. Rabbi, Dr. Paul Reich Pres. I. Edward Edelstein</p>	<p>Educational Jewish Center 850 Astor Ave. Bronx, N. Y. Rabbi Bernard Solnica Pres. Abraham Pereira Rabbi & Mrs. Joseph T. Ehrenkranz 80 3rd St., Stamford, Conn.</p>	<p>Free Syn. of Flushing Flushing, L. I. Rabbi Dr. Chas. G. Agin Pres. Paul Lederer Free Synag. of Westchester Mt. Vernon, N. Y. Rabbi Max Hausen Pres. Paul Hayman</p>

תהילה למדינת ישראל על הישגיה בשנת העשרים ושלוש לעצמאותה
SALUTE TO ISRAEL ON ITS TWENTY-THIRD ANNIVERSARY

<p>Cong. B'nai Sholom 213 Lenox Ave. West End, N. J. Rabbi Dr. Albert L. Raab Pres. Daniel Leitstein</p>	<p>Cong. Hope of Israel 843 Walton Ave., Bronx Rabbi Murry S. Penkower Pres. Leonard Fastenberg</p>	<p>Cong. Rodeph Sholom Bridgeport, Conn. Rabbi Sanford H. Hahn Pres. Mortimer Bernstein</p>
<p>Cong. Bros. of Israel 499 Greenwood Ave. Trenton, N. J. Rabbi Howard Hersch Pres. Dr. Ellier Russ</p>	<p>Cong. Kesser Torah 2310 Cortelyou Rd., B'klyn, N.Y. Rabbi Israel Ben David Pres. Ekner Pachter</p>	<p>Cong. Rodeph Sholom 7 W. 83rd St., N.Y. Rabbi Dr. Louis I. Newman Rabbi Gunter Hirschberg</p>
<p>Cong. Chevrah Thilim Tifereth Israel Irvington, N. J. Rabbi Benj. Finkelstein Rabbi David Freedman Pres. Max Orenberg</p>	<p>Cong. Knesseth Israel 34 E. Fulton St. Gloversville, N.Y. Rabbi Harold Richter Pres. Everett Weber</p>	<p>Cong. Rodfe Zedek Moodus, Conn. Rabbi Henry O. Bernstein Pres. Wm. Friedman</p>
<p>Cong. Emanuel Denver, Colo. Rabbi Earl S. Stone Pres. J. Leonard Levy</p>	<p>Cong. Mount Sinai 305 Schermerhorn St. Brooklyn, N. Y. Rabbi Isadore A. Aaron Pres. Paul E. Wang</p>	<p>Cong. Shaaray Tefila 1295 Central Ave. Far Rockaway, L. I. Dr. W. S. Wurzbarger, Rabbi Pres. Emanuel Lasser</p>
<p>Cong. Emanuel 160 Mohegan Drive Hartford, Conn. Rabbi Howard Singer Pres. Dr. Leonard Kemler</p>	<p>Cong. Mount Sinai Anshe Emet 135 Bennet Ave., N. Y. C. Rabbi Joseph M. Singer Pres. Sol D. Levy</p>	<p>Cong. Shaare Zedek 212 West 93 St., N. Y. C. Pres. Sol Nodel Exec. Dir. A. C. Elishewitz</p>
<p>Cong. Emanu-El 261 E. Lincoln Ave., Mt. Vernon Rabbi Aaron H. Blumenthal Pres. Joseph Hoffman</p>	<p>Cong. Ohav Sholom 145 So. Merrick Ave. Merrick, L. I. Rabbi Jeremiah Wohlberg Pres. Earle Price</p>	<p>Cong. Shaare Zion 2030 Ocean Parkway Brooklyn, N. Y. Dr. Abraham B. Hecht, Rabbi Pres. Joe Esses Exec. Dir. Jos. Moseson</p>
<p>Cong. Etz Chaim Hewlett E. Rockaway Jewish Center Dr. Morris M. Goldberg, Rabbi Pres. Martin Kane</p>	<p>Cong. Ohave Sholem Woodridge, N. Y. Rabbi Irving H. Goodman</p>	<p>Cong. Shaari Israel 810 E. 49th St., B'klyn, N.Y. Rabbi Abraham Feldbin Pres. Sol Laurentz</p>
<p>Cong. Ezrath Israel Actors Temple 339 W. 47 St., N. Y. Rabbi Edward Schoenfeld Pres. Jack W. Zucker</p>	<p>Cong. Oheb Shalom 170 Scotland Road, South Orange, N. J. Rabbis Dr. L. M. Levitsky and Mayer I. Gruber</p>	<p>Cong. Shaari Torah of Flatbush 305 E. 21 St., Brooklyn Rabbi Dr. Benj. Kreitman Pres. Samuel Spiegler</p>
<p>Cong. Ezrath Israel 36 Center St., Ellenville, N. Y. Rabbi Herman Eisner Pres. Julius Slutsky</p>	<p>Cong. People of Truth 1201 W. State St. Trenton, N. J. Rabbi Menachem Raab Pres. Morris Lavine</p>	<p>Congregation Sinai West Haven, Conn. Rabbi Leon Mirsky Outg. Pres. Bernard Alderman Inc. Pres. David Wasserman</p>
	<p>Cong. Rodef Sholom 2016 Pacific Ave. Atlantic City, N. J. Rabbi David Grunwald Pres. Samuel Widlansky</p>	<p>Cong. Sons of Abraham 18 Federal St. Albany, N. Y. Rabbi Samuel Blinder Pres. Gunter Berg</p>

תהילה למדינת ישראל על הישגיה בשנת העשרים ושלוש לעצמאותה
SALUTE TO ISRAEL ON ITS TWENTY-THIRD ANNIVERSARY

<p>Cong. Beth Israel Temple Park Worcester, Mass. Rabbi Abraham Kazis Principal Zvi Plich Pres. Manuel Sigel</p>	<p>Cong. Beth Sholom East End Syn. of Long Beach & Lido Long Beach, L. I. Dr. Amos W. Miller, Rabbi Stanley S. Getzoff, Pres.</p>	<p>Cong. B'nai Israel Millburn, N. J. Rabbi Melvin J. Glatt Rabbi Emer. M. Gruenwald Pres. Mark Weinberg</p>
<p>Cong. Beth Jacob 109 E. Maple St. Merchantville, N. J. Rabbi Lester Hering Pres. Morris Carliner</p>	<p>Cong. Beth Sholom Rutland & Rugby St. West Englewood, N. J. Rabbi Barry Schaeffer Pres. Robert Levine</p>	<p>Cong. B'nai Israel 265 W. Main St. New Britain, Conn. Rabbi Harry Z. Zwelling Pres. Jack Lipman</p>
<p>Cong. Beth Jacob Norwich, Conn. Rabbi Arnold Fine Pres. David Hecht</p>	<p>Cong. Beth Sholom San Francisco, Calif. Rabbi Saul E. White</p>	<p>Cong. B'nai Israel Rockville, Conn. Rabbi Marshal Press Pres. Dr. Seymour Kummer</p>
<p>Cong. Beth Joseph Denver, Colorado Daniel Goldberger, Rabbi Mark I. Brener Assoc. Rabbi</p>	<p>Cong. Bet Torah 60 Smith Ave. Mt. Kisco, N. Y. Rabbi Alexander M. Goldstein Pres. Joseph Woodland</p>	<p>Cong. B'nai Jacob Rimmon Rr. & Woodbridge New Haven, Conn. Rabbi Arthur A. Chiel</p>
<p>Cong. Beth Judah 6725 Ventnor, Ventnor N. J. Rabbi Maurice S. Corson</p>	<p>Cong. Beth Torah 270 Reynolds Terrace Orange, N. J. Rabbi Arnold A. Lasker Pres. Joseph Pactow</p>	<p>Cong. B'nai Jeshurun 270 West 89 St. N. Y. Rabbi William Berkowitz Pres. Charles H. Silver Chairman of Board: Leon Singer</p>
<p>Cong. Beth Shalom White Plains, N. Y. Rabbi Stanley Herman Pres. Robert Wolper</p>	<p>Cong. Beth Torah Willingboro, N. J. Rabbi Arthur Haselkorn Pres. Bernard Morowitz</p>	<p>Cong. B'nai Jeshurun 1025 So. Orange Ave., Short Hills, N. J. Rabbi Ely E. Pilchik Pres. Milton Perlmutter</p>
<p>Cong. Beth Shalom Wilmington, Del. Rabbi Jacob Kraft Rabbi David Geffen Pres. Bruce Stargatt</p>	<p>Cong. B'nai Abraham of East Flatbush 407 E. 53rd St. Brooklyn, N. Y. Dr. Solomon B. Shapiro, Rabbi Pres. Louis Lewin</p>	<p>Cong. B'nai Jeshurun Nathan Barnert Mem. Temple 152 Derron Ave. Paterson, N. J. Rabbi Martin Freedman Pres. Ernest Weiner</p>
<p>Cong. Beth Sholom 441 Deer Park Ave. Babylon, L. I. Rabbi Jerome Blum Robert Derish</p>	<p>Cong. B'nai Israel 18 Seminary Ave. Auburn, N. Y. Rabbi Michael Kurz Pres. Leon Goldman</p>	<p>Cong. B'nai Jeshurun 199 Victory Blvd. Staten Island, N. Y. Rabbi Gerald Lerer Pres. Sam Friedman</p>
<p>Cong. Beth Sholom 90 Cooper Ave., Iselin, N. J. Rabbi Harold Richtman Pres. George Form</p>	<p>Cong. B'nai Israel 100 East Jersey Street Elizabeth, N. J. 07201 Rabbi Gershon B. Chertoff Pres. Seymour S. Lifer</p>	<p>Cong. B'nai Sholom Newington, Conn. Rabbi Herbert Silberman Pres. Leonard Rosoff</p>
<p>Cong. Beth Sholom 390 B'way, Lawrence, L. I. Dr. G. Klaperman, Rabbi Pres. Harry Leiman</p>	<p>Cong. B'nai Israel 780 Kearny Ave. Kearney, N. J. Rabbi Sidney M. Bogner Pres. Max Yurman</p>	

תהילה למדינת ישראל על הישגיה בשנת העשרים ושלוש לעצמאותה
SALUTE TO ISRAEL ON ITS TWENTY-THIRD ANNIVERSARY

<p>Commack Jewish Center 83 Shirley Ct. Commack L.I. Rabbi Martin Rubenstein Pres. Harvey Udoff</p>	<p>Cong. Agudath Achim Bradley Beach, N.J. Rabbi Philip H. Goldman Pres. Joseph Resnick</p>	<p>Cong. Anshe Sholom 50 North Ave., New Rochelle Rabbi Dr. Philip Weinberger Pres. Ralph Feltman</p>
<p>Community Center of Israel 2440 Explanade Ave., Bx., N.Y. Rabbi Simon I. Konovitch Pres. Julius Shulman Ch. of Bd. Irving Rubin</p>	<p>Cong. Agudat Achim 2117 Union St. Schnectady, N. Y. Rabbi Sidney Zimelman Pres. William Garber</p>	<p>Cong. Anshei Israel Tucson, Arizona Rabbi Arthur Oleisky</p>
<p>Community Synagogue 901 Pacific Ave. Atlantic City, N. J. Rabbi Aaron Krauss Pres. Louis Greenberg</p>	<p>Cong. Agudas Israel 25 William St. Newburgh, N. Y. Rabbi Solomon Slomowitz Pres. Daniel Kaduk</p>	<p>Cong. Beth David 188 Vincent Ave. Lynbrook, L. I. Rabbi Bernard A. Silver Cantor Abr. B. Shapiro Pres. Philip Leit</p>
<p>The Community Synagogue 150 Middle Neck Rd. Port Washington, L. I. Rabbi Martin S. Rozenberg Pres. David Golomb</p>	<p>Cong. Ahavath Achim 1571 Stratfield Rd. Fairfield, Conn. Rabbi Joshua J. Epstein Pres. Jacob J. Zimmer</p>	<p>Cong. Beth El 2901 W. Chapel Ave. Cherry Hill, N. J. Rabbi Howard Kahn Pres. Joseph Ostrov</p>
<p>Community Synagogue 200 Forest Ave. Rye, N. Y. Rabbi Dr. Robert A. Rothman Pres. Dan Beaton</p>	<p>Cong. Ahavath Chesed 590 Montauk Ave. New London, Conn. 06320 Rabbi Ervin Preis Pres. Milton R. Gordon</p>	<p>Cong. Beth El 99 Jerusalem Ave. Massapequa, L. I. Rabbi Israel Orenstein Pres. Seymour Berzofsky</p>
<p>Community Synagogue Center of Manhattan 325 East 6th St., N. Y. C. Rabbi Louis Herring Pres. Samuel Borowich Ch. of Bd. Ab. Schapira</p>	<p>Cong. Ahawas Achim B'nai Jacob & David West Orange, N. J. Rabbi Alvin M. Marcus Rabbi Emer. Hershel Cohen Pres. David Lechter</p>	<p>Cong. Beth El-Keser Israel 85 Harrison St. New Haven, Conn. Rabbi Alex Graubart Pres. Lawrence Garfinkel</p>
<p>Community Temple Beth Ohr 1010 Ocean Ave., B'klyn, N. Y. Rabbi William Kloner Pres. Richard Fishbein</p>	<p>Cong. Ahavath Israel Liberty, N. Y. Rabbi Allan Greenspan Pres. Bernard L. Levine</p>	<p>Cong. Beth El New London, Conn. Rabbi Irving Spielman Pres. Myron Hendel</p>
<p>Cong. Adath Israel Woodbridge, N. I. Rabbi Sholom Stern Pres. William Staum</p>	<p>Cong. Ahavath Israel & Talmud Torah of East Flatbush Dr. Bernard Berzon, Rabbi Pres. Murray Wallen</p>	<p>Cong. Beth El 109 East Ave., Norwalk, Conn. Rabbi Donald D. Crain Pres. Sidney Freedman</p>
<p>Cong. Agudas Achim Yonkers, N. Y. Dr. Edward Neufeld, Rabbi Jack Lenin, Pres.</p>	<p>Cong. Ahavath Sholom 75-02 113th St., Forest Hills Rabbi Irwin Sanders Pres. Harry M. Greenberg</p>	<p>Cong. Beth Israel 701 Farmington Ave. W. Hartford, Conn. Rabbi Harold Silver Pres. Dr. Nathan Dubin</p>
	<p>Cong. Ahi Ezer 2165 - 71st St., B'klyn, N.Y. Rabbi Sion Maslaton Pres. Isidore Dayan</p>	

תהילה למדינת ישראל על הישגיה בשנת העשרים ושלוש לעצמאותה
SALUTE TO ISRAEL ON ITS TWENTY-THIRD ANNIVERSARY

<p>Adath Israel Cong. 715 Bellevue Ave. Trenton, N. J. Rabbi Gerald Green Pres. I. Schwartzman</p>	<p>Beth Am Shalom Cong. Conservative and Reconstructionist White Plains, N. Y. Rabbi Stanley Herman Pres. Solomon Hanan</p>	<p>B'nai B'rith Hillel Foundation of City College, N.Y.C. Rabbi Arthur J. Zuckerman, Dir. Student Pres. Gilbert S. Cohen</p>
<p>Anshe Emeth Memorial Temple New Brunswick, N.J. Rabbi Harvey J. Fields Pres. M. Patt</p>	<p>BETH AM TEMPLE 60 East Madison Ave. Pearl River, N. Y. Rabbi Kurt Metzger Pres. David Kratzok</p>	<p>B'nai Brith Hillel Foundation at University of Rochester Rochester, N. Y. Rabbi Joseph H. Levine Pres. Marcia Lipets</p>
<p>Anshe Sholom of New Rochelle 50 North Ave. New Rochelle, N. Y. Rabbi Philip Weinberger Pres. Wm. Hirsch</p>	<p>Beth El Center of Flatbush 1219 Ave. T B'klyn, N.Y. Rabbi Philip Listokin Pres. Ben Yuter</p>	<p>B'nai Brith Hillel Foundation at Rutgers University New Brunswick, N. J. Rabbi Julius J. Funk, Dir.</p>
<p>Ave. N Jewish Comm. Center 321 Ave N, Brooklyn, N. Y. Rabbi Max Schrier Pres. Sidney Goetz</p>	<p>Beth El Temple of West Hartford, Conn. 2626 Albany Ave. Rabbi Stanley M. Kessler Pres. Paul Goldberg</p>	<p>B'nai Brith Hillel Foundation at Syracuse University Syracuse, N. Y. Rabbi Milton Elefant, Dir.</p> <p>Brith Sholom Temple 1004 S. Fourth St. Springfield, Ill. Rabbi Meyer M. Abramowitz Pres. James Loewenstein</p>
<p>Bay Ridge Jewish Center 8025 Fourth Ave. Brooklyn N. Y. Dr. David M. Feldman, Rabbi Morris Katz, Pres.</p>	<p>Beth Israel Cong. 1025 E. Park Ave. Vineland, N. J. Rabbi Murray Kohn Pres. Stanton Greenblatt</p>	<p>B'nai Sholom Synagogue 135 Roseland Ave. Waterbury, Conn. Rabbi Jonah Gewirtz Pres. Dr. Sidney B. Luria</p>
<p>Bay Terrace Jewish Center Bayside, L. I. Rabbi Hyman Levine Board of Trustees Exec. Dir. Chas. Marbach</p>	<p>Beth Jacob Synagogue Norwich, Conn. Rabbi Arnold Fine Pres. Alfred P. Savage</p>	<p>Brooklyn Jewish Center 667 Eastern Parkway, B'klyn Dr. I. H. Levinthal, Rabbi Rabbi David Haymovitz Pres. Emanuel Cohen Martin Lerner, Exec. Dir.</p>
<p>Bayswater Jewish Center Cong. Darchay Noam Far Rockaway, N. Y. Rabbi Stanley W. Platek Pres. Samuel Stuttman</p>	<p>Beth Sholom People's Temple Bay Pkway & Benson Ave. Brooklyn, N. Y. Rabbi Emanuel Schenk Pres. Arthur Levy</p>	<p>Carteret Jewish Com. Center 42 Noe Street Carteret, N. J. Rabbi M. Heching Pres. Alan Lipp</p>
<p>Bellerose Jewish Center Floral Park, L. I. Rabbi Alvin M. Poplack Pres. Harry Kimmel</p>	<p>Bethpage Jewish Com. Center 600 B'way, Bethpage, L.I. Rabbi Kenneth D. Poplack Pres. Leon Goldstein</p>	<p>Central Synagogue Lexington Ave., & 55th St. New York, N. Y. Dr. D. J. Seligson, Rabbi Pres. Jacques Stone</p>
<p>Bell Park Jewish Center Queens Village, N. Y. Rabbi Moshe Kwalbrun Pres. Daniel Friedenreich</p>	<p>Beth Sholom Reform Temple Clifton, N. J. Rabbi Edwin N. Soslow Pres. Jack W. Harellick</p>	<p>Chelsea Hebrew Cong. 4001 Atlantic Ave. Atlantic City, N. J. Rabbi Stanley Math Pres. Dr. Herman L. Cossoy</p>

השכונה הציונית

מספר 14 של איסטרן פארקוויי
ברוקלין, נ. י.

מברכת את

מדינת ישראל

בהגשמת חזון הדורות

ד"ר מילטון שיק, נשיא
יעקב הופמן, נזכר
צבי כרמלי, רבי ישראל ה. לוזינטאל
רבי דוד היימוביץ
נשיאי-כבוד

השכונה הציונית

של פורסט הילס

מברכת את

מדינת ישראל

בשעה הגדולה של בטחון קיומה
וביצורה בעתיד

Joseph Liss, Pres.

השכונה הציונית החמישית והשביעית במנהטן

בשנת העצמאות הכ"ג למדינת ישראל

הננו מביעים את איחולינו שיהדות רוסיה תצא משיעבוד לגאולה
ויזכו לעלות לארץ כיסופיהם.

השכונה הציונית

מספר 15, ברוקלין, נ. י.

מברכת את

מדינת ישראל

בשנות אושר ושלוש, בטחון והצלחה

יעקב גרינפסמט, נשיא
אהרן שכנאי, סגן-נשיא

ברכות שלום ושיגשוג למדינת ישראל
השכונה הציונית מספר 2, ניו-יורק, נ. י.

אברהם שפירא, נשיא
בוריס שטיינשליסר, נשיאי-כבוד

השכונה הציונית

של מזרים נחמיאם

דזשאמייקא, נ. י.

שולחת שפע ברכות ואיחולים
למדינת ישראל

מנחם כהן וב"ב

מגישים את ברכותיהם

למדינת ישראל

לגאולה שלמה והגשמת שאיפותיה

שפע ברכות

למדינת ישראל

תשמש גא מכורתנו מבצר-עוז לעמנו

ולרוחנו לעולמי עד!

יהודה קושנר וב"ב

השכונה הציונית מספר 10-30, וואשינגטון היימס, נ. י.

מגישה טנא של ברכה

למדינת ישראל

לנצחון שלם וקִיבוץ בניה לתוכה

זכריה קליימן, נשיא

מאכס שולמן, גזבר

נתן פוגל, גזבר-כבוד

שלום ושלוחה למדינת ישראל וחיים ארוכים ל"בצרון"

THE SALT LAKE CITY ZIONIST DISTRICT

Dr. Louis C. Zucker, President

David Alder, Sec'y.

Ben M. Roe, Vice-Pres.

Abe B. Cline, Treas.

BENSONHURST ZIONIST DISTRICT NO. 19

Extends Best Wishes To The

STATE OF ISRAEL

On Its 23rd Anniversary

Isidor Rosenblum, President

Nathan Hauptman, Chairman of the Board

Isadore Mirwis, Cultural Chairman

Our Officers and Members Extend Best Wishes To The

STATE OF ISRAEL

Upon Its 23rd Anniversary

YORKVILLE ZIONIST DISTRICT NO. 6

Dr. Harry F. Wechsler, Hon. Pres.

Samuel Klein, President

All Our Members Salute the Heroic

STATE OF ISRAEL

May it Continue To Go From Strength to Strength!

CENTRAL NEW YORK ZIONIST REGION

Morris Schwartz, President

D. Greenberg, Sec.-Treas.

Greetings and Best Wishes To The

STATE OF ISRAEL

On Its 23rd Anniversary

And On Its Heroic Stand

ZIONIST DISTRICT OF UTICA, N. Y.

Benjamin Rothchild, President

Louis Wineburg, Treas.

GREETINGS AND BEST WISHES TO THE

STATE OF ISRAEL

On The 23rd Year Of Its Rebirth

DAYAN CLUB OF BRONX DISTRICT 11

Hon. Bob Abrams
Leon Leshoff, Chrmn. of Bd.

THE FIRST DAYAN CLUB
Hopefully, More To Follow

NEW ROCHELLE ZIONIST DISTRICT

Wm. Ullman, President
Chas. Weinstein, Treas.

Mattapan-Dorchester-Roxbury Zionist District

BRONX ZIONIST DISTRICT No. 12

George H. Cohen, Pres.

ZIONIST DISTRICT OF MONTICELLO, N. Y.

Dr. Russel Pantel, Pres.
Mischa Lishner, Treas.

LONG BEACH ZIONIST DISTRICT

Cantor Aaron Caplow, Pres.
Dr. Edward L. Steinberg, Treas.

KADIMAH DISTRICT No. 67

Irving Balsam, Pres.; R. Farago, Rec.
Sec'y.; L. Sillman, Corr. Sec'y.; M. J.
Pittman, Treas.

MIDWOOD ZOA

District No. 36
Brooklyn, N. Y.

ATLANTIC COUNTY ZIONIST DISTRICT

Rabbi Maurice S. Corson, Pres.

BEER ZIONIST CIRCLE DISTRICT No. 60

Philip Beer, President

PROSPECT PARK ZIONIST

DISTRICT No. 54
BROOKLYN, N. Y.

ROCKAWAY PARK ZIONIST DISTRICT

Alexander Orlow, Pres.

ZIONIST DISTRICT OF POUGHKEEPSIE, N. Y.

Bertram Cohen, Pres.

BRONX ZIONIST REGION

Harry Cohen, Pres.

Dr. I. A. Rosenthal, Chmn. of Bd.

STATEN ISLAND ZOA

District No. 22

May Selove, Pres.
Jacob Rubin, Sec.

TZELL TRAVEL TOUR, INC.

55 W. 42nd St., New York
Jos. Greenblatt, Gen'l. Mgr.

AVRAM GROBAR'S

אי
Avram

NEW YORK'S ONLY
MEDITERRANEAN
NIGHT CLUB

Full Show Nightly
Featuring YOEL SHARR
AVRAM and
Other Guest Stars
Full Dinner Menu
Cocktails - Dancing

Special Attention to Small Parties up to 200

"One feels like returning even before one has left"

AIR CONDITIONED

80 GROVE STREET
at 7th Ave. & W. 4th St., Greenwich Village

Closed Monday
Reservations: 243-9661
243-0602

מלון אבן-שושן

NEW EVEN-SHOSHAN CLASSIC DICTIONARY — 7 Volumes

Published by KIRYATH SEIPHER OF JERUSALEM

Kiryath Sepher is one of the best known publishing houses in Israel. It has specialized in publishing Dictionaries. The major work in this field is the new **Even-Shoshan Classic Dictionary of the Hebrew Language**. This illustrated dictionary is unsurpassed in its scope and over 200,000 copies have been sold. (Kiryath Sepher are also publishers of the **Hebrew Bible Research Society** and the **Ben Zvi Institute of Research**.)

Complete satisfaction guaranteed. Will be shipped direct from Jerusalem. Complete set of 7 volumes priced at **\$74.96** — Handling & Shipping costs incl. No cash required if you have American Express or Master Charge credit cards. Distributed in U.S.A. & Canada by

THE HOUSE OF BLIER

98 MONTAGUE ST., BROOKLYN, N. Y. 11201

HOUSE OF BLIER
98 Montague Street
Brooklyn, N.Y. 11201

YES, send me the new Revised **EVEN-SHOSHAN Dictionary of the Hebrew Language** complete in 7 volumes to be shipped direct from Jerusalem. All Handling & Shipping charges included.

Check Enclosed
Charge to American Express Master Charge Acct. No.
Name
Address
City State Zip
(Please print)

An Economy Class ticket to Europe is \$536. A Lufthansa Excursion ticket is \$382.

And that's not the only way
we save you money.

You can fly round trip to Frankfurt from New York at an Economy fare of \$536. But if you make it a 17 to 28-day excursion, your round-trip fare is only \$382. Make it a 29 to 45-day excursion and your round-trip Lufthansa fare drops to \$312.

And that isn't the only way Lufthansa can save you money on a European holiday.

Look at what as little as \$359 buys you: a round-trip flight aboard Lufthansa, an Avis car with unlimited free mileage, and all your overnight accommodations for every night of your two-week stay. This bargain is Lufthansa's famous Europacar Fly & Drive tours—and you have 37 different European itineraries to choose from.

Lufthansa gives you even more—your choice of departure date, the most non-stop or direct flights to Germany from New York, Philadelphia, Boston, Chicago, Los Angeles, and Montreal. And direct Lufthansa connections from Frankfurt to Tel Aviv. If you want Kosher meals served to you aboard Lufthansa flights, you simply request them when you make your reservation.

See your own travel agent. He's the expert and he'll give you even more reasons why more business and vacation travelers prefer Lufthansa.

 Lufthansa German Airlines

680 FIFTH AVE., 52 B'WAY, EAST SIDE AIRLINES TERMINAL,
NEW YORK, N. Y. TEL. (212) 357-8400

Tour prices based on 14-21 day, 15-passenger

GIT Economy Class fare from New York.

Land arrangements based on each of two people traveling together.

Surcharge on weekends and during June, July and August.

BNAI ZION

50 WEST 57th STREET

NEW YORK, N. Y. 10019

The American Fraternal Zionist Organization

Extends its Best Wishes to the

BITZARON

for continued good work in

PROMOTING THE HEBREW LANGUAGE

on the American scene

HERMAN Z. QUITTMAN

National Secretary

RAYMOND M. PATT

National President

Greetings and Hearty Good Wishes to the

STATE OF ISRAEL

On Its 23rd Anniversary

WORCESTER ZIONIST DISTRICT, MASS.

Doctor Oscar Feinsilver, President

Judge Joseph Goldberg, Honorary Life President

Rabbi Joseph Klein, Honorary President

GREETINGS TO THE STATE OF ISRAEL

FROM

PELHAM PARKWAY Z.O.A. DISTRICT NO. 11

Leon Bloom, President

Jack Lefkowitz, Chairman of Board

Our Best Wishes to the

STATE OF ISRAEL

On Its 23rd Anniversary

MANHATTAN ZIONIST CLUB DISTRICT NO. 4 OF Z.O.A.

Julius Rosbach, President

Lila Gold, Treasurer

Greetings from the Officers and Members of the

LOUIS D. BRANDEIS ZIONIST DISTRICT No. 27

Isador Rubin, Pres.

Dr. N. Esakov, Sec'y.

Hyman Silberberg, Treas.

Published Monthly by Bitzaron, Inc., 1141 Broadway, New York, N.Y. 10001 (except January-February, May-June, November-December, when published Bi-Monthly, and July and August when not published). Dr. Maurice E. Chernowitz, Executive Editor; Prof. Hayim Leaf, Editor; Gabriel Preil, Special Editor. Subscription, payable in advance \$7.00 per year; foreign \$8.00. To members of the Armed Forces half rate. Second class postage paid at New York, N.Y. Copyright 1971, by Bitzaron, Inc. All rights reserved. Opinions expressed in articles of Bitzaron represent the opinions of the authors and not necessarily reflect those of the editors and publishers. Subscriptions automatically renewed unless we are notified otherwise.

TWO
KOSHER
CARIBBEAN CRUISES

Departing Aug. 20
 One Week to Bermuda \$225⁰⁰ & up
 on QUEEN ANNA MARIA

Nov. 14 for 10 Days \$295⁰⁰ & up
 on the AMERIKANIS
 St. Thomas/St. Martin/San Juan

*Kosher Kitchen Serving Freshly
 Prepared Food on Board.*

Also inquire about the following cruises:
 Dec. 23 for 14 days - Jan. 2 for 12 Days
 Feb. 27 for 11 Days - Passover, 1972

See your travel agent or **ATLAS**
INTERNATIONAL TOURS
 580 Fifth Avenue (cor. 47 St.)
 (212) 562-1545

ISRAEL

On all group flights you now can get your flight and time of departure upon making reservation.

ATTENTION ORGANIZATIONS!
 Be sure to include on your agenda.....
ARELE'S PERFECT FUND RAISING PLAN!
 that puts the fun into fund raising

2nd ANNUAL
TRIBUTE TO ISRAEL
 OCT. 18th thru OCT 31st, 1971
 (Closed Fridays)

A DELIGHTFUL & MEMORABLE "EVENING IN ISRAEL"
 featuring • AUTHENTIC ISRAELI DINNERS
 • TALENTED ISRAELI REVUE featuring
ITAMAR *Israel's answer to Tom Jones*
 The SADOT Dancers
 Special Added Attraction **EDDIE SCHAFFER**
One of America's most beloved humorists
 Show staged & produced by SHLOMO SHAI

All at special group rates!
 For Free Brochure of further information write or phone
 HI 5 - 4444
 L.I. EXPRESSWAY
 (Horace Harding Blvd.)
 and 162nd Street
 Flushing, N.Y. 11365

STRICTLY KOSHER UNDER RABBINICAL SUPERVISION

LADIES' SHOES
 IMPORTED
 FROM ISRAEL

"ALMA"

Bat-Yam (Israel)

Represented by:
**AMERICAN ISRAEL
 SHOE CORP.**

c/o ATID
NEW YORK, N. Y.
Telephone: (212) 594-5215

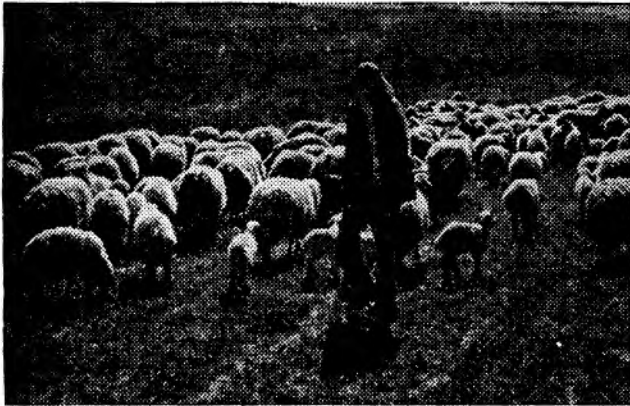
**LADIES' LEATHER
 HANDBAGS**

"Made in Israel"

**SOLD IN MOST
 DEPARTMENT STORES**

Manufactured by
**ARNAKEI
 ISRAEL LTD.
 YAVNE (ISRAEL)**

NEW YORK SHOWROOM:
ARI HANDBAGS, INC.
**33 EAST 33rd STREET
 NEW YORK, N. Y. 10016
 Tel. (212) 683 - 6850**

כל כך הרבה
לראות,
כל כך הרבה
לעשות
בישראל...
סע!

חמורה. רב ובית-כנסת מפארים את האניה. סיפונים שטופי שמש, בריכות-שחייה פתוחות, אולמיר-בידור, מועדוני לילה, אולמי ריקוד, תיאטרון. הפגנות ק"ה האניות היווני תואמות את החגיגות הדתיות והתרבותיות במדינת ישראל.

תאריכי-הפלגה: יולי 12, ספטמבר 7, אוקטובר 12.

הרבית לחשוב על כך, לחלום על כך... למה תשהה את הדבר לאורך ימים? סע בשנה הזאת, וסע בקרב האניות היווני — שנתחבב על אלפי איש, שביל הוזהב לישראל! בדרך לישראל וחזרה, התענג על חופשתים רוויית תפנוקים ומרגוע. מטבח קונסטינטינולי או ארוחות כשרות וטעימות תחת השגחה

QUEEN ANNA MARIA

בשביל עלון צבעוני, הזמנות מקום, לפנות אל סוכן הנסיעות, או אל

GREEK LINE

רשומה ביוון

32 Pearl Street, New York, N.Y. 10004. Tel. (212) 943-9140

SOLOMON ZEITLIN: SCHOLAR LAUREATE

An Annotated Bibliography, 1915 - 1970, With Appreciations Of His Writings

By SIDNEY B. HOENIG

312 pages

(PROFESSOR OF JEWISH HISTORY, YESHIVA UNIVERSITY)

\$10.00

SOME COMMENTS IN PREVIEW

"A most useful summary and evaluation of the life-long contribution of the Dean of Jewish historians, Solomon Zeitlin. More than a mere *Festschrift* and more than a mere bibliography, this is a pioneering reference work that encompasses Zeitlin's collected works within the convenient scope of a single volume."
—PROF. M. E. CHERNOWITZ, Editor of *BITZARON*

"Dr. Hoenig is to be congratulated upon his splendid achievement. Reading this book is like re-reading in one 300-page volume all of Solomon Zeitlin's books as well as all his articles scattered as they are through some 400 sources—and through 55 years—of periodical literature... A *must* for every library."
—DR. LEON D. STITSKIN, Associate Editor of *TRADITION*

USE THIS ORDER BLANK

BITZARON, 1141 Broadway, New York 10001

Gentlemen:

Enclosed please find my order for a copy of SOLOMON ZEITLIN: SCHOLAR LAUREATE (An Annotated Bibliography) By Prof. Hoenig, at \$10 per copy.

Name Address

City State Zip

"...an exciting listening experience..."

Rabbi Harold I. Saperstein - Pres., N. Y. Board of Rabbis

**It's a matter of record
- Israel is great!**

Now... an exciting, new record album, "Israel, Land of Sweet Sunshine." This album was created as an audible collage melding music, lyrics and speeches into an inspiring whole.

It traces the evolution and fruition of a dream that becomes reality through the establishment of the state of Israel. Words and music capture the brave pioneering spirit of the Israeli people in a bright, contemporary manner. The spoken material has been carefully chosen to achieve a hard-hitting dramatic flow and includes the words of these distinguished political and military leaders: Abba Eban, Mrs. Golda Meir, David Ben-Gurion, General Moshe Dayan, Moshe Sharett, Abba Hillel Silver and General Chaim Herzog.

It's a sensational gift idea for birthdays, anniversaries and traditional Jewish holidays or just for your own listening pleasure.

This album can also help your fund raising programs. It's available to groups at special discount prices.

\$4.99

Governor Street Records
437 Madison Avenue, New York, N.Y. 10022

Enclosed is my check or money order for _____ albums of: "Israel, Land of Sweet Sunshine", @ \$4.99 each plus tax, and 25¢ for postage & handling.

Name _____

Address _____

City _____ State _____ Zip _____

AVIV "CHOMETZ" MATZO

**NOW
AVAILABLE
ALL YEAR AROUND**

IMPORTED BY

**S H A R O N
IMPORT CORP.**

120 Wall St., New York, N. Y

CAFE
ba ba OF ISRAEL
91-33 63rd Drive, Rego Park, Queens 11374

TEL.: 275-2660,

**FINEST AMERICAN
& ISRAELI CUISINE**

**FINEST ISRAELI, YIDDISH
AND AMERICAN ENTERTAINMENT**

Available for Weddings
Bar Mitzvahs, Sweet 16,
Anniversaries and for All
Organization Functions.

STRICTLY KOSHER
UNDER THE SUPERVISION OF
VAAD HARABONIM OF QUEENS

BITZARON

THE HEBREW MONTHLY OF AMERICA

Founded by CHAIM TCHERNOWITZ (RAV TZAIR)

MAURICE E. CHERNOWITZ, Executive Editor; HAYIM LEAF, Editor
GABRIEL PREIL, Special Editor

Editorial Board: Nahum Glatzer, Simon Halkin, Harry Orlinsky,
Harry Wolfson, Solomon Zeitlin
Thirty-Second Year of Publication

Vol. LXII SIVAN-TAMUZ, 5731 (May-June, 1971) No. 6 (292)

IN TWO SECTIONS — SECTION ONE

SALUTE TO ISRAEL ISSUE

CONTENTS:

The Israeli Impasse—War or Peace?	<i>Joseph Nedava</i>	273
The Decline of the Arab Nobility	<i>Haviv Kanaan</i>	279
Renaissance of Hasidim in the State of Israel	<i>S. Shamir</i>	284
The Wedding (Story)	<i>R. Eytan</i>	292
Friends, Winters (Poem)	<i>Gabriel Preil</i>	298
David Hoffmann and Rav Tzair In Halakhic Opinions	<i>Herbert A. Opalek</i>	299
Hillel Bavli In Retrospect	<i>Samuel Leiter</i>	304

EVALUATIONS AND BOOK REVIEWS:

(a) Politics and Modern Culture	<i>Y. Granach</i>	310
(b) Abraham Moses Luncz, Palestinographer	<i>S. Yerubam</i>	315
Notes	<i>M. Perla</i>	318
Israeli Kaleidoscope	<i>Ya'aqov Haramgaal</i>	320
The Policy of Violence	<i>Avigdor Panitch</i>	322
Rebuttal	<i>S. Z. Shoshan</i>	324
News and Events		325

BITZARON
1141 Broadway
NEW YORK
MU 6-7680